

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

۲ شما به مداح به چشم یک معلم نگاه کنید (رهنمودهای رهبری).....

۴ توسعه و تعمیق فعالیت‌های مداحان.....

۴ فعالیت‌های خدماتی، فرهنگی، علمی و رسانه‌ای بنیاد.....

۵ دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور.....

۶ محورها و موضوعات دومین نشست علمی مداحان.....

۷ در زمره حضور (در محضر آیت‌الله سید محمد علی علوی حسینی گرگانی).....

۸ مداح مصلح اجتماعی است (میزگرد پیشکسوتان عرصه ستایشگری در بوشهر).....

۱۰ سینه زنی سنتی در بوشهر.....

۱۱ اعجوبه عالم مداحی.....

۱۲ خاطراتی در باره مر حوم بخشو.....

۱۳ سینه زنی مردانه.....

۱۶ مضمون بالا و سبک‌های فخیم (گفت‌وگو با مصطفی گراشی).....

۱۷ سینه زنی در اندیمشک.....

۱۸ آیین‌های ریشه دار بومی (گفت‌وگو با سید محمدجواد بسیج).....

۲۰ اهمیت شناخت در امر مداحی.....

۲۱ آسیب شناسی استفاده از مقتل‌های غیر معتبر.....

۲۲ آشنایی با روش‌های علمی در متون تاریخی (گفت‌وگو با رسول جعفریان).....

۲۳ عبرات.....

۲۵ اشعار مناسبتی ماه صفر.....

۲۸ الزامات بازنگری و نگاه جدید به شعر آیینی (گفت‌وگو با فاضل نظری).....

۳۰ گزارشی از روند برگزاری اولین کنگره شعر آیینی شفق.....

هو الحبيب

شیعیان دیگر هوای کربلا دارد حسین ...
و اینک حسین است که بار سفر بسته و در ورای
قلب‌های محبان نشسته، جان‌های عاشق را به تیر
محبت هدف ساخته و برای رفتن به وادی کرب و بلا
بلی گویان را صلا می‌دهد که:
هر که دارد هوس کربلا بسم الله
اگر حبيب خدا سعادت جویان را به گفتن کلمه
توحید فرا خواند، انگشت اشارت متوجه حضرت حسین
ساخت که

حسین متی و انامن حسین
هر که راهی طریق توحید است و سرمایه از اخلاص
بر گرفته است، بداند که کربلا دانشگاه گسستن از علایق
فضول و رهیدن از موانع وصول است.
لاله‌الله گویان بسیارند؛ اما احرار و تارکین
نفسانیات بسیار کم
به هوش که کربلا هنگامه به مسلخ کشاندن نفس
آماره و هواهای ظلمانی نفس است.
کربلا آموز شگاه ادبار به خود و اقبال به خداست.
و تا انسان بار سفر از خیمه سپاه نفس بدر ما بر
نسته و در کربلا قتل عشق را به نظاره ننشیند

حسین متی و انامن حسین
هر که راهی طریق توحید است و سرمایه از اخلاص
بر گرفته است، بداند که کربلا دانشگاه گسستن از علایق
فضول و رهیدن از موانع وصول است.
لاله‌الله گویان بسیارند؛ اما احرار و تارکین
نفسانیات بسیار کم
به هوش که کربلا هنگامه به مسلخ کشاندن نفس
آماره و هواهای ظلمانی نفس است.
کربلا آموز شگاه ادبار به خود و اقبال به خداست.
و تا انسان بار سفر از خیمه سپاه نفس بدر ما بر
نسته و در کربلا قتل عشق را به نظاره ننشیند

آدرس بنیاد دعبل: خیابان بهشتی، خیابان قنبرزاده، خیابان عشقیار (نیلوفر)، خیابان سیزدهم، پلاک ۲۶
کد پستی: ۱۵۳۳۹۴۳۱۱۱
صندوق پستی: ۵۶۵۶-۱۴۱۵۵
شماره تماس: ۸۸۵۴۸۵۹۷-۸۸۷۶۷۱۷۸

زیر نظر گروه فرهنگی و آموزشی بنیاد دعبل خزاعی

رهنمودهای مقام معظم رهبری به ستایشگران و ذاکران اهل بیت علیهم السلام

شما به مداح به چشم یک معلم نگاه کنید

و تجلیل و تکریم قرار می‌دادند. علت این کار چیست؟ شما ببینید امام باقر و یا امام سجاد - علیهما الصلاة والسلام - نسبت به «فرزدق» چه محبتی انجام دادند؛ در حالی که «فرزدق» جزو شعرای اهل بیت نیست. او یک شاعر درباری وابسته به دستگاه‌های قدرت و یک آدم معمولی بود که یک دیوان پُر از شعر، راجع به همین حرف‌ها و مبتذلاتی که شعرای آن روز بر زبانشان جاری می‌کردند، داشت؛ لیکن چون یک بار وجدان او بیدار شد و در مقابل قدرت، حق را بیان کرد - آن هم به زبان شعر - شما ببینید که امام سجاد - علیه الصلاة والسلام - چه محبتی نسبت به او انجام می‌دهد. یا بقیة شعرائی که مربوط به اهل بیت بودند - مثل «کمیت» و «دعبل» و «سید حمیری» - و بقیة کسانی که جزو شعرای اهل بیت محسوب می‌شدند و به آنها علاقه‌مند بودند، همین وضعیت را داشتند.

خیلی از اینها، شعرائی هستند که اگر چه نسبت به اهل بیت علاقه هم دارند، اما همه شعراشان درباره اهل بیت نیست. شما دیوان «دعبل خزاعی» را که نگاه کنید، این طور نیست که او از اول تا آخر، مدح اهل بیت را گفته باشد. خیر، او یک شاعر است؛ ولی شعر او شعر سیاسی و در جهت افکار و عقاید و محبت اهل بیت - علیهم السلام - و جزو پیوستگان به این خاندان است. ولایت، یعنی پیوستن و وصل شدن و جزو پیوستگان و موالیان اهل بیت - علیهم السلام - قرار گرفتن. ببینید این «دعبل» - و همین طور «کمیت» و دیگران - چه قدر در دنیای تشیع و در زمان ائمه - علیهم السلام - مورد احترام و تجلیل بوده‌اند.^۱

شما می‌بینید در دوران ائمه - علیهم السلام - این همه محدثین، این همه شاگردان آگاه و فقهایی بزرگ در

تربیت و تکریم کار و تلاش بود. آن بزرگوار فریاد عدالت و تکریم انسان و برداشتن تبعیض‌ها در جامعه و اهتمام به معنویت و فضیلت روحی و معنوی را در جهان بلند کرد. امروز هم طنین همان صداها در فضای تاریخ و دنیای کنونی به گوش می‌رسد. اینهاست که باید به عنوان مدح پیغمبر و ائمه، در زبان مداحان و گویندگان محترم جاری شود تا ما این بزرگان تاریخ بشر و برگزیدگان عالم خلقت را بشناسیم.^۲

خدمت در جبهه تبلیغ

جبهه تبلیغ، جبهه وسیعی است که در آن هنر و آموزش و علم و دین و دانشگاه و حوزه و وزارت ارشاد و صدا و سیما هستند، که یک قسمت از این جبهه وسیع، به جماعت مداح - این برادرهایی که در دوره جنگ و دفاع مقدس در جبهه بودند، خوب در ذهنشان حرف بنده را تصویر می‌کنند - سپرده شده است و آن مانند این است که این بخش عظیم را این لشکر یا این فرارگاه به عهده دارد و تکه‌بی از آن را به گردن ما سپرده‌اند؛ ما باید این را خوب از عهده برپاییم، تا دیگران هم که در بخش‌های خودشان از عهده برآمده‌اند، مجموعه‌شان بشود پیروزی؛ باید برادران مداح به این موضوع توجه کنند.^۳

محبت اهل بیت به مداحان

ائمه - علیهم السلام - امثال «هشام» و «مؤمن الطاق» را ستایش می‌کردند و مورد توجه و علاقه قرار می‌دادند؛ اما آن کسانی که همین مدح و بیان فضایل را به زبان شعر بیان می‌کردند - ولو آنچه که می‌گفتند، در حد اوج سخن «هشام بن حکم» هم نبود - مورد توجه و نوازش و احترام

مداحان؛ معلمان جامعه

امروز اگر چنانچه بپرسند: «آقا حرفه مداحی به چی احتیاج دارد؟»، «یکی بخواد مداح بشود، از امروز شروع کند، چه چیزی نیاز دارد؟»، «۲-۳ چیز را می‌شمارید دیگر؟ می‌گویید باید صدایش خوب باشد، حافظه خوبی داشته باشد، بتواند شعر یاد بگیرد؛ البته روح هم داشته باشد. یک انسانی با داشتن حافظه خوب و صدای خوش، می‌تواند بشود یک مداح. به نظر ما این کافی نیست. شما به مداح به چشم یک معلم نگاه کنید که می‌خواهد چیزی را به مستمع خود تعلیم بدهد. همه شماها این صلاحیت را دارید. هیچ‌کس را از این دایره نباید بیرون کرد. هر که شوق این کار را دارد، بسم الله، خیلی خوب است؛ اما صلاحیتش را در خودش به وجود بیاورد.^۱

مداحان؛ مربیان جامعه

کسی که مداحی می‌کند، باید خودش را در روی منبر ببیند و مستمعان را کسانی مشاهده کند که می‌خواهند از او چیزی بیاموزند. با این نیت و انگیزه پشت تربیون یا منبر مداحی قرار گیرد.^۲

پراکندن این فضائل و معنویات در بین مردم، کمک به تربیت انسان هاست. انسان‌ها با شناخت الگوها، با یاری گرفتن از پیروی الگوهاست که می‌توانند به درجات عالی و مقامات برتر دست پیدا کنند. اگر در این راه حرکت کنید، کار بزرگی کردید.^۳

فریادگران عدالت و تکریم انسان‌ها

باید نام پیغمبر اکرم را به یاد آورد و بر زبان جاری کرد؛ چرا که آن بزرگوار معلم بشر و برافراشته پرچم تعلیم و

خدمت امام صادق - علیه السلام - امام باقر - علیه السلام - و ائمه دیگر بودند، معارف را نقل کردند، احکام را نقل کردند، شرایع را نقل کردند، اخلاقیات را نقل کردند، شنیدند و نقل و ثبت کردند؛ اما در کنار همه این‌ها، باز وقتی انسان درست نگاه می‌کند، می‌بیند نگاه به دلیل خزاعی است، نگاه به سید حمیری است، نگاه به گمیت بن زید اسدی است. در حالی که امثال زراره و محمد بن مسلم و بزرگانی از این قبیل در دستگاه ائمه - علیهم السلام - هستند، اما امام رضا - علیه السلام - دعبسل را می‌نوازد؛ امام صادق - علیه الصلاة والسلام - سید حمیری را مورد توجه و محبت قرار می‌دهد؛ این به خاطر این است که آن جنبه ارتباط عاطفی و محبت آمیز، در شعر شاعران، مدح مادحان و ذکر ذاکران، به نحو اتم و اوفی وجود دارد، اما در دیگر جاها وجود ندارد؛ یا اگر هست، ضعیف است؛ یا این جور بگوئیم، تأثیر گذاری آن ضعیف است. شعر، مدح، ذکر، این نقش را در تاریخ تشیع دارد.^۷

باشرافت‌ترین و تأثیرگذارترین رتبه‌ها

مداحی و ستایشگری خاندان پیغمبر - که طبعاً ذکر مصائب را هم به همراه دارد - شغل خیلی مهم و بزرگی است. البته ما بارها در طول سال‌های گذشته در چنین جلساتی مطالبی را در این زمینه عرض نموده و با زبان‌های گوناگون به هنر مداحی اظهار اخلاص و ارادت کرده‌ایم. من بارها این مطلب را به شما عرض کرده‌ام که رتبت مداحی و منبر مداحی یکی از باشرافت‌ترین رتبه‌ها و منبرهاست.^۸

مداحی اهل بیت، خیلی بالاست. هم مقام بالا و هم تأثیر زیادی در جامعه و ذهن مردم دارد.^۹

نقش بسیار مهم و حساس

نقش شما، نقش بسیار مهمی است. من اصرار دارم که این نکته را برای برادران عزیز مداح - چه آنهایی که به صورت حرفه‌ای مداح هستند، چه آن کسانی که گاهی در کنار کارهایشان این کار را انجام می‌دهند - تکرار بکنم که این نقش، نقش بسیار مهم و حایز اهمیت و حساسی است؛ این را کم نگیرید.^{۱۰}

نقش بسیار والا

اصل قضیه این است، شما که آن محبت را از درون خود می‌جوشانید و از کلمات دیگران و از اشعار شعرا و از سروده‌های خوب استفاده می‌کنید و بعضی از شما حتی سروده‌های خودتان را بیان می‌کنید، بدانید که نقش بسیار بسیار والایی دارید. در این چند سالی که مثل امروز در خدمت برادران بوده‌ایم، بارها این حرف‌ها را گفته‌ایم و سابقه و تاریخچه این مداحی و مدح اهل بیت و خاندان پیامبر را بیان کرده‌ایم. توصیه‌های زیادی هم عرض شده که نمی‌خواهیم آنها را تکرار کنیم.^{۱۱}

ذاکران، حلقه اتصال عمل و محبت

دنباله محبت، باید اطاعت و متابعت باشد... شما مداحان و گویندگان فضایل اهل بیت - علیهم السلام - بهترین کسانی هستید که می‌توانید حلقه عمل را به حلقه محبت وصل کنید و یک سلسله و زنجیره واقعی به وجود بیاورید. تا کسی اهل محبت نباشد، قاعدتاً وارد این وادی نمی‌شود. شما هستید، نمی‌شود. آن کسی که قدم در این وادی می‌گذارد، لابد مایه محبت و استعداد و قابلیتی در او هست.^{۱۲}

وظیفه خطیر و حساس

در این زمینه ما خیلی صحبت کرده‌ایم، که دیگر نمی‌خواهیم تکرار کنیم. امروز هم بحمدالله اقبال مردم و جوان‌ها به نوای مداحان، اقبال خوبی است. می‌بینید مردم، استقبال می‌کنند، علاقه نشان می‌دهند، اجتماع می‌کنند، صحبت می‌کنند، پول می‌دهند؛ این یک موقعیت است. موقعیت وقتی حساس شد، وظیفه حساس و خطیر می‌شود.^{۱۳}

پی‌نوشت:

۱. بیانات در دیدار مداحان اهل بیت - علیهم السلام - ۱۳۸۹/۳/۱۳
۲. بیانات در دیدار با جمعی از مداحان اهل بیت - علیهم السلام - ۱۳۸۰/۶/۱۸
۳. بیانات در دیدار جمعی از مداحان سراسر کشور در سالروز ولادت حضرت فاطمه زهرا - سلام الله علیها - ۱۳۹۱/۲/۲۳
۴. بیانات در دیدار با معلمان و کارگران - ۱۳۸۲/۲/۱۰
۵. بیانات در سالروز ولادت حضرت فاطمه زهرا - سلام الله علیها - ۱۳۸۴/۵/۵
۶. بیانات در دیدار با جمع کثیری از ذاکران - ۱۳۶۸/۱۰/۲۸
۷. بیانات در دیدار مداحان اهل بیت - علیهم السلام - ۱۳۸۹/۳/۱۳
۸. بیانات در سالروز ولادت حضرت فاطمه زهرا - سلام الله علیها - ۱۳۸۴/۵/۵
۹. بیانات در دیدار با جمع کثیری از ذاکران - ۱۳۶۸/۱۰/۲۸
۱۰. بیانات در دیدار با مداحان اهل بیت - علیهم السلام - ۱۳۶۹/۱۰/۱۷
۱۱. همان
۱۲. سخنرانی در دیدار با مداحان اهل بیت - علیهم السلام - ۱۳۶۹/۱۰/۱۷
۱۳. بیانات در سالروز ولادت حضرت فاطمه زهرا - سلام الله علیها - ۱۳۸۴/۵/۵

دعبل خزاعی

در شماره‌های قبلی، با اشاره به «اولویت سیاست‌های رسانه‌ای بنیاد» که بخشی از سند «سیاست‌های راهبردی» بنیاد دعبل خزاعی است، دغدغه‌های خود را برای همسویی این برنامه‌ها با برنامه پنجم توسعه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشور به استحضار رساندیم. گفتیم که این همسویی در سیاست‌ها و برنامه‌ها (چه در بنیاد و چه در هر مجموعه دیگری که در حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی فعالیت می‌کنند) لازمه توسعه و پیشرفت و رشد و تعالی همه‌جانبه ایران اسلامی عزیز است. در این شماره بخشی دیگر از سیاست‌های راهبردی بنیاد دعبل خزاعی را مطرح می‌کنیم؛ با این توضیح که در متن سیاست‌های راهبردی بنیاد به این موضوع تأکید شده است که برای پیشبرد این سیاست‌ها و اهداف آن، از روحانیان و دانشمندان علوم دینی همکاری و همراهی جدی طلب می‌کنیم.

سیاست‌های راهبردی بنیاد دعبل خزاعی

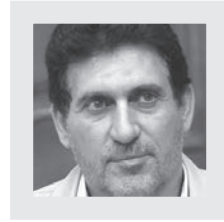
فعالیت‌های خدماتی، فرهنگی علمی و رسانه‌ای بنیاد

- حوزه‌های فعالیت بنیاد دعبل خزاعی در اساسنامه، در چهار ساحت خدماتی، فرهنگی، علمی و رسانه‌ای به‌صورت متعادل تعریف می‌شود. سیاست‌ها و برنامه‌های عملیاتی دعبل به شکلی تدوین خواهد شد که هویت دعبل در مجموع همه ابعاد تعریف شود؛ نه صرفاً یکی از ابعاد.
- بنیاد دعبل موسسه‌ای غیر انتفاعی و عام‌المنفعه است. ارائه خدمات به‌ویژه از نوع رفاهی و تأمین اجتماعی نه با هدف دولتی‌کردن جامعه ستایشگران و نه با هدف کسب انتفاع صورت می‌گیرد.
- جامعه هدف بنیاد دعبل، ستایشگران اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - اعم از ذاکران، مداحان و شاعران مذهبی هستند. کیفیت و کمیت ارائه خدمات به این گروه‌ها به شکلی خواهد بود که هویت دعبل در جمع همه این گروه‌ها تعریف شود نه یکی از آنها.
- اولویت کمی و کیفی ارائه خدمات با کسانی خواهد بود که استعداد نقش‌آفرینی بیشتر در ساحت «فرهنگی» ستایشگری و تغییر وضعیت شاخص معرفت دینی و منش اصیل ستایشگری داشته باشند. نوجوانان و جوانان از جمله مصادیق افراد توصیف‌شده هستند.
- اولویت فعالیت‌های علمی بنیاد دعبل تولید فکر، تدوین نظام معنایی، تدقیق واژگان، گفتمان‌سازی، پالایش زبان و تولید محتوا در ساحت ستایشگری است. ابزار تحقق این سیاست تشکیل هیئت علمی بنیاد دعبل خواهد بود که علاوه بر تولید معرفت و دانش به عنوان پل ارتباطی بین مولدین محتوا در حوزه و دانشگاه با جامعه ستایشگری عمل خواهد کرد.
- اولویت فعالیت‌های آموزشی بنیاد، تدوین متون آموزشی، تدوین روش آموزش و برگزاری دوره‌های تربیت مربی خواهد بود. با توجه به فعالیت مؤسسات و تشکلهای متعدد در برگزاری دوره‌های آموزشی عام، نیاز به مربیان آموزش‌دیده و آشنا به روش‌های آموزش به‌ویژه در مناطق دور از مراکز استانی وجود دارد. بنیاد دعبل با شناسایی افراد مستعد در سطح کشور و آموزش آنها بر اساس متون و روش‌های از پیش تعیین‌شده این نیاز را مرتفع خواهد کرد. همچنین بنیاد همکاری خود با سایر تشکلهای فعال در عرصه آموزش را در ارائه متون و روش‌های آموزشی، نظارت بر آموزش‌های انجام‌شده، تعیین سطح و صدور گواهی آموزش، معرفی استاد و تربیت مربیان آن تشکلهای تعریف خواهد کرد. ■

نقش بنیاد هدایت و حمایت از فعالیت‌هایی است که برای جامعه مداحان انجام می‌شود

توسعه و تعمیق فعالیت‌های مداحان

علی عظیمی*

ما باید مروج ولایت و ایجاد محبت، فوران و غلبان آن در جامعه و توسعه و تعمیق فعالیت‌های مداحان اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - در این زمینه باشیم؛ البته ما باید چیزی را ترویج کنیم که به آن آگاهی داریم؛ به این معنا که علمی باید وجود داشته باشد که ما آن را ترویج کنیم. اگر قرار است که مداح نسبت به ولایت، معرفت ایجاد کند، ابتدا باید خودش معرفت داشته باشد؛ سپس آن را در جامعه منتشر کند. این موضوع به آن معنا نیست که وظیفه ما آموزش دادن به مداحان است. مداح به دلیل مداح بودن، پیش از این، آموزش‌های لازم را کسب کرده است. نقش ما این است که جایگاه واقعی مداح را مشخص کنیم و روشن کنیم که آیا باید به وضعیت فعلی بسنده کنیم یا باید از این فراتر رویم. باید افق کار، معین باشد. برای تحقق اهداف بنیاد دعبل، می‌بایست در راستای سنت‌های هم‌سو و مؤید حرکت کرد و در عین حال به توسعه و تعمیق آن پرداخت؛ اما در صورت توجه نکردن به فرهنگ و سنت‌های موجود، شروع کار از صفر خواهد بود که این به نوبه خود در حرکت‌های اجتماعی محکوم به شکست است؛ بنابراین ما مورث بنیاد که پیگیری مطالبات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مورد ستایشگران و ذاکران اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - است، انجام فعالیت‌های ستادی و پشتیبانی است. نقش بنیاد هدایت و حمایت از فعالیت‌هایی است که برای جامعه مداح انجام می‌شود. برای این منظور، ما در بنیاد دعبل خزاعی باید همه اشخاص و گروه‌هایی را که در این حوزه فعالیت می‌کنند، رصد و از اشخاص و گروه‌هایی که توان الگو شدن دارند، حمایت کنیم. بنیاد با نامبندگانی که در ۳۱ استان در سطح کشور دارد و با انتخاب و حمایت خاص از الگوهای مطلوب، ظرفیت بالایی برای هدایت‌گری جامعه ستایشگران و ذاکران اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - دارد. ■

پی‌نوشت:

* رئیس هیئت‌مدیره بنیاد دعبل خزاعی

شرط حضور در دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور و کارگروه‌های آن داشتن مقاله است

دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور

چهلمین نشست هم‌اندیشی بنیاد دعبل خزاعی، سه‌شنبه، بیست‌ویکم آذر در دفتر مرکزی بنیاد برگزار شد.

علیه و آله و سلم - دارند، تأکید کرد و گفت: «اگر همین کار گروه‌ها تا قبل از برگزاری در مرکز، در استان‌ها برگزار شود، محتوای خروجی آنها می‌تواند خوراک فکری نشست سراسری را تأمین کند. اگر نمایندگان استانی به همراه مسئولان فعال در عرصه ستایشگری اهل بیت - علیهم‌السلام - و چهره‌های شاخص مداحی در استان نمونه‌هایی از این کارگروه‌ها را برگزار کنند، با دست پر و با پیش‌زمینه‌ای مناسب در نشست سراسری شرکت خواهند کرد.»

در چهلمین نشست هم‌اندیشی اعضای هیئت علمی در بنیاد دعبل خزاعی منصوب شد، دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور در دی‌ماه سال جاری (۱۳۹۱ ش.) برگزار شود. این نشست در ادامه فعالیت‌های خدماتی، علمی، فرهنگی و رسانه‌ای بنیاد دعبل خزاعی و پیرو رونمایی از مرام‌نامه ستایشگران و ذاکران اهل بیت - علیهم‌السلام - در اولین نشست علمی مداحان سراسر کشور در بهمن ۱۳۹۰ ش. برگزار می‌شود.

برای این منظور از همه دانشمندان در حوزه و دانشگاه و صاحب‌نظران و پیش‌کسوتان عرصه ستایشگری و ذاکری اهل بیت رسول‌الله - صلی‌الله‌علیه و آله و سلم - دعوت شده، آثار خود را درباره موضوعات کارگروه‌های پنج‌گانه به آدرس: تهران، صندوق پستی: ۵۶۵۶ - ۱۴۱۵۵ و آدرس الکترونیکی: info@deabel.ir ارسال کنند.

چهلمین نشست هم‌اندیشی بنیاد دعبل خزاعی با حضور اعضای هیئت علمی بنیاد، آقایان: دکتر محمدرضا سنگری، غلامحسین رفیعا، حاج مهدی آصفی، مهدی امین فروغی، عبدالامیر فائق، محسن حسام‌مظاهری و مدیر عامل بنیاد دعبل خزاعی، میثم غضنفری، برگزار شد. ■

کرده‌اند بیان کنند. زمان باقی‌مانده باید به تحلیل و تبیین مطالب اختصاص یابد. در هر کارگروه پس از بیان رؤس مطالب، اعضای گروه خودشان مدیریت محتوا را در دست می‌گیرند و به تشخیص جمع، مهم‌ترین موارد را تحلیل و تبیین می‌کنند. بلافاصله بعد از برگزاری کارگروه‌ها باید یک دبیرخانه تشکیل شود و ارزیابی این نشست را در دستور کار قرار دهد.»

این نشست در ادامه فعالیت‌های خدماتی، علمی، فرهنگی و رسانه‌ای بنیاد دعبل خزاعی و پیرو رونمایی از مرام‌نامه ستایشگران در اولین نشست علمی مداحان سراسر کشور در بهمن ۱۳۹۰ برگزار می‌شود

عبدالامیر فائق، عضو دیگر هیئت علمی بنیاد دعبل خزاعی، نیز بر اهمیت ارزیابی این نشست و نحوه اجرا کارگروه‌ها و محتوای آنها تأکید کرد و گفت: «خوب است که چند نفر از استادان مدعو در این نشست، صرفاً برای رصد برنامه‌ها و کارگروه‌ها دعوت شوند و از ایشان بخواهیم که ارزیابی دقیقی از این نشست ارائه دهند؛ به این ترتیب نقاط قوت و ضعفی که ممکن است از دید اعضای هیئت علمی و برگزارکنندگان کارگروه‌ها پوشیده بماند، با دقت این عزیزان دیده می‌شود و برای اقدامات بعدی در برنامه‌ریزی‌ها لحاظ می‌شوند.»

در این نشست، محسن حسام‌مظاهری، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی بنیاد دعبل خزاعی، بر لزوم شرکت فعال مداحان پیش‌کسوت به عنوان گروه مرجعی که ارتباط نزدیکی با مسائل مبتلابه جامعه مداحان و ذاکران اهل بیت رسول‌الله - صلی‌الله

در این نشست که برای بررسی اقدامات انجام شده در مورد برگزاری دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور - به همت بنیاد دعبل خزاعی - برگزار شد، رئیس هیئت علمی بنیاد دعبل خزاعی، دکتر محمدرضا سنگری، بر لزوم بهره‌بری از انتقادات و پیشنهادهای طرح شده توسط مداحان و ذاکران اهل بیت - علیهم‌السلام - در نشست قبلی مداحان و ذاکران تأکید کرد. ایشان با اشاره به اینکه برگزاری این کارگروه‌ها برای ایجاد زمینه‌ای مناسب برای رسیدن به وضعیت مطلوب در عرصه ستایشگری اهل بیت رسول‌الله - صلی‌الله و علیه و آله و سلم - است، گفت: «در دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور - که ان‌شاء‌الله در دی‌ماه امسال (۱۳۹۱ ش.) برگزار می‌شود - فقط برگزاری کارگروه‌های پنج‌گانه در دستور کار قرار می‌گیرد. در این نشست پس از قرائت قرآن کریم، حداکثر ۲۰ دقیقه برای توجیه اعضای هیئت رئیسه کارگروه‌ها زمان می‌گذاریم؛ سپس کارگروه‌ها را برگزار می‌کنیم. باید به نمایندگان بنیاد دعبل در استان‌ها و مخاطبان این نشست اطلاع دهیم، شرط حضور در دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور و کارگروه‌های آن، داشتن یادداشتی لااقل ۲-۱ صفحه‌ای یا یک مقاله است. همچنین اعضای هیئت رئیسه هر کارگروه نیز باید سرفصل‌ها و موضوعات مربوط به کارگروه خود را تهیه و تنظیم کنند و در روز برگزاری همراه داشته باشند.»

غلامحسین رفیعا، عضو هیئت علمی بنیاد، با اشاره به برخی انتقادات و پیشنهادهایی که پس از برگزاری اولین نشست علمی ستایشگران و ذاکران اهل بیت رسول‌الله - صلی‌الله‌علیه و آله و سلم - در بهمن ۱۳۹۰ ش. مطرح شده بود، گفت: «در روز برگزاری کارگروه‌ها، ابتدا باید به هر کدام از شرکت‌کنندگان زمانی در حدود پنج دقیقه اختصاص یابد؛ تا رؤس مطالبی را که آماده

گزارش گفت‌وگوی زنده‌رادیویی با نایب‌رئیس هیئت مدیره و رئیس هیئت علمی بنیاد

محورها و موضوعات دومین نشست علمی مداحان و ذاکران اهل بیت - علیهم‌السلام - از سراسر کشور

در ادامه این گفت‌وگو دکتر محمدرضا سنگری، رئیس هیئت علمی بنیاد دعبل خزاعی در پاسخ به این سؤال که اولین نشست علمی مداحان در چه تاریخی برگزار شده است؟ دومین نشست علمی مداحان با چه هدفی برگزار می‌شود؟ و به طور کلی درباره چه موضوعی است؟ گفت: «نخستین نشست در ۱۱ بهمن ماه ۱۳۹۰ ش. یعنی حدود یک سال پیش بعد از تهیه مرام‌نامه ستایشگران و ذاکران اهل بیت - علیهم‌السلام - برگزار شد. این مرام‌نامه در حقیقت جهت کلی و رویکرد همه ستایشگران و ذاکران اهل بیت - علیهم‌السلام - را مشخص می‌کند. تکیه‌گاه ما در تنظیم این مرام‌نامه، رهنمودهای قرآن و پیامبر بزرگوار اسلام و رهنمودهای حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری بود. بعد از تنظیم در نظر گرفته شد که برای تبیین آن نیازمند یک نشست علمی با مداحان کشور هستیم. خوشبختانه این نشست علمی برگزار شد و حاصل آن بسیار خوب بود. پنج کارگاه علمی با موضوع‌های «اخلاق در مداحی»، «آموزش و تألیف»، «ادبیات در محتوای مجالس»، «فرصت‌ها و تهدیدهای مداحی» و بحث «مقتل و روضه خوانی» در این نشست برگزار شد و حاصل آن دریافت ۱۲۱ پیشنهاد از همه شرکت‌کنندگان بود. این موضوع ما را برانگیخت تا زمینه را برای برگزاری دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور فراهم کنیم.»

رئیس هیئت علمی بنیاد دعبل خزاعی با بیان اینکه در دومین همایش علمی مداحان که ۲۸ دی‌ماه برگزار خواهد شد، از مداحان و ذاکران و همه کسانی که در حوزه مباحث نظری مداحی، نقش آفرین هستند و آثاری را خلق کرده‌اند دعوت و بیش از ۴۷۰۰ پیامک و دعوت‌نامه برای بزرگواران ارسال کرده‌ایم، گفت: «در این روز پنج کارگروه خواهیم داشت. و این پنج کارگروه، اصلی‌ترین مسائل و موضوعات را در حوزه مداحی مطرح خواهند کرد.»

سنگری پس از تشریح هر یک از کارگروه‌های دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور تأکید کرد: «من از همه کسانی که صدای بنده را می‌شنوند، دعوت می‌کنم حتماً در این همایش شرکت کنند. ما از همه کسانی که مقاله ارسال کنند یا حداقل متنی ارسال کنند و مشخص کنند که می‌خواهند در کدام یک از این حوزه‌ها وارد بحث و گفت‌وگو شوند دعوت می‌کنیم، در آن روز حضور داشته باشند.»

محورها و موضوعات دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور ذیل پنج کارگروه زیر در این نشست تبیین و تحلیل می‌شوند:

- کارگروه اخلاق مداحی (بایسته‌ها و نایبسته‌ها)
- کارگروه جایگاه و منزلت مداحی (بایسته‌ها و نایبسته‌ها)
- کارگروه درون‌مایه مداحی ۱ (ادبیات و شعر)
- کارگروه درون‌مایه مداحی ۲ (مرثیه، مقتل، زیارات و ادعیه)
- کارگروه هنر و فنون مداحی (بایسته‌ها و نایبسته‌ها)

برای ارتباط با مخاطبان و استفاده از برنامه‌های مناسبی است؛ همچنین نشریاتی منتشر شده و در حال انتشار هستند که به این حوزه کمک می‌کنند.

از اقدامات دیگر رصد اخبار مرتبط با عزاداری است؛ به‌ویژه اجتماعاتی که مداح محور و جمعیت و مخاطبان و تأثیرگذاری فرهنگی و اجتماعی بیشتری دارند، رصد می‌شوند؛ گاهی برخی نوحه‌ها در آن جمع مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

مقام معظم رهبری و مراجع عظام و دلسوزان اسلام این دغدغه را داشتند؛ بنابراین در ایام محرم پژوهشی عمیق در این حوزه صورت گرفت و در یک منظر ۳۰۰ و در یک منظر ۳۰۰۰ هیئت را بررسی کردیم و تحلیل جامعی در حال شکل‌گیری است که برای بزرگان ارسال می‌شود.»

انصاری با اشاره به نقش ویژه مداحان و ذاکران اهل بیت - علیهم‌السلام - در انتقال فرهنگ اسلام، فرهنگ تشیع و همچنین انقلاب عظیم اسلامی ایران تأکید کرد: «با توجه به جایگاه رفیع جامعه ستایشگری، بنیاد دعبل خزاعی تأسیس شد؛ تا در دو حوزه مجزای معنوی و مادی به این جامعه اثرگذار خدمت‌رسانی کند. تلاش بنیاد دعبل خزاعی این بود که جامعه هدفش ستایشگران اهل بیت - علیهم‌السلام - اعم از ذاکران، مداحان، شاعران مذهبی باشند. تلاش بنیاد دعبل خزاعی این بود که اولویت‌های بنیاد دعبل خزاعی در ارتباط با این گروه، فعالیت‌های علمی، تولید فکر، تدوین نظام‌نامه معنایی، تدقیق واژگان، گفتمان‌سازی، پالاش زبان و تولید محتوا در ساحت ستایشگری باشد که ابزار تحقق این سیاست با تشکیل هیئت علمی بنیاد دعبل خزاعی انجام می‌شود. هیئت علمی علاوه بر تولید معرفت و دانش به عنوان پل ارتباطی بین مولدان محتوا در حوزه و دانشگاه و در ارتباط با جامعه ستایشگری عمل خواهند می‌کنند.»

نایب‌رئیس هیئت مدیره بنیاد دعبل خزاعی با بیان اینکه بنیاد دعبل خزاعی از سال ۱۳۸۵ ش. شکل گرفته و همچنان به فعالیت خود ادامه می‌دهد، به اقدامات نمایندگان خود در ۳۱ استان کشور اشاره کرد و گفت: «بنیاد دعبل تا امروز، سه هزار مداح اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - را بیمه کرده و نزدیک به ۴۰۰ نفر مستمری بگیر دارد. تلاش ما بر این است که به سایر ستایشگرانی که در این حوزه شناسایی شده‌اند و به مرز ۱۲ هزار نفر می‌رسند، خدماتی ارائه کنیم.»

حجت الاسلام و المسلمین محمد مهدی انصاری، نایب‌رئیس هیئت مدیره بنیاد دعبل خزاعی و دکتر محمدرضا سنگری، رئیس هیئت علمی این مجموعه، روز دوشنبه، چهارم دی‌ماه ۱۳۹۱ ش. در گفت‌وگوی زنده‌رادیویی در برنامه «گفت و شنود» از رادیو معارف، محورها و موضوعات دومین نشست علمی مداحان و ذاکران اهل بیت - علیهم‌السلام - از سراسر کشور را تشریح و تبیین کردند. در ادامه گزیده‌ای از مباحث مطرح‌شده در این گفت‌وگوها را بخوانید:

حجت الاسلام و المسلمین محمد مهدی انصاری در پاسخ به این سؤال که بنیاد دعبل خزاعی برای دغدغه‌های موجود درباره برخی سبک‌های نامناسب در مداحی‌ها چه اقداماتی انجام داده است، به چهار ساحت خدماتی، فرهنگی، علمی و رسانه‌ای از اقدامات بنیاد اشاره کرد و گفت: «یکی از مهم‌ترین اهداف ما در حوزه فرهنگی و معنوی، ستایشگران اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - هستند؛ در این زمینه اقدامات مؤثری داشته و داریم. یکی از این اقدامات، تولیدات فرهنگی فاخر است که می‌تواند به عنوان محتوا در خدمت ستایشگران قرار گیرد. دو بخش در بنیاد دعبل خزاعی پیگیری این امور هستند؛ یکی هیئت علمی این بنیاد و دیگری سایر پژوهشگران که در واقع کتب مرجع را معرفی می‌کنند و این تولیدات را در اختیار جامعه ذاکران قرار می‌دهند. اقدام دیگر اینکه گاهی بسته‌های فرهنگی در مناسبت‌های مختلف و در واقع منابع ساده‌سازی و تسهیل‌شده در اختیار مخاطبان قرار می‌گیرد. از اقدامات دیگر در زمینه فرهنگی تأسیس سایت است که

مداحی پرداختن به امر پروردگار و اجرای خواست پیامبر گزیده اوست

مداح مصلح اجتماعی است

اخلاقی سر لوحه کار مسئولین ذی ربط قرار بگیرد و اگر فیلتری برای ورود افراد به این عرصه بسیار مقدس وجود داشته باشد، نگاه قدسی جامعه به مدح و ستایشگری مداحان اهل بیت - علیهم السلام - خدشه دار نخواهد شد.»

عبدالحمید دشتی فرد، نماینده بنیاد در استان بوشهر، نیز با تأکید بر لزوم مراجعه مداحان به منابع مستدل و مقاتل متقن و همچنین شرکت در همایش‌های مرتبط و ارتباط با استادان و پیش‌کسوتان برای غنی شدن و تسلط بیشتر گفت: «مداح باید بداند که از میان آحاد جامعه او را انتخاب کرده‌اند و هیچ‌گاه او آزاد و مخیر نیست که بی‌اذن باری تعالی کلمه‌ای بر زبان براند که رضایت خداوند در آن لحاظ نشده باشد. اینان به تعبیری سفیران حسینی‌اند؛ تا معارف زلال حسینی را منتقل کنند و اگر خوب ناقل سیره و روش و مصائب اهل بیت - علیهم السلام - باشند، اجر و مزد دارند و اگر - خدای نکرده - ذره‌ای تحریف و بی‌اصالتی در ارائه مطالبشان باشد موجب عدم همسویی با امام و تداوم راه حسین - علیه السلام - است.»

در ادامه گزیده‌ای از مباحث طرح شده در این نشست، به قلم ایشان و تنظیم «سید محمد هاشمی فرد» به استحضار می‌رسد:

در این نشست، استاد مصطفی گراشی با بیان اینکه مداحی ترکیبی از علم و هنر است و با تأکید بر اینکه مداحان در هر دو بخش به افزودن اندوخته‌های علمی و هنری نیازمند هستند، گفت: «این موضوع نیازمند برنامه‌ریزی‌های مدون و هدفمند سازمان‌های ذی ربط است. مداحان برای افزودن به اندوخته‌های خود می‌توانند به طرق زیر عمل کنند:

■ استفاده از محضر استادان
■ بهره‌گیری از کلاس‌های تخصصی (مقتل‌شناسی، ادبیات، اخلاق و ...)

■ بهره‌گیری با حضور در محافل اهل بیت - علیهم السلام - و تجربه‌اندوزی

■ برپایی کلاس‌های تفسیر قرآن
شعار اصلی پیامبر اسلام - صلی الله علیه و آله و سلم - «انی بعثت لاتمم مکارم الاخلاق»، «من برای تکمیل خوبی‌ها و مکارم اخلاقی مبعوث شده‌ام» است. قرآن اخلاقی نیکوی پیامبر را از عوامل اصلی توفیق پیامبر بر می‌شمرد.»

محمود موجی، نویسنده کتاب «اشک دل»، که در آن به موضوع «نوحه و واحدهای عزاداری سنتی بوشهر» پرداخته نیز با تأکید بر اهمیت آموزش مستمر مداحان گفت: «اگر آموزش مداحان اعم از آموزش‌های علمی و

همان‌طور که پیشتر اشاره شد، دی‌ماه امسال (۱۳۹۱ ش.) دومین نشست علمی مداحان و ذاکران اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - با محوریت پنج کارگروه برگزار خواهد شد. برای این منظور و برای ایجاد بستری مناسب که برگزاری این کارگاه‌ها را غنا بخشد، از نمایندگان بنیاد دعبل خزاعی در استان‌ها تقاضا کردیم که این کارگروه‌ها را قبل از نشست سراسری مداحان، در استان خود برگزار کنند؛ تا با بهره‌گیری از تجربیات حاصل از فرم و محتوای برگزاری این نشست‌ها در استان‌ها، دومین نشست علمی مداحان سراسر کشور در مطلوب‌ترین حالت ممکن برگزار شود. بی‌تردید نشست صاحب‌نظران و پیش‌کسوتان عرصه ستایشگری و ذاکری اهل بیت - علیهم السلام - در استان‌ها موجب می‌شود، حضور ایشان با داشتن زمینه قبلی در نشست سراسری، مثمر و پربارتر باشد.

اولین نشست از سلسله نشست‌های استانی با محوریت کارگروه‌های نشست سراسری، به همت «عبدالحمید دشتی فرد»، نماینده بنیاد دعبل خزاعی در استان بوشهر، برگزار شد. در این نشست، «محمود موجی»، «سید محمد هاشمی فرد»، «مصطفی گراشی»، «محمدحسین گرگین» و «عبدالحمید دشتی فرد» حضور داشتند و درباره کارگروه «جایگاه و منزلت مداحی» به هم‌اندیشی پرداختند.

در سر دارد. آیا در کار سنگین شرح واقعه و تحلیل وقایع آن خدای حسین را می‌بیند یا خدای نکرده دیگری را. کار ذاکری، اندوه‌خوانی و پیام‌رسانی، یعنی مداحی مداحان اهل بیت - علیهم السلام - عملی است، تالی رفتار معصوم و به اشارت معصوم و به منزله تداوم واقعه سهمگین طف است که قهرمان حماسه و ایثار و عطش، آن را به بهترین شکل صورت داد و به جانکاه‌ترین حالت زخم‌هایش را به جان خرید و جان خدایی خود را فدایش فرمود.

اگر مداحان به نکات یاد شده دقیق و عمیق بنگرند، درمی‌یابند که آنها گزینش شده‌اند تا بزرگ‌ترین وظیفه را که انعکاس فریاد امام شهید و تداوم راه ایشان و بازماندگان ایشان است به منزل انجام برسانند. برای

❁ مداح مصلح اجتماعی است رهبری جامعه به سوی صلاح و سداد را بر عهده دارد و ساده‌انگاری است که با سطحی‌نگری مسئولیت‌گریزی خود را توجیه کند

ذاکر و مداح اهل بیت - علیهم السلام - که این مسئولیت را پذیرفته است، لابد می‌داند و باید بداند که امر خداوند بدون نظارت از جانب حضرت کردگاری، به حال خودرها نمی‌شود؛ یعنی اینکه حضرت حق می‌نگرد که مداح با کدام رتبه کار مهرورزی خاندان عصمت و طهارت را دنبال می‌کند. آیا در پی امتثال امر الهی است یا هدف دیگری

کار مداحان پرداختن عملی به هدف امام حسین - علیه السلام - است که برای آن قیام کرد. امر به معروف یعنی حرکت همگانی برای خوب و پاک زیستن و نهی از منکر، یعنی نهضت عمومی برای ترک پلیدی‌ها که در کلام نورباران ایشان همان «طلب اصلاح در امت» است.

پس مداح مصلح اجتماعی است، رهبری جامعه به سوی صلاح و سداد را بر عهده دارد و ساده‌انگاری است که با سطحی‌نگری مسئولیت‌گریزی خود را توجیه کند. از همه مهم‌تر این است که مداحی پرداختن به امر پروردگار و اجرای خواست پیامبر گزیده اوست. رسول عظیم‌الشان اسلام - صلی الله علیه و آله و سلم - به نص صریح وحی الهی، پاداش رسالت خود را عشق‌ورزی عملی به خاندان پاک خویش می‌طلبد که «قل لاسئلكم اجرا الا للمودة القربی».

پرونده ویژه عزاداری سننتی در بوشهر

آداب و رسوم عزاداری برای اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - در نواحی مختلف گستره جغرافیایی شیعیان، بسیار متنوع و حاوی ظرافت‌ها، زیبایی‌ها و پیام‌های عمیقی است که ضامن بقا و پایداری نهاد عزاداری شده است. این نهاد نیز به نوبه خود نقش تعیین کننده‌ای را در سرنوشت و تاریخ شیعیان ایفا کرده و به همین منظور بررسی و مذاقه در چیستی و چگونگی و سیر تکوینی این آیین‌های مذهبی برای بسیاری از مخاطبان با انگیزه‌های مختلف عقیدتی، علمی و عاطفی مهم بوده و هست. برخی از مخاطبان گرامی «دعبل» نیز پیشتر پرداختن به این موضوعات را پیشنهاد کرده‌اند. در این شماره که استادان عرصه ستایشگری و ذاکری اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - در استان بوشهر با برگزاری نشست «جایگاه و منزلت مداحی» را بررسی و مورد مذاقه قرار دادند، بر آن شدیم که عزاداری سننتی بوشهر را موضوع یک پرونده کنیم و آنچه در ادامه می‌آید، تلاشی برای این منظور است. ■

درک درست از تأثیر مداحان

در مباحث نظری بالا بدین نکته نیز توجه شد؛ اما یادآوری می‌کنیم برای بازنمایی دقت و اهمیت موضوع نکات زیر نیز باید مورد نظر باشد:

الف) بازخوانی آثار مداحی در طول تاریخ و ارائه نتایج آن به مداحان

ب) بازبانی نتایج مدایح در رشد و تحول جوامع و ارائه آن به مداحان

ج) تبیین ارتباط منطقی مداحی با عمل به تکلیف امام - علیه السلام - و پیروان وی در متن واقعه

برخی راهکارها

۱. طراحی و اجرای پژوهش‌های کتابخانه‌ای و میدانی و ارائه نتایج آن به مخاطبان

۲. راهکارهای چهارگانه بالا

رابطه صحیح و منطقی با مردم قبل، حین و بعد از مداحی

چنان که گفته شد، مداحی انجام وظیفه‌ای در پی تلاش‌های پیشوایان معصوم است. بدین روی باور رفتار یا حرکتی که خلاف شأن تالی معصوم باشد خلاف انتظار است.

رابطه مداح با آحاد جامعه همیشه ترویج کننده روش و منش و سیره پیشوایان دین است. رعایت احترام همگان و همگنان و عمل به شیوه مألوف و مطلوب الگوهای زندگی راستین مبتنی بر آموزه‌های دینی، مقدمه امر مداحی است که در غیر این صورت مداحی به راهی و گمراهی و گمراه کردن دیگران و با دست خود خرمن خود را سوزاندن است.

برای اینکه برخورداری از سلوک اسلامی و انسانی در جامعه حاصل شود و قطعه مداحان بنیان و طلایه‌داران آنند، لازم است، در قالب روش‌های یاد شده و ممارست عملی آن، اقدامات زیر در دستور کار قرار گیرد.

الف) تخلق به اخلاق مداحی یعنی اخلاق و آداب مسلمانی

ب) آشنایی با سرآمدان امر مداحی با توجه به بند یک همین نوشتار

خاتمه

اگر آنچه به اختصار از نظر گذشت مورد توجه، توسعه و مذاقه قرار گیرد و برای حصول آنها اقدام عملی و علمی صورت پذیرد و به عسارت دیگر جنبه اثباتی موضوع مورد عنایت برنامه‌ریزان این وادی قرار گیرد، به خودی خود پرداختن به جنبه‌های سلبی و نباید کار مداحی نیز پرداخته شده است. ■

اینکه این دسته برگزیده به جایگاه خود واقف گردند، توجه‌شان به نکات زیر اجتناب‌ناپذیر است.

الف) معرفت به مقام منزلت و حقیقت زمینی و آسمانی امام حسین - علیه السلام - که کانون محور مداحی و ذاکری است.

ب) شناخت و معرفت نسبت به اولین مداحان پس از واقعه و آگاهی از هدف، روش و سیره آنها در ذکر مصایب امام - علیه السلام - و باران امام.

ج) باور به اینکه مداحی عبادت و اجرای دستور پروردگار بلندمرتبه است «قل لا اسئلكم اجر الا لعمدة فالقربی».

د) پذیرش این حقیقت که پروردگار بلندمرتبه بی‌همتا ناظر کار مداح است و عملکرد او را ارزیابی می‌فرماید.

ه) باور به اینکه مداحی به معنی دقیق آن، همکاری با امام و تداوم راه ایشان است. (هل من ناصر ینصرنی و هل من معین ...)

و) آگاهی از پاداش حقیقی امر مداحی و نعت و منقبت خوانی که خود جلوه مودت فی القربی است.

ز) تخلق به اخلاق مداحی (= رشد مناعت طبع، پابندی به ارزش‌های مورد توجه ممدوحان و ...)

ح) باور به اینکه مداحی هدایت‌گری جامعه است.

ط) توجه به قضاوت صحیح جامعه از عملکرد مداح

راهکارها

برای اینکه موارد گفته شده را بهتر بتوان به آن عده از افراد جامعه هدف که نیازمند این تذکرند، منتقل کرد، باید به جست‌وجوی راه‌های مناسب پرداخت و از خود ایشان نظر خواست؛ اما در یک نگاه کوتاه و گذرا، شاید بتوان به منظور دستیابی به نکات مورد نظر، طرق زیر را پیمود:

اول: برنامه‌ریزی و اجرای دوره‌های آموزشی (سیره‌شناسی مداحان: شناخت سیره معصومان و بازماندگان واقعه عاشورا و ائمه هدی و اعظام مداحان سلف)

دوم: تهیه، تولید و انتشار منابع - باطراحی، برنامه‌ریزی و مدیریت خاص برای تهیه و تولید - و قرار دادن آن در اختیار مداحان و گرفتن بازخورد آن

سوم: برگزاری نشست‌های دوره‌ای و دعوت از چهره‌های علمی - اجتماعی خبره و خبیر جهت تبیین موضوع

چهارم: استفاده به جا و منطقی و هدفمند از وسایل ارتباط جمعی به ویژه رسانه‌های صوتی و تصویری ملی و استانی

وحدت کلام، وحدت آهنگ و وحدت حرکت همه حکایت از پیوستگی و همدلی عزاداران در این سنت زیبا دارند

سینه زنی سنتی بوشهر

محمود موجی

مؤلفه‌های اصلی تشکیل دهنده اشعار در سینه زنی سنتی بوشهر است. حرکت و کلام از بافتی حزن و آرام شروع شده و با پیشتر رفتن نوحه خوانی و افزایش حرکت و هیجان از حزن آن کاسته و به حماسه یا به حزن و حماسه تبدیل می‌شود.

ابیات در آغاز سینه زنی عموماً دارای مصراع‌هایی بلند و محتوایی عاطفی است و هر چه سینه زنی به واحد نزدیک‌تر می‌شود، اندازه مصراع‌ها کوتاه‌تر و محتوای اشعار حماسی‌تر می‌شوند؛ تا به اوج سینه زنی یعنی واحد برسند. در بخش واحد که کار عزاداران فقط همراهی نوحه خوان با نوا سینه زنی است، نوحه خوان به خواندن اشعاری بلند و یکدست که معمولاً در قالب قصیده، مثنوی یا غزل است، می‌پردازد.

در بخش واحد که کار عزاداران فقط همراهی نوحه خوان با نوا سینه زنی است، نوحه خوان به خواندن اشعاری بلند و یکدست که معمولاً در قالب قصیده، مثنوی یا غزل است، می‌پردازد.

شاید بتوان گفت که همه حرف عزاداران بوشهر در بخش واحد نمایان می‌شود، شعر واحد را می‌توان قطعنامه

عزاداری سنتی بوشهر نامید، اگر سینه زنی سنتی بوشهر را به غزلی زیبا تشبیه کنیم «واحد» شاه بیت این غزل زیباست. اشعار در عزاداری بوشهر علاوه بر اینکه دارای مفاهیم بلند و ایجاد کننده ارتباط عاطفی عزاداران با صاحب عزاست و همچنین علاوه بر مسئولیت انتقال پیام اهل بیت - علیه السلام - دارای بافتی سلیس، روان و همه فهم است؛ به نحوی که برای همه مخاطبانی که در سطوح مختلفی از آگاهی قرار دارند قابل دستیابی بوده و به شوری استوار بر پایه شعور می‌رسند. شعر واحد معمولاً دارای مقدمه، پرداخت به اصل موضوع و پیام است، اشعار واحد بیشتر روایی است هر شعر واحد معمولاً روایت گر بخشی از واقعه عظیم کربلاست؛ البته این وضعیت بسته به زمانی اعم از اربعین، ۲۸ صفر، ماه رمضان یا ایام فاطمیه تغییر موضوع می‌یابد. استفاده از فضایی روان، همه فهم

می‌باشد. ترتیب اندازه هر بر، بدین شکل است که اولین بر، کوچک‌ترین آنها و آخرین بر، بزرگ‌ترین آنهاست، سنین بالاتر و پیشکسوتان در حلقه‌های ابتدایی و به همین نسبت تا سنین پایین و حتی کودکان در آخرین برها قرار می‌گیرند، این ترکیب در همخوانی که هنگام جواب دادن نوحه‌ها ایجاد می‌کند، خروجی زیبایی دارد که تلفیقی از صداها را ایجاد نموده و دارای هارمونی بسیار زیبایی است؛ زیرا ترکیب صداها از پیر و جوان، گروه کبری را می‌ماند که همخوانی بسیار دلنشینی را ایجاد می‌نماید.

در سینه زنی سنتی بوشهر، فرمانده که همان نوحه خوان است نقش مهمی را بر عهده دارد، اطاعت

❁ حرکت در عزاداری مردم این دیار نقش مهمی را ایفا می‌کند حرکت پاها که بر خلاف عقربه ساعت است یادآور زیبایی‌های طواف حاجیان گرد خانه خداست حرکت دست‌ها که در دمندانه بالا می‌روند و به سینه کوبیده می‌شوند نشان از اتحاد و همبستگی در این عزاداری است

از فرماندهی از ارکان مهم این عزاداری است. آنجا که فرمانده دستور «واحد» را صادر می‌کند، همه سینه‌زنان با یادآوری وحدانیت الهی، ذکر «الله واحد» را زمزمه نموده تعداد دفعات کوبیدن دست به سینه را از دو بار به یک بار تقلیل می‌دهند؛ زیرا قبل از واحد با هر حرکت پا (به جلو و عقب) یک دست به سینه کوبیده می‌شود؛ اما بعد از اعلام «واحد» فقط در حرکت پا به سمت جلو دست به سینه می‌خورد.

۲. استفاده از کلام (شعر): کلام نیز در عزاداری بوشهر از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. استفاده از شعر که کلامی موزون است به موزون‌تر شدن این نوع عزاداری کمک شایانی کرده است (البته مخیل بودن و ... نیز از شرایط تشکیل دهنده شعر است) حزن و حرکت از

از ابتدای خلقت آدم تا زمان وقوع حادثه جانگداز کربلا جریان شهادت حضرت سیدالشهدا - علیه السلام - به طرق مختلف مطرح شده و برای آن امام همام انبیا و ائمه گریسته و متألّم شده‌اند. پس از شهادت آن امام شهید و یاران باوفایشان که آتش بر خرمن هستی افکند، حضرت سجاد - علیه السلام - عقیده بنی‌هاشم حضرت زینب - سلام الله علیها - و دیگر بازماندگان گاهی در کنار اجساد قطعه قطعه شده شهدا و زمانی در حضور حاکمان جور و ظالمانی چون عبیدالله ملعون با ذکر مصائب و ظلمی که بر آل طاها روا گشته بود به عزاداری پرداختند. شاید بتوان با اطمینان گفت اولین عزاداری رسمی بر شهادی به خون خفته دشت نینوا در مدت زمان کمتر از ۴۰ روز بعد از آن واقعه خونبار توسط آزادگان دشت کربلا و در حریم دشمنان آل پیغمبر انجام شد و بعد از آن، همه ساله جوامع با گرمی داشت یاد و خاطره شهیدای آن قیام جاودان خصوصاً سید و سالار شهیدان حضرت ابا عبدالله الحسین - علیه السلام - از پیام‌های انسان ساز آن نهضت بهره‌مند گشته‌اند. تنوع و تکثر فرهنگ‌ها در جوامع در نوع عزاداری اقوام مختلف بروز و ظهور پیدا کرده، تأثیر گذاری خاصی بر دل‌ها گذاشته است. ایرانیان نیز که از ابتدای ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان به این دین گرایش داشته و قرن‌هاست از عاشقان، دلباختگان و پیروان اهل بیت عصمت و طهارت - علیهم السلام - بوده‌اند با شروع محرم در هر سال نسبت به برگزاری مراسم عزای سالار شهیدان و یاران باوفای آن حضرت عاشقانه اقدام کرده‌اند، در ایران نیز تنوع آیین عزاداری در مناطق مختلف دارای جلوه‌های زیبا و تأثیر گذاری است که از ویژگی‌های اقلیمی همان منطقه نشئت می‌گیرد. بوشهر از جمله شهرهایی است که دارای زیباترین و کامل‌ترین شکل عزاداری است. نوع عزاداری بوشهر به واسطه زیبایی خاصی که در برگزاری آن وجود دارد توانسته است بر شکل عزاداری سایر شهرها و استان‌ها تأثیر گذاشته و به عنوان یک اثر ملی به ثبت برسد.

عزاداری سنتی بوشهر که عمده ترین بخش آن در سینه زنی سنتی نمایان است دارای سه بخش با عناوین زیر است:

۱. شکل عزاداری (فرم)
۲. استفاده از کلام (شعر)
۳. موسیقی و نوا

۱. شکل و فرم عزاداری: شکل سینه زنی سنتی بوشهر در ایران بی نظیر است (نظیر مشابه الگو برداری از این فرم می‌باشد) حلقه‌های تشکیل شده از سینه‌زنان دست بر کمر یکدیگر کامل‌ترین شکل هندسی یعنی دایره را ساخته‌اند. حرکت در عزاداری مردم این دیار نقش مهمی را ایفا می‌کند. حرکت پاها که بر خلاف عقربه ساعت است، یادآور زیبایی‌های طواف حاجیان، گرد خانه خداست، حرکت دست‌ها که در دمندانه بالا می‌روند و به سینه کوبیده می‌شوند نشان از اتحاد و همبستگی در این عزاداری است. وحدت کلام، وحدت آهنگ و وحدت حرکت همه حکایت از پیوستگی و همدلی عزاداران در این سنت زیبا دارند. در ترکیب حلقه‌های سینه‌زنان که اصطلاحاً «بر» گفته می‌شود، سن نقش مهمی را عهده دار

مرحوم «جهانبخش کردی زاده» ملقب به «بخشو» عجوبه عالم مداحی

عبدالحمید دشتی فرد

مرحوم «جهانبخش کردی زاده» ملقب به «بخشو» در سال ۱۳۱۵ ش. در بوشهر (محلّه باغ ملا) متولد شد. وی از همان اوان کودکی با پدرش به مساجد می‌رفت و همین عامل، عشق به اهل بیت - علیهم السلام - و علاقه‌مندی به عزاداری سنتی بوشهر را در او ایجاد کرد. شنیدن اجرای جذاب مرحوم «سید علی مهینیان» که از نوحه‌خوانان و مداحان به‌نام آن دوره بود علاقه‌مندی مرحوم کردی زاده را دو چندان و زمینه‌آشنایی آن دورا فراهم کرد.

مرحوم مهینیان که علاوه بر مداحی و نوحه‌سرایی، آهنگسازی نوحه‌های خویش را هم انجام می‌داد، منبع انتقال تجربیات خوب و ارزنده‌ای برای مرحوم کردی زاده محسوب می‌شد. مرحوم مهینیان پس از پی بردن به علاقه‌مندی بخشو به نوحه‌خوانی و بعد از شناخت استعداد ذاتی و بی‌ظنیر او در این عرصه، به تعلیم وی همت گماشت و او را در ۱۵ سالگی به عنوان نوحه‌خوان به مسجد تنکک (از محلات جنوبی شهر بوشهر) معرفی نمود.

دیری نپایید که استعداد ذاتی، صدای بی‌ظنیر و مهارت او در این امر باعث شد توجه بزرگان شهر را به خود جلب نماید. به همین علت مرحوم «حبیب فیوض» که از سرشناسان بوشهر و از بانیان به‌نام این دیار بود، از وی برای نوحه‌خوانی در مسجد دهدشتی که یکی از مساجد بزرگ بوشهر بود، دعوت کند و همین امر باعث شد آوازه این اعجوبه عالم مداحی در سراسر کشور طنین‌انداز شود و نظر بسیاری را به سمت عزاداری بوشهر معطوف سازد.

اجرای متعدد وی در محلات مختلف شهر به هیچ‌وجه نمی‌توانست تغییری در تن صدای او به وجود آورد. شاید بتوان با جرئت گفت صدای دلنشین و گیرای کردی زاده از مهم‌ترین عواملی بود که ضعف وسایل ارتباط جمعی را جبران و عزاداری بوشهر را به ایران معرفی می‌کرد. حنجره او به اعتقاد بسیاری از اهل فن از معدود حنجره‌هایی بود که در دنیای موسیقی و خوانندگی وجود داشته و دارد. آوازه اجرای بی‌ظنیرش باعث شد تا علاقه‌مندان زیادی از استان‌های خوزستان و فارس برای شنیدن صدای فراگیر و دلنشین او به بوشهر کشیده شوند.

وی علاوه بر اجرای زیبا و بی‌نقص نوحه‌ها و مرثیه‌های سنتی بوشهر در اجرای شروه،

چاوش خوانی، مناجات خوانی، صبحدم خوانی، بیت خوانی، جنگ‌نامه خوانی، مصیبت و خیام خوانی نیز از تبحر خاصی برخوردار بود. از نکات برجسته اجرای آن مرحوم، علاوه بر حجم صدا و زنگ حزین و گیرای نوایش می‌توان به تسلط در اجرای اوج و فرودهای شروه و تحریرهای بی‌نقص در نوحه و واحدخوانی اشاره نمود.

عشق و علاقه او فراتر از به خواندن عصمت و طهارت - علیهم السلام - باعث شد تا پیشنهادها و وسوسه‌انگیز گروه‌ها و متصدیان متعدد موسیقی غیر مذهبی و حتی دعوت رسمی برای اجرا در رادیو و تلویزیون آن زمان در کسوت خوانندگی را با قاطعیت رد کند.

هر جا مرحوم بخشو نوحه‌خوانی می‌کرد، مردم - حتی با کمبود وسایل نقلیه در آن زمان - به هر طریقی خود را به آنجا می‌رساندند؛ تا از صدای بی‌ظنیرش بهره‌مند شوند. سرانجام او آخرین اجرای خود را در مردادماه سال ۱۳۵۶ ش. در حرم مطهر ثامن الحجج علی بن موسی الرضا - علیه السلام - انجام داد و در آن فضای معنوی به نوحه‌خوانی در رثای سالار شهیدان پرداخت؛ پس از آن در راه برگشت از مشهد مقدس بر اثر عارضه قلبی در شهر شیراز دارفانی را وداع گفت و بوشهر را غرق در غزا و ماتم کرد.

تشییع جنازه این مداح اهل بیت - علیهم السلام - از معدود تشییع‌هایی بود که شهر بوشهر در ذهن دارد. مردم متدین بوشهر و علاقه‌مندان او که از شهرها و استان‌های همجوار، خود را به بوشهر رسانده بودند، پس از تشییع باشکوه آن اعجوبه عالم مداحی وی را در جوار امامزاده محمدبن باقر در بوشهر به خاک سپردند. روحش شاد! ■

و سلیس در عین استواری به نحوی که بتواند با مخاطب ارتباط برقرار کند به زیبایی و ماندگاری یک شعر واحد کمک می‌کند. افراط و تفریط در این زمینه به ناهمگونی با پایداری نانوخته در این بخش به عدم استقبال عموم مردم و یک بار مصرف شدن آن شعر واحد می‌انجامد.

۳. موسیقی، نوا: نقش آهنگ و موسیقی در زندگی مردم بوشهر آن چنان پررنگ است که به جرئت می‌توان گفت از ابتدا تا انتهای زندگی، حتی هنگام مشایعت به خانه آخرت با مردم این دیار همراه است و آنان را همراهی می‌کند. انواع لالایی، شروه خوانی، یزله، پشت حجله‌ای، چاوش خوانی و... در مقاطع مختلف زندگی مردم این دیار نقش ایفا می‌کنند.

در سینه‌زنی سنتی بوشهر فرمانده که همان نوحه‌خوان است نقش مهمی را بر عهده دارد اطاعت از فرماندهی از ارکان مهم این عزاداری است

مردم در این شهر با موسیقی به دنیا می‌آیند، زندگی می‌کنند و با نوا «لکم لاله الا الله» یعنی با آهنگ و نوا به سوی خانه آخرت می‌روند. موسیقی در عزاداری سنتی بوشهر نیز دارای جایگاهی ممتاز است، تنظیم کلام و حرکت در عزاداری سنتی بوشهر بر عهده موسیقی است. موسیقی نیز همانند کلام در سینه‌زنی سیری صعودی را طی می‌کند. نواهای آرام و حزن‌انگیز متناسب با شعر در ابتدای عزاداری همگام با تغییر کلام و به اوج رسیدن سینه‌زنی جای خود را به نواهای سریع که بعضاً نوایی حماسی است، می‌دهند. در این اواخر یعنی حدوداً دهه ۶۰ به بعد، استاد ارجمند جناب آقای «عبدالحسین خرمایی» با ایجاد فضاهایی جدید در ملودی نوحه و واحد به ماندگارتر شدن این سنت دیرینه کمک شایانی کردند. البته سخن در این راستا بسیار، میدان پژوهش بس گسترده و زبان حقیر الکن و قاصر است؛ باشد که اهل فن و پژوهشگران گرامی با صرف وقت و غوص در این اقیانوس بی‌کران لذت یافته‌های خود را با مردم پاک‌نهاد عاشق این دیار تقسیم کنند.

در انتها بر خود واجب می‌دانم از درگذشتگانی که ضمن خدمت خالصانه و عاشقانه در این وادی مقدس و تأثیرگیری از سیره ناب اهل بیت - علیهم السلام - و همت در مسیر سیر کمال به تأثیرگذاری بر این سنت زیبا نیز همت گمارده‌اند، یاد کنم؛ از مرحومان «ناخدا عباس دریانورد»، «محمد شریفیان»، «سید علی مهینیان»، «جهانبخش کردی زاده»، «علیباش خرمایی»، «علی دشتی»، «باقر آرامی» و دیگر عزیزانی که عمری در کسوت نوحه‌خوانی چراغ سینه‌زنی سنتی بوشهر را روشن نگه داشته‌اند. در بخش سرایش اشعار زیبای نوحه و واحد نیز یادی می‌کنم از مرحومان «سید ابوالمکارم بلادی»، «سید محمد مجزون»، «غلامرضا اصلاح‌پذیر»، «سید جواد عین‌الملک» و سایر خادمان این عرصه و ذکر صلواتی را به عنوان هدیه به ارواح بلندشان تقدیم می‌کنم. ■

نیم‌نگاهی به زندگی و مداحی‌های «جهانبخش کردی‌زاده» مشهور به «بخشو»

خاطراتی دربارهٔ مرحوم بخشو

محمد حسینی

«جهانبخش کردی‌زاده» مشهور به «بخشو»، در سال ۱۳۱۵ ش. در محلهٔ باغ ملادر بوشهر به دنیا آمد. در کودکی همراه پدرش مرحوم «مفتاح» به مسجد امامزاده می‌رفت و به نوحه‌خوانی روان و آهنگ‌های دلنشین مرحوم «سید علی مهیمینان» گوش می‌داد؛ به این ترتیب اولین جرقه‌های علاقه به نوحه‌خوانی در وجود او زده شد و ایشان آرام‌آرام به تمرین نوحه‌خوانی پرداخت. از این پس مرحوم بخشو، از همان دوران جوانی به تشویق سید علی مهیمینان و خانواده‌اش به نوحه‌خوانی رو نمود. وی در سال ۱۳۳۰ ش. در محلهٔ تنگک رئیس نوحه‌خوانی رسمی خود را شروع کرد. کم‌کم به مساجد محلات دیگر نیز برای مداحی دعوت شد و صدایش مورد توجه قرار گرفت. در پی آن «حاج حبیب فیروز»، یکی از معمرین و بانیان بوشهری او را به نوحه‌خوانی در مساجد بوشهر فراخواند و شغلی نیز در کارخانهٔ آرد خود به او داد. این آغاز شهرت و رواج کار جهانبخش کردی‌زاده شد. در اندک زمانی آوازهٔ بخشو در سراسر شهر پیچید و با استفاده از راهنمایی‌های استاد مهیمینان و استاد «صلاح‌پذیر» و به‌ویژه استاد «محمد شریفیان» که از خوبش‌وندان وی بود، در ردیف بهترین نوحه‌خوان‌های بوشهر قرار گرفت. تن صدای مرحوم کردی‌زاده به گونه‌ای بود که بعد از خواندن در چهار محله از شهر، به هیچ‌وجه تغییری در آن ایجاد نمی‌شد و حتی صدای ایشان گیراتر می‌شد و هر شنونده‌ای را مجذوب خود می‌کرد. او ذاتاً دارای هنر موسیقایی بود و بدون دیدن دورهٔ آموزشی خاص و دانش کلاسیک، به‌طور خدادادی از تکنیک دیافراگم و برون صدا در سینوس‌های خود بهره می‌برد. موسیقی مذهبی بوشهر مخصوصاً نوحه‌خوانی و مرثیه‌سرایی، بخش مهمی از شهرت و رواج خود را مدیون صدای دلنشین و فراگیر بخشو است. بخشو «نی جفتی» و «سازهای ضربی» را به خوبی می‌نواخت و در خیام‌خوانی، شروه، مصیبت، چاووشی، بیت، صبحدم، مناجات و ذکر نیز از بهترین‌ها قلمداد می‌شد.

جهانبخش کردی‌زاده، نوحه‌خوان خوش صدای بوشهری در محله‌های دهدشتی، صلح‌آباد، سنگی جفراه، باغ ملا، مسجد حاج محمدعلی سنگی و... نوحه می‌خواند. از وی روش‌های بسیاری به یادگار مانده است و هنوز در بوشهر صدای خوش او طنین‌انداز است. جهانبخش کردی‌زاده سرانجام در روز نوزدهم مردادماه ۱۳۵۶ ش. چند روز مانده به ماه مبارک رمضان، دور از دیار خود، هنگام بازگشت از زیارت مشهد مقدس بر اثر سکتهٔ قلبی در بیمارستان نمازی شیراز به دیار باقی شتافت. مرگ ناگهانی او تمام مردم شهر را عزادار کرد، بازار شهر به احترام او تعطیل شد، مردم بوشهر یکی از باشکوه‌ترین تشییع جنازه‌ها را همراه با عزاداری و سینه‌زنی بر پا کردند. او اکنون در جوار امامزاده محمدبن باقر - علیه‌السلام - در بوشهر برای همیشه آرامیده است. در ادامه گزیده‌ای از خاطرات ذکر شده دربارهٔ مرحوم بخشو را از زبان مداحان اهل بیت - علیه‌السلام - بخوانید:

❁ موسیقی مذهبی بوشهر مخصوصاً نوحه‌خوانی و مرثیه‌سرایی بخش مهمی از شهرت و رواج خود را مدیون صدای دلنشین و فراگیر بخشو است

برپاست، صدای بخشو در میان همهٔ مردم طنین‌انداز است و مراسم محرم و صفر بدون نام بخشو چندان صفایی ندارد.

محمد ارشدی‌زاده: زنده‌یاد جهانبخش کردی‌زاده در سال ۱۳۴۲ ش. بعد از آنکه شادروان محمد شریفیان بنا به دلایلی به نوحه‌خوانی در مسجد دهدشتی ادامه نداد، به پیشنهاد تعدادی از هم‌محله‌ای‌هایش (محلهٔ باغ ملا) به پیشکسوتان محل معرفی شد و پس از برگزاری مراسم در مسجد پیرزن که زنده‌یاد بخشو در آن مجلس می‌خواند، مورد تأیید قرار گرفت. از آن تاریخ به بعد به مسجد دهدشتی می‌آمد و از کمک‌های شادروان اصلاح‌پذیر استفاده کرد. شادروان کردی‌زاده در طول تمام سال‌هایی که در مسجد دهدشتی می‌خواند به اهالی محل مخصوصاً پیشکسوتان علاقهٔ بسیار زیادی پیدا کرده

عبدالرزاق زندویان: به یاد دارم در آخرین شب ماه صفر که زنده‌یاد بخشو مشغول نوحه‌خوانی بود، دستگاه آمپلی‌فایر مشکل پیدا کرده بود و صدابرداری را از کیفیت انداخته بود. شادروان بخشو میکروفون را خاموش کرد و بدون بلندگو در حیاط مسجد نوحه‌خوانی کرد. جالب است که بعد از اینکه نوار همان شب را گوش می‌کردیم، هیچ‌کس متوجه نمی‌شد که دستگاه خاموش بوده و بخشو با صدای طبیعی خودش این نوحه‌ها را خوانده است. اتفاقاً یکی از بهترین اجراهای بخشو همان شب و بدون بلندگو بود. این نشان از توان گستردهٔ این نوحه‌خوان بی‌نظیر داشت؛ زیرا او در خواندن، هیچ‌زمان کم نمی‌آورد؛ حتی در خواندن نوحه‌هایی که نفس و توانایی خاصی لازم داشت.

به نظر من موسیقی مذهبی بوشهر دیگر شخصی مثل بخشو را به خود نمی‌بیند؛ ولی تا زمانی که این مراسم

بود و همیشه حرمت و احترام آنها را نگاه می‌داشت و تا آخرین لحظهٔ عمرش به مسجد دهدشتی و عهده‌ای که با بزرگان محل بسته بود پایبند بود. به یاد دارم در آن سال‌ها از رادیو و تلویزیون ملی ایران تقاضای فراوانی از او برای خواندن در رادیو داشتند و اینکه در رادیو خوانندگی کند؛ ولی او همیشه می‌گفت: «جواب مادرم را چه بدهم؟» و بعدها به اصرار و خواهش مردم در فیلم‌های «اربعین» و «دلبران تنگستان» آن هم چون در رابطه با نوحه‌خوانی بود شرکت کرد. ■

آواها و آیین سوگواری در بوشهر

سینه زنی مردانه

محسن شریفیان

وحدت‌های ۶/۸، ۳/۴ یا ۴/۸ ظاهر می‌شود.^۲ آواهای مربوط به نوحه خوانی، از نظر کثرت و تنوع، بخشی مهم از موسیقی محلی بوشهر را تشکیل می‌دهند. در خواندن نوحه‌های بوشهری، به واسطه اجرای ویریه‌ها و تحریرها و نیز تزئین‌هایی خاص، به نوعی لهجه بوشهری القا می‌شود، که تشکیل دهنده هویت ملودیک این موسیقی می‌باشد. درباره زیبایی و ساختار نوحه‌های بوشهری، در کتاب «مقدمه‌ای بر موسیقی نواحی ایران» آمده است:

«نوحه‌های قدیمی بوشهر از نظر بافت موسیقی بسیار غنی هستند. نحوه گردش ملودی، جمله‌بندی، زمان‌بندی و حتی چگونگی تلفیق شعر و موسیقی در بسیاری از آنها شگفت‌انگیز است، به قدری که نه تنها با برخی از تصنیف‌های باقیمانده در موسیقی سنتی ایران برابری می‌کند، بلکه گاه از آنان نیز دلپذیرتر و طبیعی‌تراند.»^۳

نوحه‌های قدیمی بوشهر، برگرفته از موسیقی فولکلوریک این منطقه می‌باشد؛ از این رو با اکثر ترانه‌های محلی، ارتباطی تنگاتنگ داشته و بیان‌گر ویژگی‌های این نوع موسیقی است. آواها و نواهای بومی در عزاداری سنتی بوشهر به گونه‌ای شگفت‌انگیز و دلپذیر به سوگواری کشانده نشده و آنچنان در فرهنگ موسیقی سوگواری

برای نمونه، یکی از معروف‌ترین ملودی نوحه‌های این گونه عزاداری در خوزستان، که پس از آزادسازی خرمشهر (۱۳۶۲ ش.) با مطلع «ممد (محمد) نبودی ببینی، شهر آزاد گشت است...» مورد اقبال مردم ایران قرار گرفت، چیزی جز ملودی زیبای نوحه قدیمی بندر بوشهر با مطلع «لیلا بگفتای شه لب‌تشنه کامان...» نبوده است؛ نوحه‌ای که پیش از اجرای آقای «کویته پور» در خوزستان، توسط زنده‌یاد «جهانبخش کردی‌زاده» در فیلم مستند «اربعین» ساخته آقای «ناصر تقوایی» (۱۳۵۴ ش.) جاودانه شده بود.

نوحه‌های قدیمی بوشهر از نظر بافت موسیقی بسیار غنی هستند نحوه گردش ملودی جمله‌بندی و حتی چگونگی تلفیق شعر و موسیقی در بسیاری از آنها شگفت‌انگیز است

نوحه‌های مراسم سینه‌زنی دارای متری مشخص‌اند. «ضربات دقیق و منظم سینه‌زنی می‌تواند به حصار تشبیه شود، که در محوطه آن متر و ملودی قرار می‌گیرند. طول زمانی این ضربات نسبت به هم غیر قابل تغییر است. این طول زمانی که تقریباً سه ثانیه است، اکثراً به صورت

کهنسالان بندر بوشهر نقل می‌کنند که اهالی بوشهر با سیاه پوش کردن اماکن عمومی و تعطیل نمودن کسب و کار خود در روزهای عزاداری، خوردن غذاهای خوب را در این ایام - به‌ویژه در روز عاشورا - بر خود روا نمی‌داشته و پوشیدن کفش در روزهای عزاداری را نیز نوعی بی‌احترامی می‌شمردند. مردم برای ادای احترام به شهدای عاشورا با پاهای برهنه از خانه بیرون رفته، با بدن‌های عریان به سینه‌زنی پرداخته، عده‌ای هم بر سر و روی خود کاه می‌پاشیدند.

در بوشهر، بعد از مراسم سنج و دمام و تجمع عزاداران، مراسم سینه‌زنی و نوحه خوانی برگزار می‌شود. این مراسم با استقبال شرکت‌کنندگان و تماشاگران بسیاری، مواجه می‌شود و از این رو به عنوان پرمخاطب‌ترین و شاخص‌ترین مراسم سوگواری در بوشهر قلمداد می‌شود. این شیوه عزاداری در بوشهر یکی از تأثیرگذارترین مراسم سوگواری در ایران است و علاوه بر استقبال و اقبال عمومی و اثرگذاری آن در نواهای نوحه‌گران دیگر استان‌ها، در پاره‌ای جاها به‌ویژه خوزستان و هرمزگان عیناً آن را به اجرا درمی‌آورند؛ به‌گونه‌ای که هم‌اکنون سینه‌زنی بوشهری - به‌ویژه ملودی‌های غنی این گونه نوحه‌گری - به عنوان عزاداری سنتی و اصیل مناطق ذکر شده نیز معرفی می‌گردد!

پس از اجرای چهار یا پنج نوحهٔ مختلف «زیر واحد»، زمانی که ریتم سینه‌زنی و نوحه‌ها به اوج خود می‌رسد، نوحه‌خوان پس از مکثی - که حدود ده تا دوازده ضربهٔ سینه‌زنی به طول می‌انجامد - با گفتن کلمهٔ «واحد»، دستوری را برای سینه‌زن‌ها صادر می‌کند.

سینه‌زن‌ها که پیش از این، هم‌زمان با جلو و عقب بردن پاها (برای دور خوردن)، بر سینه‌های خود می‌کوبیدند، به پیروی از دستور «واحد» فقط یک بار، آن هم با جلو آوردن پاها راست، به سینه‌زنی می‌پردازند و بدین ترتیب، ضربه‌های سینه‌زنی به نصف تقلیل می‌یابد.

گفتنی است که شماری از آنها، پس از دستور واحد، بی‌درنگ با گفتن عبارت «الله واحد» (خدا یکی است) از اجرای واحد نوحه‌خوان استقبال می‌کنند. البته عده‌ای از صاحب‌نظران، گفتن عبارت «الله واحد» را صحیح و مرتبط به موضوع نمی‌دانند و بر این نظراند که این اصطلاح در اصل، «الا واحد» (فقط یکی) بوده و تأکیدی است بر دستور نوحه‌خوان؛ زیرا «واحد» به معنی (تک زدن) - در مقابل (جفت زدن) - دست‌به‌سینه است. این واژه، گاه در «خیام‌خوانی» نیز به همین منظور برای دست زدن به کار برده می‌شود.

پس از دستور واحد، سینه‌زنی و نوحه‌خوانی به اوج خود می‌رسد و سینه‌زنان - به‌ویژه آنهایی که در برهای داخلی دایره حضور دارند - با هم دست‌ها را به سوی بالا دراز کرده و هنگام جلو آوردن پاها، با خم نمودن بدن، محکم به سینه‌های خود می‌کوبند. سینه‌زن‌ها در این قسمت، همسرایی نمی‌کنند و با سکوت کامل، تنها با سینه زدن منظم و محکم، به نوحه‌خوان توجه دارند.

نوحه‌خوانان برای اجرای نوحهٔ «واحد»، دقت و حساسیت زیادی نشان می‌دهند. در گذشته، نوحه‌های معروف «واحد» معمولاً به شکل بحر طویل سروده و با آهنگی متناسب به صورت پیوسته و پی‌درپی، هم وزن با ضربه‌های سینه‌زنی خوانده می‌شد؛ اما در حال حاضر جدا از بحر طویل، با اوزان مختلف دیگری نیز خوانده می‌شود. نوحه‌خوانان پس از پایان نوحهٔ واحد، با همان آهنگ به دعا روی می‌آورند. سینه‌زن‌ها نیز در بخش مشخصی از آن با گفتن «آمین» از خداوند تقاضای استجاب می‌کنند.

در پایان، نوحه‌خوانان بعد از چند ضربه سکوت (کمتر از میزان قبل از دستور واحد)، مراسم را با گفتن «مرواتون

آواها و نواهای بومی در عزاداری سنتی بوشهر به گونه‌ای شگفت‌انگیز و دلپذیر به سوگواری کشانده شده و آنچه‌ان در فرهنگ موسیقی سوگواری آمیخته شده که به آسانی نمی‌توان ملودی‌های بومی را از دیگر ملودی‌ها تمیز داد

به ترتیب، برهای وسط از سایر افراد محلی و جوانان و آخرین برها از خردسالان و دست‌اندر کاران مراسم تشکیل می‌شده است.

برساز، جابه‌جایی پا، ضربات سینه‌زنی و همسرایی سینه‌زن‌ها را هماهنگ می‌سازد و با توجه به حال و هوای سینه‌زن‌ها، دستور تعویض نوحه را نیز می‌دهد. دستور تعویض نوحه به گونه‌ای ماهرانه و بدون اینکه توجه سایرین را جلب کند، صادر می‌شود.

مقدمهٔ مراسم سینه‌زنی و نوحه‌خوانی، پیش‌خوانی می‌باشد. ریتم نوحه‌های پیش‌خوان، بسیار کند است؛ آنقدر که در آغاز، سینه‌زن‌ها برای حفظ ریتم و برداشتن پا در حرکات موزون گروهی، دچار مشکل می‌شوند.

نوحه‌های پیش‌خوانی به دلیل کم‌اهمیت بودن آن نسبت به دیگر بخش‌های مراسم، کمتر مورد توجه نوحه‌سرایان کنونی قرار گرفته و از همین رو نیز، نوحهٔ جدیدی به آن اضافه نشده و از اصالت بیشتری برخوردار است. نوحه‌سرایان این بخش، اغلب گمنام‌اند.

معمولاً بعد از ایجاد بر دوم و پس از جا افتادن نسبی مراسم، نوحه‌خوان اصلی وارد میدان می‌شود؛ که در این زمان، پیش‌خوان، نوحهٔ خود را به پایان رسانده و جای خود را به نوحه‌خوان دوم واگذار می‌کند.

نوحه‌خوان با اجرای نوحه‌های مختلف «زیر واحد» که در سوگ و تهنیت بزرگان مذهبی سروده شده‌اند، بر عقاید قلبی سینه‌زنان تأثیر می‌گذارد و آرام‌آرام هیجان خاصی را به وجود می‌آورد.

نوحه‌خوان، متناسب با شور سینه‌زنان، نوحه‌ها را بر اساس مرتبط بودن ملودی آنها - با در نظر گرفتن سرعت ریتم - انتخاب و اجرا می‌نماید و به‌طور غیر محسوس، سینه‌زنی را شتاب می‌بخشد.

آمیخته شده که به آسانی نمی‌توان ملودی‌های بومی را از دیگر ملودی‌ها تمیز داد.

«اکثر ترانه‌های محلی (بوشهر) دارای لحن مؤلم و مؤثرند. به همین دلیل استفاده از این ترانه‌ها در موسیقی مذهبی و غیر آن امکان‌پذیر می‌شود. بدین ترتیب می‌توان گفت که لحن مشابه موسیقی محلی و مذهبی، این دورا مثل پلی به هم مربوط می‌کند.»^۴

با این وضعیت و نظر به تحریم موسیقی در ادوار مختلف تاریخی، باید کهن‌ترین ملودی‌های غیر عزاداری را در نوحه‌های قدیمی و گوشه‌های مختلف موسیقی مذهبی دنبال نمود.

شرح مراسم سینه‌زنی

این رسم مذهبی - شش‌پای، با نوحه‌خوانی شخصی که به عنوان «پیش‌خوان» یا «برساز» شناخته شده، آغاز می‌گردد. در ابتدای مراسم، خردسالان، جوانان و دست‌اندر کاران مسجد، گرد پیش‌خوان، در وسط محل برگزاری مراسم، حلقهٔ دایره‌ای شکلی تشکیل می‌دهند که به آن Bor می‌گویند.

در مراسم سینه‌زنی، عده‌ای مسئول ساختن و کنترل برها می‌باشند که آنان را «برساز» یا «سینه‌گردان» می‌نامند. شرکت‌کنندگان برای رعایت نظم و ایجاد فاصله در بر، با دست چپ، قسمت راست کمر همدیگر را می‌گیرند و با دست راست، سینه می‌زنند. سینه‌زن‌ها همراه با حرکت‌های موزون پا، گرد پیش‌خوان می‌چرخند و با همسرایی در جواب نوحهٔ پیش‌خوان، او را همراهی می‌کنند. معمولاً در هنگام هم‌خوانی، سینه زده نمی‌شود. حلقهٔ سینه‌زنی رفته‌رفته با شرکت سینه‌زنان دیگر گسترش می‌یابد تا جایی که باید میان این بر، برای سینه‌زنان جدید، بر دیگری ساخته شود. بدین ترتیب تا آخر مراسم، «برساز»، افزایش تدریجی سینه‌زن‌ها را با ایجاد بر، اداره کرده و برای تشکیل بر تازه، به جز سینه‌زن‌های ماهر محل، از افراد سرشناس و سینه‌زنان معتبری که از محله‌های دیگر برای عزاداری آمده‌اند نیز - با در نظر گرفتن شرایط سنی آنها - استفاده می‌کند.

این مهم در گذشته به گونه‌ای رعایت می‌شده که پس از تشکیل حلقه‌های سینه‌زنی، در برهای اول، افراد معتبر و سرشناس یا سینه‌زن‌های ماهر قرار می‌گرفته‌اند و

تا دوباره بر روی سینی بگذارد.

در این میان، بعضی از افراد متشخص و ثروتمند محل نیز با بستن شال و اهدای قطعه‌ای طلا و سنجاق کردن آن به عنوان «مدال» بر روی پیراهن نوحه‌خوان، در افزایش اعتبار و موقعیت وی مؤثر واقع می‌شوند. نوحه‌خوان نیز معمولاً در موقعیت‌های حساس عزاداری، به اصطلاح، یسال و کوپال می‌کند و با آویختن مدال‌های طلا، اعتبار خود و محله را به رخ دیگران می‌کشانند. ■

نوحه‌خوان‌ها نزد سینه‌زن‌ها از احترام و محبوبیت ویژه‌ای برخوردار بوده و مردم بوشهر در آخرین مراسم سینه‌زنی و نوحه‌خوانی، پیش از اجرای «واحد» با بستن شال بر دوش نوحه‌خوان و گذاشتن پاکت پول در جیب او وی قدردانی می‌کنند

همه سال» به پایان می‌رسانند. گاهی هم مراسم در پس نوحه واحد، تمام نمی‌شود و امکان دارد که نوحه‌خوان، دوباره نوحه‌ای را که با همان خصوصیات نوحه «زیر واحد» باشد، بخواند که در این صورت، ریتم سینه‌زنی دوباره به همان حالت «زیر واحد» بر می‌گردد. یا متناسب با موقعیت عزاداری، در حین اجرای مراسم سینه‌زنی، اقدام به خواندن اذان یا چاووش خوانی نماید.

گاه نیز امکان دارد نوحه‌خوان، پس از مراحل پایانی مراسم، به درخواست سینه‌زن‌ها نوحه واحد دیگری را بخواند که معمولاً این نوحه، پس از آنکه سینه‌زن‌های معتبر با گفتن عبارت «تازه»، آمادگی خود را برای ادامه همراهی با نوحه‌خوان اعلام کردند، خوانده می‌شود، این کلمه قرار دادی، به دوباره خواندن تعبیر می‌شود. دیگر اینکه در مناسبت‌های مهم عزاداری، نوحه‌خوان بلافاصله پس از پایان مراسم، سینه‌زن‌ها را دعوت به شنیدن ذکر مصیبت می‌کند. وی به شیوه «شروه‌خوانی»، اشعار سوزناکی را سر می‌دهد که به این روش خوانش، «مصیبت خوانی» یا «هرثیه خوانی» می‌گویند.

ز جا بر خیز ای رعنا جوان گلزار من نظر بنما به حال زار و چشم اشکبار من ز طفلی پروریدم در کنارم تا به پیری تو باشی مونس تنهایی شب‌های تار من در مراسم سینه‌زنی بوشهر، نوحه‌خوانی از اهمیت خاصی برخوردار است. نوحه‌خوان‌ها، نزد سینه‌زن‌ها از احترام و محبوبیت ویژه‌ای برخوردار بوده و مردم بوشهر در آخرین مراسم سینه‌زنی و نوحه‌خوانی، پیش از اجرای «واحد»، با بستن شال بر دوش نوحه‌خوان و گذاشتن پاکت پول در جیب او، از وی قدردانی می‌کنند. در پایان مراسم نیز، به طرف او رفته و با ادای جملات تحسین برانگیز، کارش را مورد تأیید و تشویق قرار می‌دهند.

بستن شال و گذاشتن پاکت پول در جیب نوحه‌خوان، آدابی خاص دارد. برای این منظور، یکی از سرشناسان مراسم، مسئولیت آوردن «شال» و برقراری نظم در این زمینه را به عهده گرفته و زمان اهدا را با هماهنگی بر ساز و در هم خوانی سینه‌زن‌ها، تنظیم می‌کند. «مسئول شال»، هر بار، چند شال از پیش تهیه شده را

منبع:

شرفیان، محسن (۱۳۸۳ ش)، اهل ماتم؛ آواها و آیین سوگواری در بوشهر، تهران: دیرین.

پی‌نوشت:

- ۱- جهت اطلاع از آوانویسی آن رک: موسیقی بوشهر-ص ۱۳۹
- ۲- موسیقی بوشهر ص ۳۵
- ۳- مقدمه‌ای بر موسیقی نواحی ایران-ص ۶۳
- ۴- موسیقی بوشهر-ص ۴۲

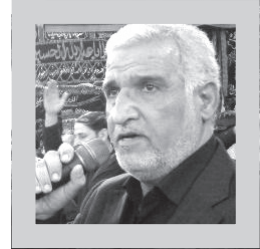

مضمون بالا و سبک‌های فخیم

گفت‌وگو با مصطفی گراشی

نسا کروندی

«مصطفی گراشی» متولد سال ۱۳۳۶ ش. در شهر بوشهر و در محله دهدشتی است. فوق دیپلم علوم انسانی دارد و مداحی را به‌طور رسمی از سال ۱۳۵۰ ش. شروع کرده است؛ اگر چه قبل از آن هم نوحه خوانی و مداحی می‌کرد. ایشان مداحی را از مسجد توحید آغاز کرد و در سال ۱۳۵۲ ش. همزمان در مسجد صاحب‌الزمان در کوی جبری به مداحی می‌پرداخت. در سال ۱۳۵۶ ش. که مرحوم «جهان بخش کردی زاده» (بخشو) فوت کرد. ایشان رسماً مداح مسجد دهدشتی نیز شد. در ادامه گفت‌وگوی «دعبل» با استاد مصطفی گراشی را درباره سبک سینه‌زنی و نوحه خوانی بوشهری بخوانید.

است و معمولاً با انتخاب شعرهای بسیار جان سوز که اغلب از مرثی و پیام و فلسفه قیام عاشورا اتخاذ شده است توجه شنوندگان را جلب می‌کنند که این روند و روال در همه زمان‌ها از یک روند تکاملی برخوردار بوده است؛ به‌ویژه در طی ۳۰ سال بعد از انقلاب اسلامی ایران که همه مداحان و شعرا و نوازسان تلاش‌های بسیار زیادی برای رساندن پیام واقعی عاشورا به مخاطبین‌شان داشتند.

دعبل: از اشکالاتی که ممکن است متوجه مداحی بوشهری بدانند نوع گویش یا لهجه‌ای است که در ارائه مداحان استفاده می‌شود. شما تا حدودی توانسته‌اید در برخی سبک‌ها که ابداع خودتان بوده، این نقص را برطرف کنید.

اینکه سبک عزاداری بوشهری خاص و منحصر به فرد است شکی نیست؛ اما این موضوع که چرا گویش مداحان و نوحه‌خوانان به گونه‌ای است که خوب قابل فهم و دریافت نیست، به‌نظرم به دلیل اشکال و نقص در ادای واژگان باشد؛ چون متن همه نوحه‌های بوشهری فارسی روان است و نوحه‌ای که به لهجه محلی سروده شده باشد، سراغ ندارم. برخی مداحان با حالت‌ها و چرخش‌هایی که به صدای خود می‌دهند، فهم کلمات و واژگان را با مشکل مواجه می‌کنند. گاهی معضل سریع خوانی هم به آن افزوده می‌شود؛ به‌ویژه برای کسانی که با این روش و سبک آشنایی نداشته باشند. به همین علت در جلساتی که خدمت دوستان مداح بوشهری می‌رسیم، دائماً گوشه‌زد می‌کنیم که مداحان عزیز، به‌ویژه مداحان جوان تلاش کنند که ادای کلمات به گونه‌ای باشد که همگان بتوانند از مطالبی که بیان می‌کنند، بهره‌مند شوند.

معمولاً با انتخاب شعرهای بسیار جان‌سوز که اغلب از مرثی و پیام و فلسفه قیام عاشورا اتخاذ شده است توجه شنوندگان را جلب می‌کنند

تغییرات عمده‌ای در آن صورت گرفته است. تغییرات به دو لحاظ فیزیکی و محتوایی در اشعار و سبک‌ها قابل تقسیم‌بندی هستند. از لحاظ فیزیکی، شیوه رایج کنونی، دایره‌های تودر تو است که به زبان محلی به آن «بر» می‌گویند. در سالیان دور این دایره‌های تودر تو به صورت صفی ممتد بوده است. شیوه سینه‌زنی در بوشهر حرکت منظم در صفاها است که با این روش با مشکل مواجه می‌شدند؛ بنابراین شیوه کنونی جایگزین و مرسوم شد؛ یعنی بعد از تشکیل یک دایره بزرگ، صفاهای بعدی، برها یا دایره‌های بعدی تشکیل می‌شوند و تا آنجا که فضا جواب‌گوی جمعیت سینه‌زنان باشد، صفاهای متعددی تشکیل می‌شوند.

حرکات موزون دست و پانیز از وجوه مشخصه سینه‌زنی بوشهری است. سینه‌زنی از یک حرکت نرم و آرام شروع می‌شود و هر چه برها بازتر باشند، سینه‌زنی باریتمی‌کند و ملایم انجام می‌شود و هر چه این صفاها و برها به دایره مرکز زمین نزدیک‌تر می‌شوند دور و حرکت عزاداران و سینه‌زنان بیشتر می‌شود و به مرحله‌ای می‌رسند که با برداشتن گام، امکان یک سینه زدن نیست.

مداح با اعلام کلمه واحد، توجه همگان را به چند نکته جلب می‌کند و موجب تغییر در رفتار سینه‌زنی می‌شود. از این مرحله به بعد سینه‌زنان با هر پای راستی که بر می‌دارند دستان خود را بر سینه فرود می‌آورند و با پای چپ دستی به سینه نمی‌خورند و این نقطه نقطه پیام سینه‌زنی

دعبل: سبک نوحه خوانی بوشهری چه ویژگی‌هایی دارد که به شکلی ویژه مورد توجه مخاطبان آن قرار می‌گیرد؛ تا آنجایی که ثبت ملی می‌شود؟

این سبک، منحصر به فرد و بیش از ۳۰۰ سال سابقه دارد؛ ولی یک روند تکاملی را چه به لحاظ مفاهیم و معانی و چه به لحاظ ساختار فیزیکی به کار گرفته و با دگرگونی‌هایی مواجه شده است. در سال‌های اخیر به‌ویژه در زمان جنگ تحمیلی برخی شهرهای مناطق جنوبی کشور ادعا داشتند که این سبک متعلق به آنهاست؛ این منطق درباره نوحه‌های خاص مناطق مختلف در بوشهر به نوعی جفا به فرهنگ مردم این منطقه است. در بحث‌هایی که با مسئولان فرهنگی استان داشتیم از قبل بر این باور بودیم که اگر رسانه‌های ما به‌ویژه رسانه ملی، رسالت اصلی‌اش را به کار بندد و دفاع لازم را انجام دهد، می‌توان از مصادره شدن فرهنگ بومی استان بوشهر جلوگیری کرد.

در هفتمین همایش پیرغلامان در استان بوشهر، یکی از پیشنهادهای بسیار ارزنده عزیزانمان در ستاد برگزاری همایش، ثبت ملی شدن سبک سینه‌زنی بوشهر بود که از این به بعد ما شاهد این نگرانی‌ها نباشیم.

دعبل: یعنی چون سبک بوشهری از قدمت بیشتری برخوردار بوده ثبت ملی شده و چون دیگر سبک‌ها از این قدمت برخوردار نیستند، ثبت ملی نشده‌اند؟

شاید سبک‌های دیگری با همین قدمت وجود داشته باشند؛ ولی می‌خواستیم به جامعه بقبولانیم که این سبک از آن بوشهر است؛ البته وقتی از آقای «دهقان نیری» ادبیر هفتمین همایش تجلیل از پیرغلامان حسینی در سال ۱۳۸۹ ش. پرسیدیم که علت انتخاب بوشهر برای میزبانی همایش پیرغلامان در سال ۱۳۸۹ ش. چیست؟ فرمودند: «بر اساس تحقیقاتی که صورت گرفت متوجه شدیم که ۱۱ استان از استان‌های جنوبی کشور از سبک و شیوه سینه‌زنی و عزاداری بوشهر استفاده می‌کنند؛ به همین علت بوشهر را صاحب قدمت و سبک دانستیم و آنجا را برای برگزاری همایش انتخاب کردیم.»

دعبل: این نوع سبک‌های سینه‌زنی و نوحه خوانی در بوشهر از قدیم تاکنون تفاوتی داشته است؟

بر اساس تحقیقاتی که انجام داده‌ام و گفته‌های بزرگان،

✿ برخی مداحان با حالتها و چرخشهایی که به صدای خود می دهند فهم کلمات و واژگان را با مشکل مواجه می کنند

سینه زنی واحد در اندیمشک

چلاب

نسیم کاهیرده

آغاز می شود و سپس تند شده تا وقتی که نوحه خوانی به مقطعی با عنوان «واحد» می رسد. در این قسمت نوحه های حماسی خوانده می شود، سینه زدن ها تند شده و پاها به زمین کوبیده می شود. این مقطع با یک آهنگ قطع می شود و سپس با نوحه های دیگر تکرار می شود و پس از اتمام این نوحه مراسم سینه زنی نیز به پایان می رسد.

نکته جالب در این نوع سینه زنی هم خوانی سینه زن ها با نوحه خوان است که با نظم و هماهنگی بالایی اجرا می شود. این نوع هم خوانی ها به شدت با عواطف افراد آمیخته است و آنها را به لحاظ احساسی در گیر می کند؛ طوری که با کنش های احساسی خاصی (بستن چشم ها، حرکات دست در هوا، حرکات خاص سر و ...) همراه است و شور خاصی را در میان سینه زن ها و حاضرین ایجاد می کند. از این رو این سبک از سینه زنی در بین جوانان محبوبیت بیشتری دارد؛ زیرا از شور بالایی برخوردار بوده و نوحه های آن مضامینی حماسی و برانگیزاننده دارد؛ که متناسب با روحیات خاص جوانان است.

همچنین فضای حاکم بر هیئت های «چلاب» در این شهرستان معمولاً فارغ از محدودیت های موجود در سایر هیئات مذهبی مثلاً در مورد مقولاتی مانند پوشش ظاهری افراد و نحوه آرایش مو و مانند آن است؛ و حتی جوانانی هم که به لحاظ ظاهری در عرف اجتماعی، غیر متشرع شناسانده می شوند و ممکن است در مواجهه با فضاهای مذهبی دیگر، طرد شوند به راحتی در این گونه هیئات حضور پیدا کرده و در مراسم عزاداری آن مشارکت می کنند؛ بنابراین در چلاب همزمان با شور خاصی که از خواندن نوحه های حماسی در مخاطب ایجاد می شود، غالب بودن و حضور پررنگ جوانان هم سن و سال نیز، عامل مهمی در ایجاد نظم و یکدست بودن جمعیت و تبعه آن افزایش جذابیت و جلوه های بصری در این سبک از عزاداری است که به وضوح قابل مشاهده است. ■

مراسم سینه زنی واحد، یک سبک عزاداری شناخته شده جنوبی است. بر اساس اظهارات مردم و شواهد موجود، به نظر می رسد این مراسم ابتدا در بوشهر رواج یافته و بعد از آن به منطقه خوزستان وارد شده است. حذف بسیاری از جلوه های مراسم نظیر ذکر و پامنبری، کیفیت مراسم سنج و دمام (هم به لحاظ کیفیت اجرا و هم کیفیت سازها) و اهمیت بوق شاخی در بوشهر و سازماندهی مراسم، این نظر را تقویت می کند.

شهرستان اندیمشک از جمله شهرهای شمالی خوزستان است که در رواج این سبک سینه زنی به ویژه در سال های اخیر تأثیر به سزایی داشته است. اگر چه تاریخچه اجرای این سبک از عزاداری در این شهرستان به قبل از انقلاب اسلامی بر می گردد؛ ولی رشد و رواج آن پس از انقلاب، بیشتر بوده است که از علل عمده آن، می توان به این مورد اشاره کرد که در واقع این سبک خاص عزاداری تقویت کننده گرایش های خرد شده فرهنگی خاصی است که همزمان با پیروزی انقلاب و حوادث مرتبط با آن در این شهر نضج گرفته است.

در واقع اجرای این گونه عزاداری به نوعی ایجاد کننده پایگاه اجتماعی برای بانیان آن و همچنین افراد متعلق به خرده فرهنگ مذکور محسوب می شود؛ که غالباً از میان خانواده های قدیمی تر و ساکنان اصلی این شهر هستند. این سبک سینه زنی به شدت تحت تأثیر موسیقی و ریتم و حرکات خاص بدن است؛ به این صورت که نوحه خوان در وسط می ایستد و پنج تا ۱۰ حلقه انسانی که اغلب از جوانان هستند، دور او تشکیل می شود. سینه زن ها به صورت دایره های می چرخند و حرکت پای آنان بسا نوای نوحه خوان هماهنگی پیدا می کند.

در «سینه دوضرب» یک ضرب روی پای جلو و ضرب دوم روی پای عقب انجام می شود و در «واحد» سینه زنی با تک ضرب انجام می شود. نوحه خوانی ابتدا با ریتم ملایم

دکابل: در کنار جذابیت هایی که این سبک ویژه سینه زنی دارد، علاوه بر رعایت فرم اجرا برای تأثیر گذاری بیشتر رعایت چه نکاتی لازم است؟ اگر انسان، مسیری را انتخاب کند که اثر پذیری از آن نداشته باشد، مطمئن باشید بر دیگران نیز نمی تواند اثر گذار باشد؛ به ویژه ما نوحه خوانان که منادیان راه حسین - علیه السلام - هستیم و می خواهیم مظلومیت اهل بیت - علیهم السلام - را به مردم بشناسانیم، باید خود را به خصلت هایی که مطمئناً نسل جوان از ما الگوبرداری می کنند، بیاراییم و در شأن اهل بیت - علیهم السلام - باشیم؛ بنابراین باید این تأثیر پذیری را در درون خود داشته باشیم تا بتوانیم آن را به دیگران هم منتقل کنیم.

دکابل: آیا خاطر های از سال های نوحه خوانی به

سبک بوشهری دارید؟

در یکی از مجالس، مطلبی را برای ارائه آماده کرده بودم؛ ولی شعر آن را از حفظ نبودم و می دانید که یکی از ویژگی های مثبت نوحه خوانی بوشهری از حفظ خواندن نوحه است. چون مطلب جدید بود، حفظ نبودم فقط یکی - دو بیت از آن را حفظ بودم. شروع به خواندن کردم و متوجه شدم، شاعر لابه لای ابیات نوشته است: «همراهم نیست». منظور او تلفن همراه بود و من هم متوجه نشدم؛ اما سعی کردم آن را با جای دیگر ارتباط دهم. این موضوع خیلی در ذهنم اثر گذاشت که چرا چنین اشتباهی کردم. این موضوع باعث شد تا همیشه قبل از وارد شدن به مجلس چند بار مطلبی را که می خواهم بخوانم، چک کنم.

دکابل: تا حالا برای دل خودتان در خانه مرثیه

خوانده اید؟ شما از شخصیت های عاشورایی با

کدام یک احساس قرب بیشتری دارید؟

قطعاً و بدون شک همه مداحان چنین حالات و خلوت هایی داشته اند. با توجه به ارادتی که به همه ائمه - علیهم السلام - به ویژه حضرت ابا عبدالله الحسین - علیه السلام - دارم، تأثیرات عجیبی را از واقعه عاشورا گرفته ام. از شخصیت های عاشورایی بیشتر به نوحه های که درباره حضرت ابا الفضل - علیه السلام - و همچنین حضرت علی اکبر - علیه السلام - وجود دارد، علاقه مندم و می توانم بگویم در مجالسی که از این دو بزرگوار اجرای نوحه داشته ام، بیشتر بهره برده ام.

دکابل: پیشنهاد شما به نسل جوان نوحه خوان،

مخصوصاً علاقه مندان به سبک سینه زنی

بوشهری چیست؟

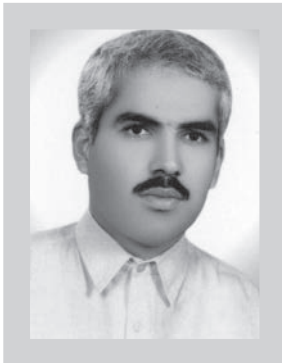
من به تک تک نوحه خوانان حتی کسانی که کوچک ترین فعالیت را برای امام حسین - علیه السلام - انجام می دهند، ارادت دارم و دست آنان را می بوسم و در این میان امیدوارم نسل جوان نوحه خوان ما با چنین بهترین اشعار با مضمون بالا و سبک های فخم، تلاش کنند تا جوانان را بیشتر به محافل حسینی جذب کنند. از اینکه فضایی را فراهم آوردید تا بخش هایی از مراسم آیینی استان بوشهر را به عاشقان امام حسین - علیه السلام - معرفی کنیم، متشکرم. ■

پاسداشت سبک‌ها و نوحه‌های سنتی عزاداری در استان بوشهر

آیین‌های ریشه‌دار بومی

گفت‌وگو با سید محمد جواد بسیج

نسا کرونندی

«سید محمد جواد بسیج» از نوحه‌خوان‌های بوشهری در روستای میانخره از روستاهای اطراف خورموج است. ایشان کارمند بانک ملی است و از دغدغه‌های جدی او، پاسداشت و حفظ سبک‌ها و نوحه‌های سنتی و میراث ارزشمند عزاداری در نقاط مختلف مخصوصاً استان بوشهر است. از وی درباره‌ی اجزای گوناگون عزاداری سنتی در استان بوشهر و تغییر و تحولات آن پرسیدیم. در ادامه گفت‌وگو «دعبل» با ایشان را بخوانید:

دعبل: عزاداری سنتی در استان بوشهر چگونه برگزار می‌شود؟ اجزای گوناگون عزاداری سنتی در بوشهر چیست؟

۲-۳ هفته مانده به محرم، حسینیه را با پارچه و بیرق‌های سیاه می‌پوشانند و نمادی به نام «شد» که در واقع همان نخلی است که در برخی مناطق ایران مثل یزد و... بر دوش می‌گیرند. در برخی مناطق، مراسم سنج و دمام‌زنی وجود دارد؛ بنابراین سنج و دمام‌ها را آماده می‌کنند، به این صورت که باید پوست دمام‌ها کشیده و گردگیری شود و در صورت پاره بودن تعمیر و آماده‌سازی شود.

دعبل: گویا مراسمی هم با نام «ذکر خوانی» در بوشهر برگزار می‌شود؟

در مناطق مختلف، سنت ذکر خوانی متفاوت است. چند سالی است که مثل گذشته در مراسم عزاداری شهر بوشهر ذکر خوانی و پامنبری به دلیل ورود سلاقی غیر بومی و اشعار و سبک‌های جدید که از اقتضانات نسل جدید است، اجرا نمی‌شود؛ اما ناگفته نماند که از دلایل غربت این سنت‌ها، کم‌کاری نسل قدیم در انتقال آیین‌های ریشه‌دار بومی به نسل جدید است؛ مثلاً اگر جایی مراسم «بیت خوانی» یا «پامنبری» انجام می‌شود از ۱۰ نفری که بیت می‌خوانند شاید دو نفر جوان باشند؛ ولی بقیه میانسال هستند.

خوشبختانه امروز در روستاهای اطراف خورموج (دشتی) مثل چارک و میانخره یا مناطقی از شهرستان دیر مثل بردخون و زیارت و... از کوچکی در نهاد جوانان رشد پیدا می‌کند؛ یعنی کودکی که با پدر و مادرش در مراسم عزاداری شرکت می‌کند با نواها و آهنگ‌های عزاداری سنتی آشنا می‌شود و از رهگذر این آشنایی در سالیان بعد، آن لحن و نوحه را به خوبی گذشتگان اجرا می‌کند؛ ولی متأسفانه این مراسم در شهر بوشهر کم‌رنگ‌تر شده است.

دعبل: ذکر خوانی و پامنبری به چه صورتی اجرا می‌شوند؟

مراسم ذکر خوانی و پامنبری در روستاها به همان سبک و سیاق گذشتگان برگزار می‌شود و هر نوحه

که همراه جمع می‌خوانند به صورت یک زنگ در زمینه اجرا وجود دارد.

دعبل: آیا این درست است که نوحه‌ها و سبک‌های بوشهری همه ثابت هستند و هیچ نوآوری خاصی در طول این سال‌ها نداشته‌اند؟

در گذشته چند نوحه‌سرا و آهنگ‌ساز خوب داشتیم؛ از جمله آقای مرحوم «محمد شریفیان»، «علی‌باش خرمایی» که الان در قید حیات نیستند و در حال حاضر از آن نسل آقای «عبدالحسین خرمایی» بازمانده است که هم شاعر و هم آهنگ‌ساز است و بیشتر روی آهنگ نوحه کار می‌کند.

به دلیل کمبود امکانات در گذشته، ذهن موسیقایی مردم، نوحه‌خوانان و شاعران بکرتر و دست‌نخورده‌تر بود و به این آهنگ‌های جدید، سبک‌های پاپ و غیره که وارد عرصه مداحی نیز شده است، آلوده نشده بود؛ بنابراین ما با نوآوری و طراوت بیشتری مواجه هستیم؛ مثلاً چند سبک بسیار بدیع و زیبا در شروه‌های بوشهری می‌شنوید مثل «تاج» و «زینب شر» و «حاجیونی» و... که شما در هیچ جای دیگر، این گوشه‌های موسیقی را نمی‌شنوید و اینها مختص منطقه دشتی است.

هنگامی که نوحه‌های مرحوم شریفیان را به دکتر «مسعودیه» از موسیقی دانان کشورمان نشان دادند، ایشان گفتند: «کسی که این نوحه‌ها را سروده، اشراف بالایی روی آهنگ‌های محلی منطقه بوشهر داشته است که از آهنگ‌های سنتی اقتباس کرده و در قالب نوحه بروز داده است و این خود حکایت از غنای بالای موسیقی سنتی بوشهر دارد.»

مثلاً قبل از شروع مراسم عروسی، شخص نی همبانه‌زن قطعه‌ای اجرا می‌کند به نام «حاجیونی» که اگر با مهارت اجرا شود بسیار حزن‌انگیز است. دوباره تأکید می‌کنم که اثرگذاری آهنگ‌های جدید، موجب شده تا استفاده از موسیقی سنتی در استفاده برای مراسم‌های آیینی کمتر شود.

دعبل: کدام محله‌ها در شهر بوشهر، مراسم سنتی به صورت پویا و ریشه‌دار برگزار می‌کنند؟

در خود شهر بوشهر در مسجد دهدشتی، استاد

پامنبری، مختص همان شبی است که روزه و ذکر مصیبت آن شهید عاشورا خوانده می‌شود؛ مثلاً نوحه شب نهم محرم را نمی‌توانیم برای شب اول محرم بخوانیم؛ حتی روزهای تاسوعا و عاشورا نوحه‌های خاص خود را دارد. نوحه‌ای به نام آهنگ یا نوحه زمینه در زمانی که روزه‌خوان می‌خواهد بالای منبر برود خوانده می‌شود به این صورت که دو نفر که در پایین منبر نشسته‌اند این نوحه را می‌خوانند.

در بوشهر مشهور است که اگر یکی از اهالی این روستا تلاوت قرآن شخصی را بشنود اشکالاتش را در همان مجلس به او تذکر می‌دهد

دعبل: شما از روستای چارک نام بردید، گویا ۸۰ درصد اثر مجموعه «اهل ماتم» را آنها اجرا کرده‌اند؛ احتمالاً این نکته که شما به آن اشاره کردید؛ اینکه آنها از کودکی با این سبک‌ها آشنا می‌شوند، در این موضوع تأثیر داشته است.

این یکی از دلایل می‌تواند باشد و دلیل مهم‌تر اینکه اکثر این روستا را سادات حسینی که خود را صاحب عزای می‌دانند و علاقه و ارتباط عجیبی به این مراسم دارند، تشکیل می‌دهند.

برای خودم هم سؤال بود که چه سبکی است که روستای چارک چه در قرائت قرآن و چه در نوحه خوانی سرآمد است. از یکی از اهالی پرسیدم در جواب گفت: «به لحاظ وراثتی صدای آنها تن خاصی دارد که بسیار منعطف و در عین انعطاف و تحریرپذیری از استحکام و قدرت خاصی برخوردار است. ویژگی آنها خوب خواندن، صحیح خواندن و منطبق با آهنگ خواندن است. وجود مکتب‌خانه‌های قرآن را نیز می‌توان از عوامل تسلط به سبک‌ها و آهنگ‌های نوحه و قرآن نام برد.»

در این مراسم بیشتر لحن حجازی و عراقی خوانده می‌شود. در بوشهر مشهور است که اگر یکی از اهالی این روستا تلاوت قرآن شخصی را بشنود، اشکالاتش را در همان مجلس به او تذکر می‌دهد.

تأکیدشان بر اجرای مراسم به نحو خوب است. اجرای نوحه پامنبری به صورت گُر و صدای بچه‌های خردسال

مختلف اجرا می‌شود و روضه‌ها خسته‌کننده نیست؛ چون فراز و فرودها به‌جا استفاده می‌شود.

دعبل: پیشنهاد شما برای حفظ این سنت‌های اصیل و ارزشمند چیست؟

جوانان امروز چون پرنرزی هستند به نزد گذشتگان بروند و زانوی تواضع بر زمین بزنند و سنت‌های اصیل استان را حفظ کنند. در یک شب عاشورایی در روستا بودم و قبل از اینکه نوحه‌خوان مراسم سینه‌زنی را تمام کند شعری را با این مضمون خواند: امشب عزیزالهی سبحانی در کربلا آمده مهمانی یکدم روان شو قدت ببینم تو جوانی قدت ببینم

و مردم دو نفر دو نفر روبه‌روی هم ایستاده بودند و بر سینه می‌زدند. من سؤال کردم: «این چه سبکی است؟»، گفتند: «سبک شوشتری است.» برای من خیلی جالب بود؛ چون تا به حال چنین سبکی را ندیده بودم. بعدها متوجه شدم که این سبک از خوزستان آمده است؛ وقتی سراغ ریشه این نوحه‌های پامنبری می‌رویم، به شخصی به نام «ملاعلی درایی» از اهالی چاه‌کوتاه می‌رسیم؛ البته باید پیگیری شود که ملاعلی درایی چه کسی بوده است؟ آیا اشعارش همین است که به دست ما رسیده است؟ بازماندگان او چه کسانی هستند؟ خود یا کس دیگری آهنگ‌ساز بوده است؟ اگر این آثار ثبت و مدون شوند و به صورت نت درآیند برای نسل جوان هم قابل استفاده خواهد بود. ■

پی‌نوشت:

* کتاب و لوح‌فشرده با نام «اهل ماتم» (آواها و آیین سوگواری در بوشهر)، اثر محسن شریفیان، انتشارات دیرین، سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۵ ش.

❁ رسانه به لحاظ وسعت مخاطب تنوع کاری و گستره پوشش بهترین گزینه برای معرفی و استفاده از این عزاداری‌های سنتی است

به نظر من باید از امثال آقای «حسینی» استفاده شود و آنها در متن جامعه مرئی و نوحه قرار گیرند. به نظر من هیچ اشکالی ندارد روضه این عزیزان از صدا و سیما استان پخش شود. باید با آنها مصاحبه و از تجربیات آنها استفاده شود. رسانه به لحاظ وسعت مخاطب، تنوع کاری و گستره پوشش، بهترین گزینه برای معرفی و استفاده از این عزاداری‌های سنتی است.

تهیه آرشو غنی و پر بار از این آهنگ‌ها، نواها و روضه‌ها بر عهده رسانه ملی است که متأسفانه هنوز به این امر پرداخته نشده است و انتظار داریم مؤسساتی که به این امر مشغول اند احساس نیاز و عطش کرده و این علم زمین مانده را بلند کنند؛ متأسفانه به علت همین بی‌توجهی‌ها، نوحه‌ها و سبک‌هایی که سینه‌به‌سینه به دست ما رسیده به دست فراموشی سپرده شده است.

باید همین‌جا از زحمات آقای «محسن شریفیان» تقدیر کنم که با وجود کاری هر چند ناقص، اما تلاشی است در حد خودش برای پاسداشت این سبک‌ها و نوحه‌های سنتی عزاداری استان بوشهر که شایسته ستایش و تقدیر است. من نیز چندین بار تلاش کردم؛ اما به دلیل نبود امکانات و گروهی حرفه‌ای هنوز موفق نشده‌ام؛ البته بسیاری از روضه‌ها و مراسم روستای چارک و میانرهر را ثبت و ضبط و آهنگ‌ها را به صورت سینه‌به‌سینه با نوحه‌خوانان قدیمی ثبت کرده‌ام.

آهنگ‌ها در مناطق مختلف استان، تفاوت‌هایی دارند؛ مثلاً همین لای لای که در تیرتاز سربال مختار نامه بسیار ناقص استفاده می‌شود، در مناطق مختلف به سبک‌های

«مصطفی گراشی» که نوحه‌خوان آنجاست مراسم را به همان سبک سنتی اجرا می‌کند؛ یعنی ظهر عاشورا، گهواره علی اصغر و حجله قاسم وارد حسینیه می‌شوند و مراسم «یزله» برگزار می‌شود و نوحه‌خوان لای لای، بیت‌خوانی و مصیبت‌خوانی دارد.

دعبل: در بوشهر مقتل خوانی هم اجرا می‌شود؟

بله؛ از صبح تا ظهر روز عاشورا کتاب مقتل با سبک و آهنگ خاص خود خوانده می‌شود. شخص مقتل خوان باید به‌واژگان مسلط باشد تا بتواند مقتل را واضح ارائه دهد تا مستمعان متوجه شوند.

دعبل: شما گفتید که استقبال نسل جدید نسبت

به نوحه‌های سنتی کمتر شده است و در شهر بوشهر مثل گذشته به این سنت بها داده نمی‌شود. به نظر تان با توجه به ثبت ملی شدن عزاداری سنتی استان بوشهر، علاوه بر آن، برای حفظ و ماندگاری این سنت گران‌بها و انتقال به نسل جدید چه کاری باید صورت گیرد؟

به نظر من باید از کسانی که در روستاها و به سبک قدیم می‌خوانند، استفاده شود؛ مثلاً روضه‌خوانان سنتی به‌ویژه در روستاهایی که نام برده شد؛ وقتی پای روضه روضه‌خوانان سنتی می‌نشینید؛ اگر خوب دقت کنید متوجه خواهید شد که یک دستگاه کامل موسیقی را با گوشه‌ها و زاویه‌های اجرا می‌کند. شروع، اوج، فرود، هماهنگی میان قطعات و انتخاب اشعار همه روی حساب است و به همین علت مردم از روضه‌خوان سنتی در بیشتر مناطق استان استقبال می‌کنند؛ مثلاً یکی از روضه‌خوانان سنتی که در مجموعه «اهل ماتم» هم بیشترین نقش را دارد؛ هر کدام از روضه‌هایش از یک دستگاه مجزا بهره می‌برد از روضه‌های معروف و روضه علی اکبر و معراج پیغمبر - صلی الله علیه و آله و سلم - است.

مراسم سپاهنوشان، آبان ۱۳۹۱ ش، مسجد پلاد

اگر ممدوح خود را شناسید در گریه بر ایشان حق مطلب را ادا نخواهید کرد

اهمیت شناخت در امر مداحی

محمد مهدی حکیم

مداحی اهل بیت - علیهم السلام - مسئولیت بسیار بزرگی است که شئون و ابعاد مختلفی را در بر می گیرد، مداحی فقط ذکر مصیبت و مرثیه سرایی در مظلومیت و شهادت حضرات معصومین - علیهم السلام - نیست؛ بلکه این یک بعد از ابعاد متعدد مداحی است؛ اما پرداختن بیش از حد به این بعد از مداحی سبب بروز مشکلات و سوالات فراوانی شده و حتی می توان گفت وجهه نورانی دین و مذهب ارزشمند تشیع را نیز خدشه دار کرده است. کسانی که در ارتباط با عامه مردم خصوصاً قشر جوان و نوجوان جامعه هستند، این سؤال را بسیار شنیده اند که: آیا اسلام و تشیع غیر از گریه و روضه چیز دیگری هم دارد؟

در مواجهه با این پرسش می توان عکس العمل های متعددی نشان داد؛ اما بهترین شیوه آنست که قبل از هر گونه پاسخ کمی اندیشه کنیم که چه چیز سبب شده است تا کسانی چنین پرسشی را مطرح نمایند؟ آیا این پرسش ناشی از معرفت ناصحیح ایشان نسبت به اسلام و تشیع است یا آنکه مولود رفتار و عملکرد بسیاری از متدینین، اهل منبر و خصوصاً مداحان در این زمینه است؟

پرداختن بیش از حد به ذکر مصیبت و به اصطلاح روضه خوانی سیمایی غم آلود و حزن انگیز از دین و آیین آسمانی و الهی ما به تصویر کشیده است و سبب گریز بسیاری از مردم خصوصاً جوانان و نوجوانان از آنچه رنگ و بوی دینی دارد شده است.

آیا این مطلب به دنبال تعطیل روضه و ذکر مراثی حضرات معصومین و بازگو نمودن مظلومیت آن ذوات مقدسه است؟

اگر ما به این امر معتقد باشیم که محرم و صفر است که اسلام را زنده نگه داشته است، اذعان می کنیم که حیات محرم و صفر به اشک در مصائب سیدالشهدا - علیهم السلام - و یاران مظلوم آن حضرت است؛ پس نقش کلیدی و محوری گریه و ناله در مظلومیت اولیای حق غیر قابل انکار است؛ اما نکته بسیار مهم و دقیق آنست که اگر هنر و فن مداحی را به بدن انسان تشبیه کنیم، ذکر مصیبت و نوحه سرایی و بکاء و ابکاء به منزله سر آنست و حیات بدن بدون سر امکان پذیر نیست؛ اما این بدان معنا نیست

با دقت در شیوه استادان و مداحان پیش کسوت این عرصه، در می یابیم که اصل در این فن شریف ذکر فضائل و وجوه زیبای اخلاقی و معرفتی ایشان در رفتارهای فردی و اجتماعی استرسانه به لحاظ وسعت مخاطب تنوع کاری و گستره پوشش بهترین گزینه برای معرفی و استفاده از این عزاداری های سنتی است

که از نقش سایر اعضاء و جوارح در بدن غافل بمانیم، نوع رفتار ما در مواجهه با مقوله مداحی سبب شده، پرداختن بیشتر به بعد ایجاد حزن و غم، آن را تبدیل به بدنی کرده که دارای سری بسیار بزرگ و دست و پای بسیار کوچک است و ناظران را با تصویری چندش آور از آن روبه رو می کند.

با دقت در شیوه استادان و مداحان پیش کسوت این عرصه، در می یابیم که اصل در این فن شریف، ذکر فضائل و وجوه زیبای اخلاقی و معرفتی ایشان در رفتارهای فردی و اجتماعی است. قضاوتی که مداحان پیش کسوت در ابتدای منبر خود می خواندند به بهترین نحو، اوصاف الهی، فضائل و کرامات حضرات معصومین - علیهم السلام - را برای مخاطب به تصویر می کشید و در انتهای منبر خود به عنوان نمک مجلس، گوشه ای از مصائب ایشان را نیز بیان می کرد و مخاطبی که با برترین انسان ها و تجلیات جمال و جلال پروردگار عالم کمی آشنا شده بود، در عزای ایشان چشمی به اشک می نشاند.

هنوز هم هستند کسانی که از این شیوه تبعیت می کنند و به واسطه مداحی حضرات معصومین - علیهم السلام - به دنبال آشناسازی مردم و مخاطبان خود با رفتار و شیوه زندگی آن ذوات مقدسه اند، که به حق این نوع از مداحی بهترین شیوه برای تبلیغ دین و وجوه نورانی مذهب برگزیده تشیع است.

امام حسین - علیه السلام - غیر از شب و روز عاشورا سال ها در میان مردم زندگی کرده و برترین تصاویر انسانی و اخلاقی را در صحنه رفتارهای فردی و اجتماعی به تصویر کشیده است. چرا با صرف نظر از بیان آن

زیبایی های اخلاقی که هر کس را به نظاره می کشاند، صرفاً به این مقوله می پردازیم که آن حضرت را چگونه کشتند و به دنبال آن هستیم که با هر چه سوزناک تر ادا کردن مطلب اشک بیشتری از مخاطب بستانیم؟ که گفته است که به اشک، بیشتر از معرفت و شناخت مزد می دهند؟

حتی اگر در تاریخ زندگانی حضرت امام حسین - علیه السلام - به روز عاشورا آن حضرت بسنده کنیم، بهترین شیوه های رفتار فردی و اجتماعی را در خواهیم یافت که عظمت و زیبایی آن به شهادت و مظلومیت آن حضرت پهلومی زند.

شاید شما هم این سؤال کنایه آمیز را شنیده باشید که برنامه پیشنهادی اسلام برای تثبیت نظام خانواده چیست؟

برای پاسخ به این سؤال کافی است دقت کنیم در رفتار سیدالشهدا - علیه السلام - در روز عاشورا که در میان شعله سوزان جنگ چگونه با اهل خیم و حتی فرزندان خردسال برخورد می کرد و چه قدر برای ایشان از کوچک تا بزرگ ارزش و اهمیت قائل بود، از کودکان هم در آن میانه غفلت نکرده و از نثار مهر و عطوفت پدرا نه بر سر ایشان تا آخرین لحظه دریغ نکرد. در کدام مکتب است که ما می توانیم گذشته از ادعاهای گفتاری این تصاویر بی نظیر را به نظاره بنشینیم.

تمام این نوشتار تمنایی است از کسانی که به عنوان مداح در جامعه اسلامی ما شناخته شده اند که ابتدا خود با دریای فضائل و زیبایی های اخلاقی ممدوحان آشنا شوید، پس از آن سعی کنید تا در رفتار و کردار شبیه به ایشان شوید و پس از آن بر منبر مدح و ذکر زیبایی های موجود در وجوه مختلف این ذوات نورانیه بنشینید. ذکر مصیبت و بستادن اشک برای مرحله آخر است و از لحاظ اهمیت پس از شناخت و معرفت قرار دارد، چرا که اگر ممدوح خود را شناسید، حتی در گریه بر ایشان نیز حق مطلب را ادا نخواهید کرد.

تا به واجب نرسد فکرت انسانی ما هر چه گویند تو والا تر و برتر زانی
ساحت قدس حسین است «ریاضی» خاموش
تو گذار از چه رسد مدح چنان سلطانی ■

آسیب‌شناسی استفاده از مقتل‌های غیر معتبر

مجید مبینی

گناه این انحراف فرهنگی جامعه در وهله نخست بر دوش آن مداحی خواهد بود که برای گرفتن اشک از مردم با نقل روضه‌های دروغ، اشک ملائک را در آورده است

اما شماری دیگر از منابع، به طور خاص به تشریح حادثه عاشورا پرداخته‌اند. از این دسته می‌توان از لَهوف (اللهوف فی قتلی الطفوف) نوشته سید رضی‌الدین علی بن طاووس حلی یاد کرد. نَفْسُ الْمَهْمُومِ (نفس‌المهموم فی مصیبه سیدنا الحسین المظلوم) محدث قمی نیز از کتاب‌های معتبری است که درباره امام عاشورایمان نوشته شده است. نام کتاب بر گرفته از حدیثی از امام صادق - علیه السلام - است: «نَفْسُ الْمَهْمُومِ لِنَا، الْمُعْتَمِرُ لِمَلْمَأَنَا، تَسْبِيحٌ»؛ «نفس کسی که برای ما محزون است و از سستی که بر ما شده غمناک، تسبیح است.»^۶

این کتاب از منظر استاد علی دوانی بهترین مقتل موجود شیعه است.^۷ شیخ عباس قمی نفس‌المهموم را با بهره بردن از بیش از ۱۷ منبع به نگارش در آورده است و پس از آن، کتاب دیگری را به نام نفثة المصدر، در تکمیل آن نوشته است. آیت‌الله محمد باقر کمره‌ای (متوفی ۱۴ خرداد ۱۳۷۴ ش.) این دو کتاب را در قالب یک کتاب به نام «در کربلا چه گذشت؟» ترجمه کرد که توسط انتشارات مسجد مقدس جمکران منتشر شده است.

نفس‌المهموم دارای پنج باب و یک خاتمه است:

۱. مناقب امام حسین - علیه السلام - و ثواب گریستن در مصیبت و لعن بر قاتلان آن حضرت
۲. وقایع پس از خلافت یزید تا شهادت امام - علیه السلام -
- ۳ و ۴. وقایع پس از شهادت
۵. مطالبی متفرقه درباره فرزندان امام، ازدواج امام، فضیلت زیارت و ... خاتمه کتاب نیز درباره قیام مختار و توابع است.

گذشته از بهره‌گیری از مقاتل معتبر، مرثیه‌هایی که عالمان دینی در منبرهای خود به نقل آنها می‌پردازند نیز می‌تواند یکی از منابع دستیابی به حوادث حقیقی حماسه حسینی - علیه السلام - باشد. برخی از این مرثیه‌ها در قالب کتاب نیز تدوین و منتشر شده‌اند که برای نمونه می‌توان از مقتل مطهر (روضه‌های شهید مطهری) و نغمه عاشقی (روضه‌های استاد فاطمی‌نیا) یاد کرد.^۸

پی‌نوشت:

- ۱- بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۸۵
- ۲- حضرت زینب - سلام الله علیها - در سوگ بر سومین پیشوا - علیه السلام - چنین می‌گوید: «بابی من اضحی عسکره یوم الاثنین نهبا»؛ «پدرم به فدای کسی که سپاهش در روز دوشنبه، مورد غارت دشمنان قرار گرفت»، محدث قمی، الانوار البهیة، ص ۴۶۸
- ۳- تعبیر شهید مطهری درباره آن بزرگوار
- ۴- به نقل از شهید مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۶۱۴
- ۵- ترجمه این کتاب را انتشارات سرور با عنوان تاریخ چهارده معصوم منتشر کرده است.
- ۶- کافی ج ۳، ص ۵۷۲ (انتشارات دارالحدیث)
- ۷- علی دوانی، نقد و بررسی مقاتل موجود، منتشر شده در خورشید شهادت (مجموعه مقالات برگزیده اولین سمینار بررسی ابعاد زندگی امام حسین - علیه السلام -)، تهران، دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۴، ص ۳۴۱

که او را نگریده‌اند و نیز افرادی که بر پای مرثیه‌های او گریسته‌اند، همه باید در یوم‌الواقعه پاسخگو باشند؛ چرا که از سبند مرثیه‌ها و سؤالی نکرده‌اند و مجال نقل‌های دروغین را برای وی فراهم آورده‌اند.

محدث متبحر^۳ آیت‌الله حاج میرزا حسین نوری (ره)، شنیدن این گونه مرثیه‌ها را حرام می‌داند: «چیزی که گفتنش حرام است، عموماً یا غالباً استماع و شنیدنش نیز حرام است؛ مثل غیبت، تهمت، سب و دشنام به مؤمن یا اولیاء حق، آواز خوانی به باطل و استهزاء؛ پس اگر دروغ گفتن در روضه و ذکر مصیبت حرام است، شنیدن و استماع آن هم حرام است.»^۴

در این میان مداح تنها نیست و مسئولان هیئت‌ها که او را نگریده‌اند و نیز افرادی که بر پای مرثیه‌های او گریسته‌اند همه باید در یوم‌الواقعه پاسخگو باشند چرا که از سبند مرثیه‌ها و سؤالی نکرده‌اند و مجال نقل‌های دروغین را برای وی فراهم آورده‌اند

بنابراین پرسش از منبع مرثیه‌ها و مطالب مطرح شده، نه تنها حق حاضران و مستمعان، بلکه وظیفه آنها است که این امر باعث خواهد شد مداحان و نیز سخنرانان از نقل سخنان ضعیف خودداری کنند و مجالس حسینی - علیه السلام - که قرار است مکتب و مدرسی برای رشد دینی مخاطبان باشد، از مرثیه‌ها و معارف عمیق و دقیق تری برخوردار شود.

برای رسیدن به این مهم، شناخت کتاب‌های معتبر برای مداحان، مسئولان هیئت‌ها و عموم مردم ضروری می‌نماید. برخی از این کتب، به طور عام به زندگی همه امامان معصوم - علیه السلام - پرداخته‌اند، از این رو از این منابع می‌توان برای سایر مناسبت‌های مذهبی سال نیز بهره برد. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به «ارشاد شیخ مفید، آمالی شیخ صدوق، جلاء العیون علامه مجلسی^۵ و منتهی الآمال محدث قمی (شیخ عباس قمی صاحب مغتایح الجنان) اشاره کرد.

استفاده از مقتل‌ها و کتاب‌هایی که در بردارنده نقل‌های نامعتبری درباره زندگی معصومان است، می‌تواند از منظرهای متفاوتی مورد بررسی قرار گیرد که در این نوشتار، از دو جنبه فقهی و اجتماعی، به مطالعه‌ی اجمالی این امر پرداخته می‌شود.

الف. بعد فقهی

طبق سفارش والایامیر، محمد - صلی الله علیه و آله و سلم - به ابودر صدیق - علیه السلام - یکی از مصادیق کذب آن است که انسان مطلبی را بشنود و به صرف شنیدن، آن را برای دیگران نقل کند؛ در حالی که خود در صحت آن تردید دارد: «کفی بالمرء کذباً أن یحدّث بکل ما سمع»؛ «برای دروغگو بودن همین قدر کافی است که انسان هر چه را بشنود، نقل کند.»^۱

بنابراین از دیدگاه دینی، نقل کردن و نسبت دادن قطعی سخنی به دیگری در حالی که در صحیح بودن آن شک داریم، یکی از مصادیق کذب و گناه کبیره محسوب می‌شود. حال اگر آن فردی که سخنی را به او منتسب می‌کنیم امامی معصوم باشد، به مراتب قبح این گناه بیشتر خواهد بود و حتی اگر گوینده، روزگار نیز باشد روزه او باطل خواهد شد.

از سوی دیگر باید دانست که ممنوعیت انتساب مطلب مشکوک، انحصار به قول و گفتار ندارد؛ بلکه انتساب فعل و رفتاری که در صحت آن تردید داریم را نیز شامل می‌شود. باین وصف، نمی‌توان به مجرد شنیدن یا خواندن مطلبی در کتاب‌ها و مقاتل غیر معتبر، آن را به حماسه‌آفرینان عاشورا منتسب کرد و صحنه‌هایی را از سیره و رفتار امام - علیه السلام - و اهل بیت - علیهم السلام - و اصحاب در روز دوشنبه دهم محرم الحرام سال ۶۱ هجری به تصویر کشید که در هیچ یک از منابع معتبر وجود ندارد و نقل آن مطالب، می‌تواند غمی بر مصائب اهل بیت - علیهم السلام - بیافزاید.

ب. بعد اجتماعی

در جامعه‌های دین‌بنیان، دین نقشی اساسی در تعیین نوع رفتار مردم آن جامعه دارد و هر گونه تحریف در دین و نیز حوادثی که با دین ارتباط مستقیم دارند می‌تواند تأثیراتی خاص را در آن جامعه بر جای گذارد. قیام عاشورا، یکی از رویدادهایی است که ریشه دینی دارد و بر اساس آموزه‌های وحیانی و بارهبری پیشوای دینداران و دین‌باوران جهان انجام گرفت، از این رو تحریف در آن می‌تواند همانند تحریف در دین، تبعات زیانباری را در جامعه بر جای گذارد.

عاشورا، از بدو پیدایش تا کنون، همواره یکی از الگوهای مهم رفتاری مسلمانان (و البته غیر مسلمانان) بوده است و از این رو نقل کردن یک عمل یا حادثه از عاشورا در حالی که صحت نداشته باشد، می‌تواند تأثیرات منفی فرهنگی عمیق و دراز مدتی را بر جامعه بر جای گذارد که گاه زودتر از آن از ذهن‌ها، سالیان مدیدی به درازا خواهد کشید.

گناه این انحراف فرهنگی جامعه، در وهله نخست بر دوش آن مداحی خواهد بود که برای گرفتن اشک از مردم، با نقل روضه‌های دروغ، اشک ملائک را در آورده است. البته در این میان، مداح تنها نیست و مسئولان هیئت‌ها

نقش واعظان و مداحان در تبیین حقایق عاشورا

آشنایی با روش‌های علمی در متون تاریخی

سمیرا شاه‌قلی

حجت‌الاسلام رسول جعفریان نهم تیرماه ۱۳۴۳ ش. در خوراسگان اصفهان متولد شد. وی در ۱۳۵۵ ش. تحصیل علوم دینی را آغاز کرد و دو سال بعد برای ادامه تحصیل به قم رفت. از ۱۳۶۰ ش. به مطالعات تاریخی روی آورد و در ۱۳۶۳ ش. نخستین کتاب وی چاپ شد. عمده پژوهش‌های ایشان درباره تاریخ تشیع است. از جمله آثار وی می‌توان «تأملی در نهضت عاشورا»، «تاریخ سیاسی اسلام»، «تاریخ خلفا»، «سیره رسول خدا (ص)» و... را نام برد. دکتر رسول جعفریان، استاد تاریخ دانشگاه تهران و رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است. با ایشان درباره تاریخچه عاشورا پژوهی و نقشی که این پژوهش می‌تواند بر جامعه امروز شیعیان و به ویژه مداحان که در زمینه ارائه معرفت عاشورایی نقش به‌سزایی دارند، به گفت‌وگو نشستیم که در ادامه به استحضار می‌رسد:

دعبل: عاشورا پژوهی در طول تاریخ با چه

تحولاتی همراه بوده است؟ تا چه اندازه می‌توان گفت این پژوهش‌ها بر مبنای واقعیت بوده و نه از

روی حماسه‌سرایی؟

اخبار عاشورا از طریق کسانی که در عاشورا بودند و حضور داشتند و نیز اهل بیت -علیهم‌السلام- نقل و توسط مورخان مانند ابو مخنف گردآوری شد؛ اما او هم نتوانست همه آن نقل‌ها را گردآوری کند؛ به همین دلیل مورخان بعدی هم تلاش کردند از این طرف و آن طرف، اخبار پراکنده را جمع کنند. اگر به بخش مقتل الحسین کتاب «طبقات» «ابن سعد» نگاه کنیم در می‌یابیم که او اخباری افزون بر آنچه ابو مخنف در کتابش آورده بود، در کتابش

گفتنی است که به رغم آن که گزارش ابو مخنف نزدیک‌ترین گزارش به واقعه کربلاست به هیچ‌روی کامل نیست

اول هجری گردآوری و تدوین شده است. همان زمان، یعنی در قرن دوم هجری منابع دیگری هم فراهم آمده که بخش‌هایی از آنها در آثار قرن سوم بر جای مانده است. تاریخ‌نویسی کربلا در درون تاریخ‌نویسی اسلامی قرار داشته و بیش از بخش‌های دیگر مورد توجه شیعیان عراق بوده است. تاریخ‌نویسی عراقی بخش مهمی از رویدادهای مربوط به علویان و شیعیان را حفظ کرده است.

دعبل: تاریخچه عاشورا پژوهی به‌طور رسمی به چه زمانی باز می‌گردد؟ و در طول تاریخ چه تغییراتی داشته است؟

در منابع کتابشناسانه، کتابی با عنوان «مقتل الحسین» از «اصبغ بن نباته» یاد شده که از اصحاب امام علی -علیه‌السلام- است؛ او کتابی هم درباره خطبه‌های امام علی -علیه‌السلام- دارد؛ یعنی مجموعه‌ای از خطب امیرالمؤمنین را گردآوری کرده است. بنابراین معلوم می‌شود که اخبار کربلا به سرعت یعنی در همان دهه پس از واقعه کربلا گردآوری شده است؛ اما آنچه امروزه برای ما -ولو به صورت ناقص- باقی مانده «مقتل الحسین» -علیه‌السلام- اثر «ابو مخنف» است که در نیمه اول قرن

عَبَرَات ۸

«عبرات» نام مجموعه‌ای از نغمات اصیل مذهبی است که شامل انواع «نوحه»، «مناجات»، «مولودی»، «روضه» و دیگر الحان است که بر اساس موسیقی سنتی مناطق ایران و ردیف - دستگاهی خوانده می‌شوند. این مجموعه با هدف ترویج، آموزش و افزایش دانش نغمات مسیحا مداحان گرامی، حفظ و اشاعه مراسم مذهبی اصیل و به‌منظور دستیابی به معقول ترین و مطلوب ترین الگوی عزاداری - به‌ویژه در مورد نوحه‌خوانی - تهیه و تنظیم شده و گاهی در قالب لوح فشرده صوتی، ضمیمه نشریه داخلی بنیاد دعبل خزاعی، «دعبل»، می‌شود. این مجموعه، پیش از این با نام «جامه‌دران» تقدیم مخاطبان می‌شد. «عبرات» پیشینه‌ها برخی از مخاطبان است که نام جامه‌دران را بیشتر ناظر بر وجه موسیقایی نوحه‌ها می‌دانند؛ در حالی که نوحه به لحاظ ساختار و محتوا علاوه بر حیثیت موسیقایی و جوه معنایی، ادبی و ... نیز دارد که ممکن است جامه‌دران گویای این وجوه نباشد. پیش از این چهار شماره از مجموعه‌های جامه‌دران در مرکز مطالعات راهبردی خیمه و سه شماره در بنیاد دعبل خزاعی تولید و در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است. در شماره‌های قبلی - «جامه‌دران (۱ تا ۷)» - نمونه‌هایی از انواع موسیقی مذهبی ایران با صدای پیرغلامان حسینی «مهرداد عباس زادگان»، «حجت‌الاسلام سید عباس میرحسینی»، «حسین قدوسی»، تعدادی از نوحه‌خوانی‌ها در کشور عراق و همچنین نمونه‌های اصیلی از دهه کرامت و نغماتی درباره مقام والای نبی اکرم - صلی الله علیه و آله و سلم - و مدایح و مرثیاتی عاشورایی در ماه‌های گذشته تهیه و به استحضار علاقه‌مندان رسیده است.

«بنیاد دعبل خزاعی» در ادامه این مسیر و به همت کارشناس نغمات آیینی بنیاد، آقای «متین رضوانی پور» - که تولید شماره‌های قبلی جامه‌دران و تألیف چند کتاب در حوزه نوحه‌ها و نغمه‌های آیینی را در کارنامه علمی و فرهنگی خود دارد - در نظر دارد در این مجموعه‌ها با معرفی روایان، ذکر نام گوشه‌ها و دستگاه‌های الحان انتخاب شده و ارائه متن کامل اشعار، زمینه استفاده‌های کاربردی از این نغمات را برای مخاطبان خود فراهم کند. امیدواریم با استفاده مستمر از شماره‌های آتی، گوش علاقه‌مندان به فضاهای دستگاه‌های موسیقی آشنا و مسلط شود.

موضوع دیگری که در این مجموعه در نظر داریم بدان بپردازیم، معرفی معیارهای مشترک شعری و موسیقایی بین اقوام و شهرهای گوناگون ایران است که در طول تاریخ و با مرادها‌های فرهنگی صورت می‌پذیرفت؛ به‌طوری که اشتراکات بسیاری را در سرتاسر ایران و حتی دیگر کشورهای شیعه‌نشین پدید آورده است. ■

برخی از تحریفات آشکارا جنبه مذهبی دارد و دلسوزی‌های نشئت گرفته از جانبداری است

و آن سوی بر آن افزوده شده که در این میان، روایاتی از امام باقر و گاه از امام صادق - علیهما السلام - است که در منابع دیگر نیامده و مغتنم است.

کابل: تحریفات تاریخ عاشورا با چه انگیزه‌هایی و چگونه شکل می‌گیرند؟

تحریف در تمام متون تاریخ اسلامی وجود دارد و هر کجا که بیشتر مورد توجه بوده تحریف بیشتری در آن هست. مدل‌های تحریف هم در میان فرقه‌های مختلف اسلامی متفاوت است. برخی از این مدل‌ها آشکارا جنبه مذهبی دارد و دلسوزی‌های نشئت گرفته از جانبداری است. برخی داستانی و احساسی است که صاحبان آن بنا دارند تاریخ را تبدیل به قصه و فیلم و تئاتر و تعزیه کنند.

کابل: به نظر شما، واعظان و مداحان برای تبیین صحیح و جلوگیری از تحریف در حقایق عاشورا چه نقشی دارند؟

واعظان و مداحان در تبیین عاشورا خیلی زحمت کشیده‌اند و تلاش کرده و می‌کنند. آنها هستند که مردم را با بخش‌های مهمی از نهضت عاشورا آشنا می‌کنند. اما گاهی به دلیل ناآشنایی با روش‌های علمی رایج در متون تاریخی، به اقوال ضعیف تکیه می‌کنند. به علاوه آنها قصد گرداندن مردم را دارند و از میان تاریخ آن چیزی را نقل می‌کنند و آن طور نقل می‌کنند که بتواند تأثیرگذار باشد. این گروه‌ها باید روش‌های علمی تتبع در تاریخ را بشناسند. درک درستی از متون علمی تاریخی داشته باشند. اینان باید فرق میان کتاب‌های داستانی با تاریخی را بدانند. متعهد باشند که به خاطر تحریک احساسات اقوال ضعیف را روایت نکنند. یک کار دیگر برخی مداحان که اخیراً باب شده، دخالت بیش از حد آنها در سیاست‌های روز است. آنها از تاریخ کربلا تفسیری برای مسائل روز می‌سازند. این کار از جهاتی به تحریف تاریخ عاشورا به‌ویژه جنبه‌های معنایی آن منجر می‌شود. در مقابل یک رویه خوبی که اخیراً در مداحی پیدا شده، توجه و تکیه روی ساخت اشعار کاملاً ادبی بدون جنبه‌های نقل و قایع است؛ مثلاً مداحی‌هایی که «کریمی» دارد، بخش مهمی از آنها این طور است. این جریان اگر غالب شود، منهای آن که چه تأثیر دیگری می‌گذارد و این که به لحاظ معنایی چه مفهومی از عاشورا می‌دهد، از این زاویه که رنگ تاریخی ندارد و صرفاً ادبی است، کار سودمندی است. بنابراین کمتر تحریف لفظی در آن وارد می‌شود. ■

آورده است. بعدها «بلاذری» هم اخبار تازه‌ای را جمع کرد. این گردآوری ادامه داشت، گردآوری اخبار به سبک روایت و حدیث، یک شکل رسمی و اولیه و در عین حال مهم در تاریخ‌نویسی کربلاست. بعدها نوعی تاریخ‌نویسی حماسی هم به آرامی برای کربلا شکل گرفت. دست‌مایه آنها اخبار کهن بود که در چهره نویسی که تا حدودی حماسی است نمود یافت.

«فتوح» «ابن اعثم» چنین است. کتابی که محبوب دوایر عمومی و مردمی بود و خیلی زود به فارسی هم ترجمه شد. عناصر حماسی به خوبی در این قبیل متون آشکار است. در این قبیل آثار، تاریخ در شکل داستان و روایت ظاهر می‌شود، شعرها جلوه بیشتری دارد، نثر اخبار شسته‌رفته‌تر و ادبی‌تر و حتی مسجع است، شکوه‌مند است، پیروزی و شکست را در هر مرحله، احساسی‌تر تصویر می‌کند و نظایر اینها.

گفتنی است که به رغم آن که گزارش ابو مخنف نزدیک‌ترین گزارش به واقعه کربلاست، به هیچ روی کامل نیست. محتمل است که برخی مطالب آن را «طبری» تلخیص کرده باشد، اما گاه از متن یک داستان بر می‌آید که ناقص نقل شده و در مقایسه، آنچه را که «بلاذری»، «دینوری» و یا «ابن سعد» در «انساب»، «اخبار الطوال» یا «طبقات» آورده‌اند، کامل‌تر است.

در میان آثار شیعه، «شیخ مفید» (متولد ۴۱۳ ق.) در کتاب «الارشاد» بیشترین استفاده را از مقتل ابو مخنف کرده است. این امر از تشابه نقل‌های ایشان با آنچه در تاریخ طبری آمده است، قابل درک است. گرچه تفاوت‌هایی نیز دیده می‌شود که می‌تواند ناشی از استفاده شیخ مفید از متن اصلی مقتل ابو مخنف باشد؛ چنان که محتمل است شیخ مفید با استفاده از مآخذ دیگر، جملاتی را بر متن نقل‌های ابو مخنف افزوده باشد. یک متن داستانی هم درباره حادثه کربلا به ابو مخنف منسوب است که محققان در درستی آن تردید جدی دارند؛ زیرا اشکالات زیادی در آن وجود دارد. در این باره در مقدمه کتاب «وقعة الطف» توضیحاتی آمده و موارد تعارض آن با مقتل اصلی ابو مخنف که طبری در کتاب خود جای داده، بیان شده است. به طور طبیعی مقایسه اخبار این متن با آنچه در متن اصلی ابو مخنف آمده، نشان می‌دهد که یک نفر آن را به صورت داستانی و به احتمال برای مجالس تعزیت و سوگواری تحریر کرده و اطلاعاتی را بر آن افزوده است.

«مقاتل الطالبيين» اثر «ابو الفرج اصفهانی» (۳۵۶ - ۲۸۴ ق.) اثری جاودانه در شرح مبارزات علویان با دولت‌های غاصب اموی و عباسی است؛ اثری منحصر به فرد که در روزگار خود مانند‌هایی داشته که از میان رفته است. بخشی از این کتاب (صص ۱۲۱ - ۸۴) به حادثه کربلا اختصاص دارد و در این بخش، عمده نقل‌ها برگرفته از ابو مخنف است. افزون بر آن روایاتی از ابن سوری

در سوگ پیامبر (دستگاه‌های سه‌گانه و چهارگانه)

متین رضوانی پور

در این شماره (عبارت ۸)، آقای «حسین روحانی» (استاد آوازهای مذهبی و مدرس جامعه‌مداحان) و آقای «حمید منتظر» از ستایشگران خوش صدا و مسلط به دستگاه‌ها، اشعاری دربارهٔ اربعین حسینی، در سوگ رسول اکرم - صلی الله علیه و آله و سلم - و امام رضا - علیه السلام - در الحان مختلف موسیقی ایرانی خوانده‌اند. در ادامه سه نوحه از اصیل‌ترین نمونه‌های بوشهری با صدای مرحوم استاد «جهانبخش کردی زاده» (بخشو) به سمع و نظر مخاطبان عزیز می‌رسد.

اولین نمونه این اثر شعری از «جودی خراسانی» در مورد اربعین است. این قطعه را حسین روحانی در گوشه‌های آواز افشاری (درآمد، جامه‌دران، عراق و رهاب) خوانده است.

نمونه دوم این مجموعه شعری از «صامت بروجردی» دربارهٔ اربعین است. این قطعه را نیز حسین روحانی در آواز ابوعطا (گوشه‌های درآمد، جامه‌دران، حجاز و یتیمک) با تنوع خوبی اجرا کرده است.

سومین قطعه این مجموعه شعری از «سیدرضا مؤید» است. این قطعه را حمید منتظر در آواز دشتی و دستگاه شور با بهره‌مندی از تنوع ملودیک جالب خوانده است.

چهارمین نمونه که «در سوگ پیامبر» نام دارد و شعری از مرحوم «سید محمد خسرو نژاد» است در دستگاه سه‌گانه (گوشه‌های درآمد، زابل، مخالف و مویه) خوانده شده است. این قطعه در گوشه‌های حدی و پهلوی و به عبارت دیگر مثنوی دستگاه چهارگانه ادامه می‌یابد و حسین روحانی آن را اجرا کرده است.

قطعه پنجم به نام «مزد رسالت» از اشعار مرحوم «صغیر اصفهانی» است. حمید منتظر این قطعه را در دستگاه همایون (گوشه‌های بیداد، بیات راجع، بوسلیک، عشاق و شوشتری) خوانده است.

در ششمین نمونه این مجموعه حمید منتظر شعری از «سید محمدباقر جندقی (واعظ)» را در آواز بیات اصفهان (گوشه‌های درآمد، عشاق، بیات راجع، و جامه‌دران) اجرا کرده است.

نمونه هفتم نیز شعری از «سیدرضا مؤید» دربارهٔ امام حسن مجتبی - علیه السلام - است. حمید منتظر این قطعه را در آواز افشاری (گوشه‌های درآمد، جامه‌دران، عراق و رهاب) اجرا کرده است.

هشتمین قطعه این مجموعه مدحی دربارهٔ امام رضا - علیه السلام - از سروده‌های «عبدالرحمن جامی» است. این قطعه را حسین روحانی در آواز دشتی (گوشه‌های درآمد، بیات راجع، عشاق، خسروشیرین با اشاراتی به

گوشهٔ درآمد دستگاه شور) اجرا کرده است. در قطعه نهم شعری از غلامرضا سازگار دربارهٔ شهادت امام رضا - علیه السلام - می‌شنویم. این قطعه در دستگاه سه‌گانه (گوشه‌های درآمد، مویه و مخالف) خوانده شده است.

مدح امام رضا - علیه السلام - با شعری از حجت‌الاسلام «جواد محمدزمانی» دهمین نمونه این مجموعه است. حمید منتظر این قطعه را در دستگاه چهارگانه (گوشه‌های درآمد، زابل، مویه، مخالف و منصوره) خوانده است.

«یا حسن و یا حسین» نام یازدهمین نمونه این مجموعه با شعری از «علی‌اکبر لطیفیان» است. حسین روحانی این قطعه را در دستگاه نوا (گوشه‌های درآمد، نهفت، نیشابورک، عراق و رهاب) اجرا کرده است.

دوازدهمین نمونه این مجموعه نوحه «ای شیعه ز نو محرم آمد» از نوحه‌های قدیمی بوشهر با صدای مرحوم «جهانبخش کردی زاده» (بخشو) که در گوشهٔ درآمد دستگاه سه‌گانه خوانده شده است. از ویژگی‌های اجرای این نوحه، تند شدن ضرب آهنگ آن در طول اجرا، اصالت و پیراستگی الحان از هر گونه تحریفات است. متن این نوحه از جمله متون نوحه‌هایی بر اساس اوزان عروضی شعر فارسی (وزن: مفعول مفاعیلن) که دارای بندهای یک‌بیتی (هم‌قافیه با بیت اول یا دم نوحه) است. نکتهٔ جالب این اجرا هم خوانی هماهنگ و یک‌دست دم نوحه - که یک بیت کامل است - توسط جمعیت است که جلوهٔ خاصی به آن بخشیده است.

نوحهٔ «زینب غم‌زده گفتا به حسین خسرو دین» نمونهٔ سیزدهم این مجموعه با صدای مرحوم بخشو است. این نوحه در گوشهٔ درآمد آواز دشتی اجرا شده است.

این نوحه از جمله نوحه‌هایی با مصرع‌های بلند و کوتاه است که در اغلب مناطق ایران خوانده می‌شوند. اجرای آن بسیار اصیل و بکر و به‌دور از هر گونه حالت‌ها و نواهای آمیخته به تحریفات اجرایی نغمات است. در این نوحه نیز جمعیت یک بند کامل را با همانگی جالب و به‌زیبایی تمام اجرا می‌کنند.

آخرین نمونهٔ مجموعه حاضر «دور خیمه بر سر زنان زهر است» با اجرای مرحوم جهانبخش کردی زاده در گوشهٔ درآمد دستگاه چهارگانه است. این نوحه که دارای وزن شعری متفاوت با دو نوع قبل است، نه در قالب اوزان عروضی است و نه دارای مصرع‌های کوتاه و بلند است. وزن شعری مصرع‌های اول و دوم هر بیت آن با هم متفاوت است. از دیگر ویژگی‌های این نوحه، سینه‌زنی تنها و بیش از ده‌ضرب حاضران در بین خوانش مصرع اول و دوم هر بند نوحه توسط نوحه‌خوان گروه است که بعد از آن هم‌خوانی گروهی آغاز می‌شود. ■

در حدیث است که چون ختم رسل (گوشهٔ درآمد) منجی نوع بشر، هادی کل (گوشهٔ درآمد) خفته در بستر بیماری بود (گوشهٔ درآمد با اشاره به گوشهٔ مویه) فاطمه گرم پرستاری بود (گوشهٔ درآمد) بر در خانهٔ آن فخر بشر (گوشهٔ درآمد) آمد از راه جوانی زد در (گوشهٔ درآمد) فاطمه با دلی از غصه کباب (گوشهٔ زابل) آمد اندر پس در، داد جواب (گوشهٔ زابل) ای که در کوبی و رخصت طلبی (گوشهٔ زابل) آمدی گر بی دیدار نبی (گوشهٔ زابل) رو که اکنون، نه که دیدار است (فرد به گوشهٔ درآمد) که نبی غم‌زده و بیمار است (گوشهٔ درآمد) گفت هستم به جهان مرد غریب (گوشهٔ مخالف) آمدم بهر ملاقات حبیب (گوشهٔ مخالف) به خدا آمده‌ام از ره دور (گوشهٔ مخالف) تا ببایم ز نبی فیض حضور (گوشهٔ مخالف) فاطمه بار دگر داد جواب (گوشهٔ مخالف) که پیمبر بود اندر تب و تاب (گوشهٔ مخالف) رفت آن مرد ولی آمد زود (گوشهٔ درآمد) تا سه نوبت بشد این گفت و شنود (گوشهٔ درآمد) عاقبت کوفت چنان سخت به در (گوشهٔ مویه) که شنیدی به سرا پیغمبر (فرد به گوشهٔ درآمد) آن بزرگ آیت خلاق ودود (گوشهٔ درآمد) لب به گفتار درر بار گشود (گوشهٔ درآمد) گفت ای فاطمه جان خیز و ز جا (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) زودتر باب سرا را بگشا (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) این که کوبد به در خانه، عجیب (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) نبود فاطمه جان، مرد غریب (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) این همان است که از هبیت او (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) شیر درنده شود چون آهو (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) جز در این خانه، به امر معبود (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) نگرفته ز دری اذن ورود (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) این بود پیک خداوند جلیل (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) قابض روح بشر، عزرائیل (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) احترام تو و کاشانهٔ توست (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه) کو ستاده به در خانهٔ توست (گوشهٔ مثنوی دستگاه چهارگانه)

مرحوم محمد خسرو نژاد (خسرو)

ای شیعه ز نو محرم آمد (دستگاه سه‌گانه، گوشهٔ درآمد)

دم نوحه:

ای شیعه ز نو محرم آمد، هنگام عزا و ماتم آمد بر سر بزئید در این مصیبت، در ماریه شاه عالم آمد ادامه:

این دشت بلاست قتلگاهم، گردند شهید اقر بایم آتش بزدند به خیمه‌گاهم، زینب به عزا و ماتم آمد گفتا شه دین به نوجوانان، اینجا بود وعده‌گاه جانان عباس تو خیمه‌ها بپا کن، چون امر خدا مسلم آمد از جور و جفای قوم اعدا، صد چاک شود یوسف لیلا گردد چو به خاک و خون شناور، لیلا به عزا و ماتم آمد

در رثای امام مجتبی - علیه السلام - (آواز افشاری)

مهرت به کائنات برابر نمی شود (گوشه درآمد)
 داغی ز ماتم تو فزون تر نمی شود (گوشه درآمد)
 از داغ جان گداز تو ای گوهر وجود (اشاره به گوشه جامه دران)
 سنگ است هر دلی که مکدر نمی شود (فروده به گوشه درآمد)
 ظلمی که بر تو رفت ز بیداد اهل ظلم (گوشه جامه دران در اوج)
 بر صفحه خیال مصور نمی شود (فروده به گوشه درآمد)
 تنها جنازه تو شد آماج تیر کین (گوشه جامه دران در اوج)
 یک ره شد این جنایت و دیگر نمی شود (فروده به گوشه درآمد)
 بی بهره از فروغ ولای تو یا حسن (گوشه جامه دران در گام پایین)
 مشمول این حدیث پیمبر نمی شود (گوشه جامه دران در گام پایین)
 فرمود دیده ای که کند گریه بر حسن (گوشه عراق در اوج)
 آن دیده کور وارد محشر نمی شود (گوشه عراق در اوج)
 دارم امید بوسه قبر تو در بقیع (گوشه جامه دران در گام پایین)
 اما چه می توان که میسر نمی شود (فروده به گوشه درآمد)
 با این ستم که بر تو و بر مدفنت رسید (اشاره به گوشه رهاب)
 ویران چرا بنای ستمگر نمی شود (فروده به گوشه درآمد)
 آن را چه دوستی است «مؤید» که دیده اش (گوشه جامه دران در گام پایین)
 از خون دل ز داغ حسن تر نمی شود (فروده به گوشه درآمد)

سید رضا مؤید

مدح امام رضا - علیه السلام - (دستگاه چهار گاه)

خورشید گرم چیدن بوسه ز ماه توست (گوشه درآمد)
 گلدسته ها منادی شوق پگاه توست (گوشه درآمد)
 آری شگفت نیست که بی سایه می روی (گوشه درآمد)
 خورشید هم ز سایه نشینان ماه توست (گوشه درآمد)
 از چشم آهوان حرم می توان شنید (گوشه زایل)
 این دشت ها به شوق شکار نگاه توست (گوشه زایل)
 بالای کاشی حرم تو نوشته است (گوشه مویه)
 هر جادلی شکست همان بارگاه توست (گوشه مویه)
 با این که سال هاست سوی طوس رفته ای (گوشه مخالف)
 اما هنوز چشم مدینه به راه توست (گوشه مخالف)
 یعنی که کاش فصل غریبی گذشته بود (گوشه مخالف در گام پایین)
 دیگر مسافرم ز سفر باز گشته بود (گوشه مخالف در گام پایین)
 هر چند سبزه مانده گلستان باورت (اشاره به گوشه منصوری)
 آینه ای جز آه نداری برابرت (بازگشت به گوشه مخالف)
 راه از مدینه تا به خراسان مگر کم است؟ (گوشه مخالف)
 با شوق دیدنت شده آواره خواهرت (گوشه مخالف)
 دیگر دلی به یاد دل تو نمی تپد (گوشه مخالف در گام پایین)
 بالی نمانده است برای کیبوترت (گوشه مخالف در گام پایین)
 مثل نسیم می رسد از ره جواد تو (گوشه مخالف)
 یعنی نمی نهی به روی خاک ها سرت (گوشه مخالف)
 تنها به کرب و بلا سر نهاده بود (گوشه مخالف)
 مردی که داشت نوحه گری مثل مادرت (گوشه مخالف)
 اشک تو هست تا به ابد روضه خوان مان (گوشه مخالف در گام پایین)
 تا کربلاست همسفر کاروان مان (گوشه مخالف در گام پایین)

جواد محمدزمانی

دور خیمه بر سر زنان زهراست (دستگاه چهار گاه، گوشه درآمد)

هم خوانی:
 الوداع الوداع امشب شب عاشورا است
 دور خیمه بر سر زنان زهراست
 تک خوان:
 الوداع الوداع امشب شب عاشورا است
 سینه زنی تنها...
 دور خیمه بر سر زنان زهراست
 هم خوانی:
 الوداع الوداع امشب شب عاشورا است
 دور خیمه بر سر زنان زهراست
 تک خوان:
 الوداع الوداع امشب شب محزون
 سینه زنی تنها...
 زینب محزون در فکر فرداست
 هم خوانی:
 الوداع الوداع امشب شب عاشورا است
 دور خیمه بر سر زنان زهراست
 تک خوان:
 الوداع الوداع امشب عروس ناشاد
 سینه زنی تنها...
 عروس ناشاد در فکر فرداست
 هم خوانی:
 الوداع الوداع امشب شب عاشورا است
 دور خیمه بر سر زنان زهراست

یا حسن و یا حسین (دستگاه نوا)

ذکر نزول عطا، یا حسن و یا حسین (گوشه درآمد)
 علت لطف خدا، یا حسن و یا حسین (گوشه درآمد)
 تا که خدایی شوم، کرب و بلا بی شوم (گوشه نهفت)
 می زلم از دل صدا، یا حسن و یا حسین (فروده به گوشه درآمد)
 بانی اشک دو چشم، رحمت جاری حق (گوشه نیشابورک)
 ابروی چشم ها، یا حسن و یا حسین (فروده به گوشه درآمد)
 قبله حاجات ما، اوج عبادات ما (گوشه عراق)
 روح مناجات ما، یا حسن و یا حسین (گوشه عراق در گام پایین)
 یکی بدون حرم، یکی بدون کفن (گوشه عراق)
 سرم فدای شما، یا حسن و یا حسین (گوشه عراق)
 هر دو شهید مادر، هر دو غریب مادر (گوشه عراق)
 کشته یک ماجرا، یا حسن و یا حسین (گوشه رهاب)
 حسن امام حسین، حسین اسیر حسن (گوشه رهاب در گام پایین)
 هر دو به هم مبتلا، یا حسن و یا حسین (گوشه رهاب)
 تاب و قرار زینب، ذکر فرار زینب (گوشه رهاب)
 در وسط شعله ها، یا حسن و یا حسین (گوشه رهاب)

علی اکبر لطیفیان

۶

شهادت امام حسن - علیه السلام - (آواز بیات اصفهان)

شهی که بود ز جان‌ها لطیف‌تر بدنش (گوشه درآمد)
 در بغ شد چو ز مَرَد، ز زهر کینه تنش (گوشه درآمد)
 امام دوم و سبط رسول و پور بتول (گوشه درآمد)
 که ذوالجلال بنامید از ازل حسنش (گوشه درآمد)
 روان بود که آیش به زهر آلایند (اشاره به گوشه عشاق)
 بر او ز شیرۀ جان داد فاطمه لبش (فروده به گوشه درآمد)
 عدو به دست حسن داد تا که کاسۀ زهر (گوشه بیات راجع در اوج)
 چو باغ لاله ز خون جگر شدی لگنش (فروده به گوشه درآمد)
 امام صبر ز بس ساغر بلا نوشید (گوشه عشاق در اوج)
 فرزون ز جد و پدر بود گوئی محنش (فروده به گوشه درآمد)
 چه ناسزا که از آن قوم نانجیب شنید (گوشه عشاق در گام پایین)
 که بود سخت‌تر از تیر و نیزه بر بدنش (فروده به گوشه درآمد)
 شنید آن همه دشنام و در جواب عدو (گوشه عشاق)
 نگفت جز به محبت سخن لب و دهنش (فروده به گوشه درآمد)
 ستمگری ز جفا زد به ران او خنجر (گوشه بیات راجع)
 که او فتاد ز مر کب به خاک تیره تنش (فروده به گوشه درآمد)
 کمان ز کینه کشیدند بر جنازه او (گوشه عشاق در اوج)
 که پاره پاره شد از تیر اشقیبا کفنش (فروده به گوشه درآمد)
 مصائبی که بر آن خسرو نام رسید (گوشه جامه‌دران)
 هزار یک نتواند نوشت، کَلک منش (فروده به گوشه درآمد)

سید محمدباقر جندقی (واعظ)

۲

اربعین (آواز ابوعطا)

اربعین آمد و اشکم ز بصر می آید (گوشه درآمد)
 گوئی از ینب محزون ز سفر می آید (گوشه درآمد)
 باز در کربلا شیون و غوغا بر پاست (گوشه درآمد)
 کز اسیران ز ره شام خبر می آید (گوشه درآمد با اشاره به جامه‌دران)
 جر س از سوز جگر نالد و گوید به ملا (گوشه حجاز)
 که سکینه به سر قبر پدر می آید (فروده به گوشه درآمد)
 گر چه پایش بود از خار مغیلان مجروح (گوشه یتیمک)
 بر سر قبر پدر باز به سر می آید (گوشه یتیمک)
 ای صبا گوی به عباس که از جا بر خیز (گوشه یتیمک)
 ام کلثوم تو خم گشته کمر می آید (گوشه یتیمک)
 صامتاز چه نگفتی که سر قبر پدر (گوشه درآمد)
 با سر شک مژه امروز پسر می آید (گوشه درآمد)

صامت بروجردی

۸

مدح امام رضا - علیه السلام - (آواز دشتی)

سَلَامٌ عَلٰی آل طه و یاسین (گوشه درآمد)
 سَلَامٌ عَلٰی آل خَیْرِ النَّبِیِّیْنَ (گوشه درآمد)
 سَلَامٌ عَلٰی روضه حَلِّ فِیْهَا (گوشه درآمد)
 امام یباهی به المُلک و الدین^۲ (گوشه درآمد)
 امام به حق شاه مطلق که آمد (گوشه بیات راجع با اشاره به گوشه عشاق)
 حریم درش قبله گاه سلاطین (گوشه بیات راجع با فروده به گوشه درآمد)
 شه کاخ عرفان، گل شاخ احسان (گوشه عشاق)
 دُرُج امکان مه برج تمکین (گوشه عشاق)
 علی بن موسی الرضا کز خدا پیش (گوشه عشاق با اشاره به گوشه درآمد دستگاه شور)
 رضا شد لقب، چون رضا بودش آیین (فروده به گوشه درآمد)
 ز فضل و شرف بینی او را جهانی (اشاره به گوشه درآمد آواز ابوعطا)
 اگر نبودت تیره چشم جهان بین (فروده به گوشه درآمد دستگاه شور)
 پی عطر رو بند حوران جنت (گوشه خسروشیرین)
 غبار دیارش به گیسوی مشکین (گوشه خسروشیرین)
 اگر خواهی آری به کف دامن او (گوشه خسروشیرین)
 برو دامن از هر چه جز اوست در چین (فروده به گوشه درآمد دستگاه شور)
 چو «جامی» چشید لذت تیغ مهرش (گوشه درآمد دستگاه شور)
 چه غم گر مخالف کشد خنجر کین (گوشه درآمد دستگاه شور)

عبدالرحمن جامی

۱. درود بر خاندان پیامبر، درود بر خاندان بهترین برگزیدگان خدا باد.
۲. درود بر روضه‌ای باد که امام بزرگوار در آن فرود آمده، امامی که مُلک و دین به وجودش مباحثات می‌کند.

۱

اربعین (آواز افشاری)

رو سوی کربلا کن که من خون شده دل (گوشه درآمد)
 گفت و گوها به سر قبر برادر دارم (گوشه درآمد)
 تشنه کشتند حسین من و من از بهرش (گوشه درآمد)
 جوی‌ها بسته بر او از مژه تر دارم (گوشه درآمد)
 فرصت گر به ندادند مرا از غم او (گوشه جامه‌دران)
 عقده‌ها در دل خونین من مضطر دارم (گوشه جامه‌دران)
 رو سوی کربلا کن که من از سیل سرشک (گوشه عراق)
 شکوه‌ها از ستم شمر سنگر دارم (گوشه عراق)
 رو سوی کربلا کن که من از شعله آه (گوشه عراق)
 شمع‌ها بهر مزار علی اکبر دارم (گوشه عراق)
 رو سوی کربلا کن که ز سیلاب سرشک (گوشه رهاب)
 آب بهر لب خشک علی اصغر دارم (گوشه رهاب)
 رو سوی کربلا کن که ز تنهایی شام (گوشه رهاب)
 گله بسیار ز عباس دلاور دارم (گوشه رهاب)
 جودی این داغ نه داغی است که از دل برود (گوشه رهاب)
 داغ این واقعه را تا صف محشر دارم (گوشه رهاب)

جودی خراسانی

۵

مزد رسالت (دستگاه همایون)

فرار رسیده به سر روزگار، ای اَمّت (گوشه بیداد)
 روم به جانب دارالقرار ای اَمّت (گوشه بیداد)
 به جای مزد رسالت در این دو روزه عمر (گوشه بیات راجع)
 کشیده‌ام ستم بی شمار ای اَمّت (فروید به گوشه بیداد)
 نبود شاد زمانی دلم ز دست شما (اشاره به گوشه بوسلیک)
 همیشه بوده‌ام از غم فگار ای اَمّت (فروید به گوشه بیداد)
 ستم رسیده به پیغمبران ولی چون من (گوشه عشاق)
 ندیده کس ستم روزگار ای اَمّت (گوشه عشاق)
 زدید سنگ به پیشانی ام برای شما (گوشه عشاق)
 نخواستم غضب از کردگار ای اَمّت (گوشه عشاق)
 به گاه معجزه کذاب و ساحرم خواندید (گوشه عشاق در گام پایین)
 شدم میان شما خوار و زار ای اَمّت (فروید به گوشه بیات راجع)
 من از میان شما می‌روم کنون بیرون (گوشه عشاق در گام بالا)
 نهم دو چیز ز خود یادگار ای اَمّت (گوشه عشاق)
 از آن دو چیز یکی عترت گرام من اند (گوشه عشاق در گام پایین)
 یکی کلام خداوندگار ای اَمّت (گوشه عشاق در گام پایین)
 مباد دست تصرف برید در قرآن
 (گوشه عشاق با اشاره‌ای کوچک به گوشه درآمد دستگاه شور)
 که حق نکرده در آن واگذار ای اَمّت (گوشه عشاق)
 مباد آن که به اولاد من ستم بکنید (گوشه عشاق)
 که از من اند صغار و کبار ای اَمّت (گوشه عشاق)
 همیشه در طلب امر و نهی دین باشید (فروید به گوشه شوشتری)
 که تا شوید از آن رستگار ای اَمّت (فروید به گوشه شوشتری)

محمد حسین صغیر اصفهانی

۹

شهادت امام رضا - علیه السلام - (دستگاه سه گاه)

کار تو، همه مهر و وفا بود، رضاجان (گوشه حصار)
 پاداش تو، کی زهر جفا بود، رضاجان (گوشه درآمد)
 آن لحظه که پرپر زدی و آه کشیدی (گوشه زابل)
 معصومه مظلومه، کجا بود رضاجان (گوشه درآمد)
 بر دیدنت آمد چو جوادت ز مدینه (گوشه مویه)
 سوز جگرش، یا ایبتا بود رضاجان (فروید به گوشه درآمد)
 تنها نه جگر، شمع صفت شد بدنت آب (گوشه مخاف)
 کی قتل تو این گونه روا بود، رضاجان (گوشه مخاف)
 تو ناله زدی، در وسط حجره و زهرا (گوشه مخاف)
 بالای سرت نوحه‌سرا بود رضاجان (گوشه مخاف)
 یک چشم تو در راه، به دیدار جوادت (گوشه مخاف در گام پایین)
 چشم دگرت کربوبلا بود، رضاجان (گوشه مخاف در گام پایین)
 جان دادی و راحت شدی از زخم زبان‌ها (گوشه مخاف در گام پایین)
 این زهر، برای تو شفا بود رضاجان (گوشه مخاف در گام پایین)
 از آتش این زهر، تن و جان تو می سوخت (گوشه مخاف)
 اما به لب، ذکر خدا بود رضاجان (گوشه مخاف)
 روزی که نبودیم در این عالم خاکی (گوشه مویه)
 در سینه ما، سوز شما بود رضاجان (فروید به گوشه درآمد)
 از خویش مران میثم افتاده ز پارا (گوشه درآمد)
 عمری در این خانه گدا بود رضاجان (گوشه درآمد)

غلامرضا سازگار

۳

اربعین (آواز دشتی و دستگاه شور)

تا وطن در نینوا کردم حسین (گوشه درآمد)
 روز و شب چون نی نوا کردم حسین (گوشه درآمد)
 کاروانت را اگر آورده‌ام (اشاره به گوشه عشاق)
 بارها خود را فدا کردم حسین (فروید به گوشه درآمد)
 تا نماند کربلا در کربلا (گوشه درآمد)
 شام را هم کربلا کردم حسین (اشاره به گوشه بیات راجع)
 تو به روی نیزه من در پای نی (گوشه عشاق)
 حق مطلب را ادا کردم حسین (اشاره به گوشه درآمد دستگاه شور)
 دست گلچین تا نچینند لاله‌ای (گوشه درآمد دستگاه شور)
 من طواف لاله‌ها کردم حسین (گوشه درآمد دستگاه شور)
 چون تو گفتی بهرت ای روح دعا (اشاره به گوشه حسینی دستگاه شور)
 در نماز شب دعا کردم حسین (گوشه درآمد دستگاه شور)
 خواهرت قربان قرآن خواندنت (گوشه درآمد دستگاه شور)
 من ز قرآنت صفا کردم حسین (گوشه درآمد دستگاه شور)
 بر در دروازه شام از ملال (اشاره به گوشه حسینی دستگاه شور)
 خواهش مرگ از خدا کردم حسین (گوشه درآمد دستگاه شور)
 عید دشمن شد عزا چون پیش او (اشاره به گوشه درآمد آواز ابوعطا)
 من عزایت را به پا کردم حسین (فروید به گوشه درآمد دستگاه شور)

سید رضا مؤید

۱۳

زینب غم زده گفتا به حسین خسرو دین

(آواز دشتی، گوشه درآمد)

متن نوحه:

شبیعیان ماه محرم به جهان گشت به پا
 شد ز نو وقت عزا
 زینب غم زده آمد به سوی کربلا
 بادو صد حسرت و آه
 زینب غم زده گفتا به حسین خسرو دین
 بادلی زار و حزین
 گو که بعد تو چه سازم من از این جور و جفا
 بادو صد حسرت و آه
 شاه دین گفت به عباس علمدار جوان
 بادو صد آه و فغان
 گو که بعد تو چه سازم من از این جور و جفا
 بادو صد حسرت و آه

امروز باید به یک چشم انداز روشن در مورد شعر آیینی فکر کرد

الزامات بازنگری و نگاه جدید به شعر آیینی

در سال ۱۳۵۸ش. در شهر خمین واقع در استان مرکزی متولد شد. تحصیلات ابتدایی خود را در خمین و خوانسار گذراند و برای ادامه تحصیل در رشته‌های معارف اسلامی و مدیریت به تهران آمد. تحصیل در مقطع دکترای رشته مدیریت صنعتی، دبیر علمی جشنواره بین‌المللی شعر فجر و عضویت در شورای ادبیات انقلاب فرهنگستان زبان و ادب مهمترین فعالیت‌های ادبی و علمی ایشان است. «اقلیت»، «گره‌های امپراطور» و «آن‌ها» نام‌های مهمترین آثار اوست. «فاضل نظری» علاوه بر ریاست حوزه هنری استان تهران، عضو شورای عالی شعر مرکز موسیقی و سرود نیز هست. از او به عنوان شاعر جریبان‌ساز دهه ۸۰ یاد می‌شود. متن زیر گفت‌وگویی است که درباره لزوم بازنگری و ایجاد نگاه جدید به شعر آیینی با فاضل نظری داشته‌ایم.

سمیرا شاه‌قلی

داشته باشد و دست از آن نادرستی‌ها کشیده باشد تا سخنش قابلیت اثرگذاری داشته باشد.

دعبل: آقای نظری چنین چیزی تا حدودی ناممکن است. طبق تعاریف شما، شاعران باید انسان‌های کاملی باشند، در صورتی که ممکن است یک شاعر در راه کمال گام بردارد، اما لزوماً انسان موفق و کاملی نباشد.

این‌گونه نیست؛ اولاً، بسیاری از اهالی هنر به این فضیلت‌ها آراسته‌اند و در واقع مسیر کمال‌الزاماً با مقصدش تعریف نمی‌شود. رسیدن به دریا اهمیت ندارد، در رودخانه بودن اهمیت دارد. هر کسی که یک قدم برای اصلاح در وجودش بر می‌دارد، می‌تواند شعر اثرگذاری بگوید؛ از طرف دیگر وضعیت فرهنگی کشور به گونه‌ای سیاست‌زده به دنبال اهداف خود می‌رود، وقتی ما صحبت از فعالیت فرهنگی می‌کنیم، باید توجه داشت ماهیت این پدیده‌ها بلندمدت است. برنامهریزان فرهنگی در یک سال بودجه‌ای را به مسائل فرهنگی اختصاص می‌دهند و انتظار دارند، در سال بعد نتایج عملی این سرمایه‌گذاری را مشاهده کنند؛ اما واقعیت این‌جاست که اگر فعالیت

حساب می‌آید. انقلاب اسلامی یک انقلاب فرهنگی برای ما بوده و مردم برای موضوعات فرهنگی و اخلاقی مانند استقلال، آزادی و رسیدن به یک حکومت مبتنی بر ارزش‌های اسلامی قیام کردند؛ پس پرداختن به این موضوعات ارزشمند است و هم در حوزه شعر انقلاب و هم شعر آیینی قابل تعریف است. کسی که در جامعه فرهنگی امروز نفس کشیده باشد، متوجه ضرورت عنایت به این موضوع و حساسیت این مسئله می‌شود. اگر بخواهیم انقلاب اسلامی را تعریف کنیم و ارزش‌های مورد تأیید دین و آیین تشیع را عرضه کنیم، علاوه بر توصیف شرایط تاریخی و اظهار ارادت به بزرگان دین باید به فلسفه حیات و بعثت و امامت این بزرگان توجه شود. من فکر می‌کنم، این مسئله، امروز یک نیاز نیست و یک ضرورت است؛ کسی که دلش برای موضوع ولایت می‌تپد، باید برای دغدغه‌هایی که ولی جامعه دارد، به خلق اثر بپردازد.

دعبل: به نظر شما در عرصه شعر آیینی تاکنون چه اندازه به این نکات توجه شده و شاعران چه قدر تلاش کرده‌اند افق دید خود را در شعر آیینی گسترش دهند؟

هر شعری که درباره مبارزه با ظلم و تن‌ندان به مذلت و خواری توسط مسلمانان باشد هر شعری که در موضوع اخلاق، احترام به خانواده و ارزش‌های اخلاقی و انسانی سروده شود شعر آیینی به حساب می‌آید

تلاش‌های مؤثری انجام شده است؛ اما اگر مطلوب را به صورت یک قله تصور کنیم، ما هنوز در دامنه هستیم و رضایت دادن به مسیری که پیمودیم، متوقف شدن است؛ راه زیادی تا رسیدن به سر منزل مقصود وجود دارد و من تصور می‌کنم، امروز شعر آیینی وظیفه مهمتری دارد. شاعران آیینی و شاعران انقلاب بیش و پیش از آن که بخواهند حرفی بزنند، در مقام عمل باید به آن ارزش‌ها پای بند باشند. شنیدن توصیه‌های اخلاقی، زمانی مفید است که پشتوانه عملی داشته باشد. به عبارت دیگر در کنار مطالعه، آموختن و توجه کردن به این مفاهیم، برای خلق آثار ادبی و هنری، باید در مقام عمل، اهالی هنر الگوهای موفق برای همین موضوعاتی که حرفشان را می‌زنند، باشند؛ طبیعتاً کسی که می‌گوید، بدی بد است باید خود ابتدا دست از بدی‌ها کشیده باشد و به آن اعتقاد

دعبل: آقای نظری، به نظر شما ادبیات آیینی در جایگاه فعلی خود به لحاظ مفهوم، محتوا، مسیر و چشم‌انداز تا چه اندازه به بازنگری نیازمند است؟ به نظر من، زمان آن رسیده است که تعریف و بازتعریف درستی از مفهوم شعر آیینی داشته باشیم و شعر آیینی در روزگار ما باید با یک مفهوم موسع‌تر و گسترده‌تر تعریف شود و گونه‌ها و مضامین تازه‌تری را تجربه کند. موضوع شعر آیینی در ابتدا، برای شعرهایی که در وصف، منقبت یا مرثیه ائمه اطهار و معصومین - علیهم‌السلام - سروده می‌شوند، تعریف شده است؛ ولی ما امروز باید این مفهوم را وسیع‌تر مدنظر قرار دهیم. اگر چه موضوع منقبت یا مرثیه معصومین - علیهم‌السلام - نیز یک موضوع تمام‌نشدنی است و هر چقدر هم که در این‌باره شاعران بنویسند و بگویند، اندک است، اما باید این مفهوم را به موضوعات دیگری هم تسری داد. در واقع کسی که برای پیامبر - صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم - شعر می‌گوید، این شعر محدود به توصیف وجود نورانی حضرت نیست و یا بیان اتفاقات و حوادث تاریخی، بلکه باید به موضوعاتی که ناظر به هدف از بعثت است، نیز توجه شود. این موضوع درباره سایر معصومین هم صدق می‌کند.

یعنی اگر پیامبر فلسفه بعثت خود را اتمام مکارم اخلاق ذکر کرده است، اگر کسی برای موضوعات اخلاقی هم خلق اثر هنری کند، به نوعی به شعر آیینی پرداخته است و یا در شعر عاشورایی علاوه بر سرودن شعر درباره وجود مقدس امام حسین - علیه‌السلام - برای هدف قیام سیدالشهدا نیز لازم است؛ اما مهم‌تر از آن پرداختن به فلسفه قیام امام حسین - علیه‌السلام - و موضوعاتی است که به خاطرش از جان خود گذشتند. با این معنا شعر آیینی تعریفی وسیع‌تر و گسترده‌تر دارد؛ یعنی هر شعری که درباره مبارزه با ظلم و تن‌ندان به مذلت و خواری توسط مسلمانان باشد، شعر آیینی به حساب می‌آید. هر شعری که در موضوع اخلاق، احترام به خانواده و ارزش‌های اخلاقی و انسانی سروده شود، شعر آیینی به حساب می‌آید.

با این تعریف بهتر است چارچوب‌های شعر آیینی را وسیع‌تر ترسیم کنیم. همان موضوعی که رهبر فرزانه انقلاب هم در دیدار با شاعران طی سال‌های مختلف بارها متذکر شدند و شاعران و اهالی هنر را به ضرورت پرداختن به موضوعات اخلاقی در شعر آیینی توصیه کردند. بپذیریم که امروز موضوعات اخلاقی و توجه به موضوعات اخلاقی یک ضرورت فرهنگی برای ما به

ارزیابی کرد که ما تا چه اندازه موفق بودیم، بدیهی است این ارزیابی باید در بلندمدت انجام شود و زمانی ارزشمند است که بر نامه‌های ما بلندمدت باشد؛ پس شعر آیینی امروز، به‌عنوان یکی از بخش‌های ساختمان بلند فرهنگی باید وسیع‌تر طراحی شود و بتواند بخش عمودی خیمه شعر را بر عهده بگیرد.

دکابل: اشاره کردید به دیدارهای رهبری با شاعران؛ به نظر شما این دیدارها تاکنون چه اندازه مؤثر بوده و شاعران آیینی تا چه اندازه توانسته‌اند در تحقق منویات مقام معظم رهبری در شعر گام بردارند؟

نفس این دیدارها یک رفتار نمادین است؛ این که انتظار داشته باشیم با یک جلسه شعر تغییرات وسیع در ادبیات اتفاق بیفتند، واقع بینانه نیست؛ اما باید پذیرفت این جلسات بیش از یک جلسه نمادین اثر گذار بودند. وقتی شخص اول اجرایی حکومت اسلامی، شخص اول مذهبی حکومت اسلامی و شخص اول فرهنگی جامعه اسلامی ما به مقوله شعر احترام کنند و آن را یک هنر و ثروت ملی بنامند، تأثیرات گسترده‌ای در نگاه مسئولین خواهد داشت. رهنمودهای رهبر انقلاب باید به همه مسئولان فرهنگی توصیه و با یک رفتار منطقی و به‌دور از شتابزدگی برای تحقق آنها اقدام شود. این توصیه‌ها به شاعران، آثار ارزشمندی داشته و در طول سال‌های مختلف نمونه‌های فاختری را در شعر به وجود آورده است؛ اما به فرمایش مقام معظم رهبری، نباید به داشته‌های خود در عرصه فرهنگی بسنده کنیم و باید برای توسعه بیشتر شعر و ادبیات امروز تلاش کنیم.

دکابل: شما به بازنگری در موضوع، نگاه و چارچوب شعر آیینی اشاره کردید؛ این بازبینی آیا در عرصه قالب نیر قابلیت اجرا دارد؟ یا باید گفت شعر آیینی در قالب‌های کلاسیک ارائه می‌شود؟

با توجه به کارگروهی که از قبل برای شعر آیینی تعریف شده بود و بسیاری از مداحان مورد استفاده قرار می‌دادند، بدیهی است که کار با قالب‌های کلاسیک در شعر آیینی بیشتر نمود داشت؛ البته کارهای بسیار مؤثری در عرصه شعر آیینی در قالب‌های نمایشی و سپید نیز عرضه شده است که می‌توان به «گنجشگ و جبرئیل» سید حسن حسینی و آثار خوب سید علی موسوی گرم‌رودی اشاره کرد؛ بنابراین اگر توسعه مفهومی اتفاق بیفتد، در قالب و فرم اثر گذار خواهد بود. وقتی قرار است موضوع شعر آیینی به مسائل اخلاقی و اجتماعی روزگار ما هم توسعه پیدا کند، طبیعتاً قالب‌های نو کاراتر و کاربردی‌تر هستند و این تغییر به آنها هم سرایت می‌کند. این موضوع ضرورت ایجاد می‌کند که ما در مفهوم گسترده‌تر شعر آیینی، شعرهای نو بیشتری را شاهد باشیم. ■

خواهد بود؛ برای این منظور اگر برنامه‌ریزی اقتصادی هم صورت بگیرد باید مبتنی بر فعالیت فرهنگی باشد. چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی سرشار و مشحون گزاره‌های فرهنگی است و بی‌توجه به این مسائل، عملاً امکان‌پذیر نیست؛ متأسفانه ما با نسلی در این روزگار مواجه‌ایم و با شرایطی دست و پنجه نرم می‌کنیم که در آن برای فرزندانمان با پرداخت هزینه، فرهنگ غرب را خریداری می‌کنیم، ارزش‌های آنها را تجارت می‌کنیم و این ضرر دوسویه را متوجه می‌شویم. اگر برنامه‌ریزی

فرهنگی از ابتدا درست برنامه‌ریزی شود و تعریف درست و دقیقی داشته باشیم، به آلودگی‌های سیاسی دچار نمی‌شود و هم در عرصه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و هم در عرصه اجرا و بعد از آن ارزیابی، با یک فعالیت فرهنگی موفق مواجه خواهیم شد.

ماهیت هنر یک ماهیت بلندمدت است؛ یعنی اگر امروز شعری سروده می‌شود، باید در بلندمدت تأثیر گذار شود و اگر شعری هم سروده می‌شود، دلپوش نیروهای واکنش سریع نیست. کالاهای روزنامه‌ای روزمره‌اند و روزمطرح؛

شاعران آیینی و شاعران انقلاب پیش و پیش از آن که بخواهند حرفی بزنند در مقام عمل باید به آن ارزش‌ها پای بند باشند شنیدن توصیه‌های اخلاقی زمانی مفید است که پشتوانه عملی داشته باشد

دقیق صورت گیرد، قدم‌های موفق‌تری را بر خواهیم داشت، به شرطی که مقصد را درست بشناسیم، فاصله بین امروز و فردا زمان نیست، فاصله بین امروز و فردا تغییر است؛ اگر تغییری نباشد، زمان بی‌معنا است.

ما باید به آن تغییر در عرصه فرهنگ بیاوریم و اجزا و بخش‌های معماری فرهنگ ما که یکی از مهم‌ترین بخش‌هایش اهالی هنر هستند، باید به این تغییر توجه کنند و هم در مقام عمل و هم در مقام آموختن مفاهیم ارزشی و اسلامی پیش‌رو و طلایه‌دارانی برای این تغییر باشند.

متأسفانه هنوز بسیاری از بخش‌های جامعه ما با این تغییر نه تنها خو نگرفته‌اند، بلکه ضرورتش را هم نپذیرفته‌اند. ما چگونه می‌خواهیم در سال‌های آتی به جایی برسیم که از آن آگاه نیستیم. باید این آینده برای ما ترسیم شود و در همه بخش‌ها طراحی شود؛ تا بتوان

شعرهایی که بر اساس تحمل و تحقیق سروده می‌شوند، به همان میزان زمان مصرفشان طولانی‌تر می‌شود، در مقابل آثاری که مقطعی و شتاب‌زده خلق می‌شوند، به همان میزان زمان استفاده از آنها کوتاه است.

دکابل: به این ترتیب چه چشم‌اندازی می‌توان برای آینده شعر آیینی ترسیم کرد؟

من معتقدم، امروز باید به یک چشم‌انداز روشن در مورد شعر آیینی فکر کرد و با چنان معنای وسیعی برنامه‌ریزی کرد که بدانیم در سال‌های آینده چه اتفاقی باید بیفتد؟ متأسفانه برخی از اهالی هنر، به نوعی از احساس مسئولیت در برابر اجتماع دور شده‌اند و شأن هنر و شأن خود را از پرداختن به دغدغه‌های اجتماعی و فرهنگی روزگار بالاتر می‌دانند و برای رفع این دغدغه‌ها و مشکلات، چاره‌اندیشی و تلاش نمی‌کنند؛ در حالی که در کشورهای دیگر این‌گونه نیست و برای بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی و صنعتی آینده خود از ابزار هنر استفاده می‌کنند. طبیعتاً آینده مطلوب انقلاب در جهان، یک فضیلت فرهنگی و یک اتفاق فرهنگی جدی

گزارشی از روند برگزاری اولین کنگره شعر آیینی شفق

سلامت شعر آیینی با پشت گرمی حوزه علمیه امکان پذیر است

آیینی دانست؟ مثلاً در مورد آیین ازدواج و یا نوروز اگر شعری سروده می‌شود، این شعر آیینی است یا آیینی نیست؟ حتی وقتی در حوزه آیین‌های دینی صحبت می‌کنیم، هنسوز نمی‌دانیم تفاوت شعر آیینی و دینی چیست.

سنگری در ادامه به پرداخته نشدن به موضوع نیایش در شعر معاصر اشاره کرد و گفت: «من در پژوهشی به طور اتفاقی ۱۰۰ اثر از شاعران انقلاب را به صورت گزینشی تورق کردم و تنها در پنج اثر توانستم شعر نیایشی بیابم. واقعیت این است که آیین نیایش و حضور آن در شعر هنوز به درستی تبیین نشده و قلمروهای آن معلوم نیست و به نظرم پیش از هر کاری باید به این موضوع پرداخته شود.»

در این میزگرد سید علی موسوی گرمارودی با اشاره به اینکه امروزه غلو و بی‌حرمتی در جریان سرایش شعر آیینی بیش از اندازه به چشم می‌خورد گفت: «برخی از شعرا وقتی به سرازیری سرایش شعر می‌افتند، گویی ترمز می‌برند و از این دو عامل بهره می‌برند.»

ایشان با بازگویی روایتی از پدرشان به نقل از کتاب «عیون اخبار الرضا - علیه السلام -» گفت: «فردی در محضر امام رضا - علیه السلام - از سر علاقه و ارادت به

روز دوشنبه، ۲۰ آذر، در مراسم افتتاحیه این کنگره در میان جمعی از شاعران آیینی کشور در تالار سوره حوزه هنری گفت: «ادبیات اگر دینی و آیینی نباشد، ستایشگر اهل بیت - علیهم السلام - و مروج فضایل نباشد و به فکر افشاجاری از ظلم نیز نیفتد، بدون شک پست و فرومایه است.»

در روز نخست برگزاری این کنگره، یک میزگرد تخصصی با حضور «قربان ولیئی»، «محمد رضا سنگری»، «علی موسوی گرمارودی» و «محمد علی مجاهدی» درباره آسیب‌شناسی شعر آیینی و عاشورایی برگزار شد. رئیس هیئت علمی بنیاد دعبل خزاعی، دکتر محمد رضا سنگری، در میزگرد بررسی شعر آیینی، با اشاره به موضوع کنگره و با بیان اینکه شعر روحانیت باید در نشستی مستقل مورد بررسی قرار بگیرد، گفت: «شعر آیینی حوزه‌ای به‌شدت در ابهام مانده است و به دلیل آنکه بسیاری از بخش‌ها و واژگان آن جدید وضع شده است، امروز با مشکل تعریف آن مواجه هستیم.»

ایشان با طرح این سؤال که اصلاً آیین چیست که درباره آن شعر بگوییم؟ گفت: «یا هر آنچه رادر مورد آداب و مناسک ملی ما - که به طور معمول با اعتقادات دینی مان نیز پیوند خورده - سروده شد، می‌توان شعر

اولین کنگره شعر آیینی شفق و بزرگداشت آیت‌الله محمد حسین بهجتی (شفق)، ۲۰ و ۲۱ آذر امسال (۱۳۹۱ ش.) به همت حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی در تهران و قم برگزار شد.

به گزارش برگزار کنندگان این کنگره، در مجموع یک هزار و صد و هفتاد و هشت اثر از شاعران، محققان و پژوهشگران به این کنگره رسید. این کنگره در بخش شعر شامل شعر نبوی با ۸۱ اثر، علوی و غدیری ۱۱۵ اثر، فاطمی ۱۱۲ اثر، شعر عاشورایی ۲۹۳ اثر، شعر رضوی ۱۳۴ اثر، شعر مهدوی و انتظار ۲۵۴ اثر، شعر کودک با مضامین آیینی ۸۰ اثر و شعر امامان معصوم با ۹۲ اثر و در بخش پژوهش و تحقیق شامل مقاله یا کتاب درباره شعر و ادب آیینی با ۱۲ اثر و مقاله یا کتاب درباره شعر و جایگاه ادبی زنده یاد آیت‌الله محمد حسین بهجتی (شفق) با پنج اثر برگزار شد. حدود ۷۵ اثر از این آثار نیز به داوری نهایی رسیده است.

در مراسم افتتاحیه کنگره شعر آیینی شفق از «علی موسوی گرمارودی» به عنوان شاعر مؤثر عاشورایی و از «محمد رضا سنگری» به عنوان محقق و پژوهشگر عاشورایی تقدیر و تجلیل شد.

رئیس حوزه هنری، محسن مؤمنی شریف، صبح

از پیروزی انقلاب باید به این نقطه برسیم که انسان از خواندن این نوع شعرها متأثر شود؟ هزاران نسخه از این نوع مجموعه شعرها در اندک زمانی به چاپ دوم می‌رسند؛ من نمی‌دانم با کدام مجوز اجازه نشر پیدا می‌کنند. در یک کشور شیعی به حضرت زهرا - سلام الله علیها - اهانت می‌شود و آب از آب هم تکان نمی‌خورد.»

مجاهدی با خواندن یک بیت دیگر از ابیات خوانده شده توسط مداحان افزود: «شما بگویید در کدام مقتل ولو مقتل غیر معتبر آلوده شده اهل بیت امام حسین - علیه السلام - برای پوشاندن خود از باقیمانده خیمه‌های آتش گرفته استفاده کرده‌اند؟ آیا حضرت زینب که پیام عاشورا را به دوش کشید و تا همیشه زمان و مکان پیام عاشورا با وی گره خورده، آیا می‌توان این عمل را ابتکار زینب دانست؟!»

ایشان با خواندن چند بیت شعر با نام شعر آیینی توضیح داد: «من از پیشگاه شما شرمندم که با خواندن این اشعار احساساتتان برانگیخته شد. خدا بشکند قلم‌هایی را که پیشینه طلایی و درخشان شعر آیینی را با این لاطائلات، آلوده می‌کنند؛ اما این گونه اشعار از عظمت شعر آیینی نمی‌کاهد و این لجن پرآکنی‌ها عمق درازی ندارد.»

در مراسم اختتامیه، هفت نفر از برگزیدگان و پنج نفر از شعرای روحانی شهر قم نیز به شعرخوانی پرداختند. در این مراسم «ناصر فیض»، قائم‌مقام دبیر هنری اولین کنگره شعر آیینی شفق، «محمدعلی مجاهدی»، «جواد محقق» و «محمد حبیبی کسبسی» را به همراه خود به عنوان داوران این جشنواره معرفی کرد. جوایز این جشنواره: ۲۰ میلیون ریال وجه نقد و دو جایزه ویژه به افراد تأثیرگذار در شعر آیینی به برگزیدگان اهدا شد. ■

از شاعران در سالن همایش‌های دفتر سازمان تبلیغات شهر قم برگزار شد. در آیین اختتامیه این کنگره حجت الاسلام «زکریا اخلاقی» با بیان اینکه شعر آیینی در کشور در دو دهه اخیر رشد خوبی داشته است، گفت: «البته باید نقد جامع و درستی بر شعر آیینی کشور نوشته شود تا از آسیب‌های جدی که گریبان‌گیر آن است، رهایی یابد. سلامت شعر آیینی با پشتگر می‌حوزه علمیه امکان‌پذیر است. ورود حوزه علمیه در هنر و ادبیات کشور می‌تواند سلامت آن را تأمین و تضمین کند.»

ایشان با تأکید بر اینکه شعرای طلبه عرفان، اخلاق و ادب دینی را در حوزه ادبیات فارسی برجسته کرده‌اند، گفت: «روحانیان با شور و شعور به شعر و شاعری پاکی داده و نگذاشتند شعر و ادب آلوده به خواب و خیال‌واهی شود.»

محمدعلی مجاهدی، دبیر علمی این کنگره، در سخنرانی مراسم اختتامیه با اشاره به نشر اشعار بی‌مایه و ضعیف در زمینه اشعار آیینی تأکید کرد. این اشعار در برابر عظمت شعر آیینی، ناچیز و بی‌مقدارند. ایشان با انتقاد شدید از کسانی که جایگاه و شأن خود و ممدوحان خود را رعایت نمی‌کنند، گفت: «در زمان معاصر و بعد از پیروزی انقلاب آثار فاخری در قلمرو شعر آیینی آفریده شده است؛ اما گاهی در مجالس منصوب به اهل بیت - علیهم‌السلام - اشعاری خوانده می‌شود که نه در شأن این بزرگان و نه در شأن شاعر آیینی است؛ به گونه‌ای که انگار هیچ خط قرمزی در این شعر وجود ندارد.»

دبیر علمی کنگره شفق به چند بیت شعری که به نام شعر آیینی و درباره حضرت زهرا - سلام الله علیها - سروده شده، اما جایگاه این نوع شعر را حفظ نکرده اشاره کرد و گفت: «آیا این ادب شعر آیینی است؟ آیا بعد از ۳۳ سال

ایشان، حضرت را با تعابیری غلوآمیز خطاب کرد و در روایات آمده است که حضرت با شنیدن این سخنان رنگ چهره‌اش دگرگون شد و چند بار به سجده افتاد و به شدت آن فرد را برای بیان چنین صفتی درباره خود توبیخ کرد... به طور مشخص برخی از اشعار آیینی موجب شرک است. وقتی که خود ائمه تا این اندازه به نوع روایات درباره خود اهمیت می‌دهند، چرا ما خودمان به این مسائل دقت کافی نمی‌کنیم؟ از سوی دیگر صنعت میالغه هم در شعر آیینی ما فراوان اتفاق افتاده است و گاهی پیش می‌آید که مرز میان آن و غلو فراموش می‌شود. مهلکه دیگر شعر آیینی ما عدم رعایت شیوه صحبت با ائمه - علیهم‌السلام - است. مثلاً بسیاری از کسانی که می‌خواهند برای حضرت زینب - سلام الله علیها - توصیفی بکنند، ادبیات ناشایست و صفتی همچون «ستم‌کش» را به کار می‌برند؛ در حالی که ایشان مجسمه حماسه است و همه می‌دانیم چگونه در مقابل یزید و یزیدیان ایستاد؛ اما متأسفانه گاهی می‌بینم، تعابیری در اشعار به کار می‌رود که گویی مخاطب آن دوستان دبیرستانی یا معشوقه زمینی شاعر هستند و این موضوع خطری است که در ۳۰ سال گذشته آن را گفته‌ام؛ اما به آن توجه نمی‌شود.»

عصر اولین روز برگزاری کنگره شعر شفق، پنج نفر از برگزیدگان این کنگره با حضور «علی انسانی»، شاعر آیینی و از پیرغلامان اهل بیت رسول الله - صلی الله علیه و آله و سلم - اشعار خود را قرائت کردند و همچنین یکی از مقاله‌های برگزیده در بخش پژوهش خوانده شد. از دیگر برنامه‌های این روز سخنرانی محمدعلی مجاهدی، دبیر این جشنواره و اهدای جوایز برگزیدگان مراسم بود. اختتامیه اولین کنگره ملی شعر آیینی شفق، شامگاه سه‌شنبه ۲۱ آذر با حضور مدیران، مسئولان و جمعی

فرم نظرسنجی دعبل شماره ۴

خواننده گرامی!

برای رسیدن به بهترین نمونه یک نشریه فرهنگی - اجتماعی در حوزه ستایشگران و ذاکران اهل بیت (ع)، به راهنمایی‌های شما و آراء و نظرهایتان نیازمندیم. ان شاء الله به کمک شما، محتوا و فرم این ماهنامه مرضی خاطر مولایمان ولی عصر (عج) باشد. برای ارسال این فرم، آن را از نشریه جدا کنید و بدون پاکت پستی و الصاق تمبر، در صندوق پست بیندازید. بهر همدی از آراء ارزشمند شما مایه امتنان این مرکز خواهد بود.

نام:

نام خانوادگی:

۱- جنسیت: مرد زن

۲- سن:

۳- تحصیلات:

۴- ارزشیابی شما از کیفیت مطالب چیست؟

خوب متوسط ضعیف

۵- انتخاب سوزها در گفت و گوها، مقالات، گزارش‌ها و ... تا چه اندازه با مخاطبان نشریه هم خوانی دارد؟

زیاد متوسط کم خیلی کم

۶- حجم مطالب را چگونه ارزشیابی می‌کنید؟

بیش از نیاز کافی کم

۷- سبک نوشتاری و ویرایش مطالب چگونه است؟

بسیار خوب خوب متوسط ضعیف

۸- تیترها و سوتیترهای انتخابی تا چه حد شما را برای خواندن مطالب ترغیب می‌کنند؟

بسیار زیاد زیاد کم بسیار کم

۹- صفحه‌آرایی مطالب چه طور است؟

بسیار خوب خوب متوسط ضعیف

۱۰- کدام مورد را برای طرح جلد این نشریه مناسب می‌دانید؟

طراحی مفهومی عکس پیرغلامان

توضیح بیشتر:

.....

۱۱- به نظر شما انتشار نشریه‌ای با ویژگی‌های «دعبل» ضرورت دارد؟

بسیار ضروری است ضروری است موازی کاری است شاید با تغییر در فرم و محتوا، ضرورت آن احساس شود

۱۲- بهترین طرح جلد از نظر شما: شماره

بهترین طرح صفحه از نظر شما: صفحه

بهترین مطلب از نظر شما: مطلب

۱۳- به نظر شما «دعبل» به چه مطالب دیگری باید بپردازد؟

.....

.....

۱۴- سایر پیشنهادها و انتقادات خود درباره «دعبل» را بفرمایید؟

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

نیازی به الصاق تمبر نیست

هزینه پستی بر اساس قرارداد شماره ۱۴۱۵۴/۴۸۷ پرداخت شده است.

نام شرکت: بنیاد دعبل خزاعی

شماره صندوق پستی: ۱۴۱۵۵/۸۸۴۸

تلفن و فکس: ۰۲۱ - ۸۸۵۳۸۷۵۰

نام شهر: تهران

مشخصات فرستنده:

نام و نام خانوادگی:

استان:

آدرس دقیق پستی:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....